

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SAMFUNDET
FOR DANSK-NORSK
GENEALOGI OG
PERSONALHISTORIE
STIFTET 1879

PERSONALHISTORISK TIDSSKRIFT

SYVENDE RÆKKE

6. BINDS 1.—2. HÆFTE

(42DE AARGANG)

1921

UDGIVET AF

SAMFUNDET FOR DANSK-NORSK GENEALOGI
OG PERSONALHISTORIE

VED

PAUL HENNINGS

I KOMMISSION HOS

H. HAGERUP
KJØBENHAVN

EINAR DANCKE
CHRISTIANIA

JULI 1921

Spørgsmaal af genealogisk og personalhistorisk Natur kunne Samfundets Medlemmer erholde optaget i Tidsskriftet. Disse sendes til Tidsskriftets Redaktør: Overretssagfører *Paul Hennings*, Raadhuspladsen 35, København B.; eller, for Norges Vedkommende, til Arkivamanuensis *A. W. Rasch*, Rigsarkivet, Christiania.

AF PAUL v. HEDEMANN-HEESPEN'S store, ined talrige Billeder forsynede Familiehistorie (*Geschichte der Familie von Hedemann I—III*, 232 + 354 Sider Folio), der ikke er i Handelen, kan faas nogle enkelte Eksemplarer portofrit tilsendt fra Forfatteren ved Indsendelse af 35 Kr. pr. Eksemplar til Prof. *Aage Friis*, Solsortvej 62, Kbhvn. F.

INDHOLD

	Side
De kgl. Amtmænd i Hertugdømmet Slesvig 1660—1864. Ved Arkivar <i>Fritz Jürgensen West</i>	1
Af Breve fra Teaterchefen Hans Wilhelm von Warnstedt til hans Søkende. Meddelt af Dr. phil. <i>Louis Bobé</i>	27
Kammerherre Quaades Redegørelse for sin Indtrædelse i Ministeriet Monrad. Meddelt ved Prof., Dr. phil. <i>Aage Friis</i>	51
Danske og norske Officerer i Royal Danois 1690—1698. Af Generalløjtn., Dr. phil <i>A. Tuxen</i>	67
Dronningen i Odense Tugthus. (Med Billede.) Af fhv. Kredslæge <i>K. Carøe</i>	77
Forskelligt fra Genealogiens og Personalhistoriens Verden.....	106
Spørgsmaal og Svar.....	109

Særtryk af Dr. phil. *Louis Bobé's* Afhandling i Tidsskriftets 3. Hefte „**Ophelia Drewsen, Bakkehusets Datter**“ kan faas ved Henvendelse til Sekretæren, Nybrogade 32 (Tlf. Byen 6742). Prisen er 3 Kr. pr. Eksemplar.

PAA Grund af de høje Priser paa Bogtrykarbejde ser Bestyrelsen sig ikke i Stand til at tilstille vedkommende Bidragyder Særtryk. Ønskes saadanne, maa Aftale træffes direkte med Trykkeriet (J. H. SCHULTZ A/S, Universitetsbogtrykkeri, Niels Juels Gade 12, Kbhvn. K.) inden 14 Dage efter Heftets Modtagelse.

De kgl. Amtmænd i Hertugdømmet Slesvig 1660—1864.

Ved **Fritz Jürgensen West.**

Aabenraa og Løgumkloster Amter 1677—79,
1684—89. 1713—1848, 1850.

Ved kgl. Patent 1. Decbr. 1676 blev den hertugelige Andel af Hertugdømmet Slesvig sekvestreret, og det blev befalet de fyrstelige Undersaatter hverken at adlyde Hertugen eller svare den mindste Afgift til ham. Dette blev meddelt Hertugen i en kgl. Skriv. med den Advarsel, at hvis denne ikke inden 6 Uger modtog Hertugdømmet i Forlehning, vilde det hidtil kun sekvestrede Lehn blive erklæret for hjemfaldet. Imidlertid maatte Christian V 1679 slutte Fred i Fontainebleau med Sveriges Allierede, Frankrig. I denne Traktats 2. Biartikel lovede Kongen at genindsætte Hertugen i hans Besiddelser og indrømme ham den ham i Følge Fredstraktaterne i Roskilde og i København tilkommende Suverænitet. — Ved kgl. Patent 30. Maj 1684 besluttede Kongen at inddrage den hertugelige Andel af Hertugdømmet Slesvig og forene den med sin egen; men ved Forliget i Altona 20. Juni 1689 maatte Kongen genindsætte Hertugen i alle hans Besiddelser og Godser. Først under den store nordiske Krig lykkedes det Kongen at gennemføre sine Planer med Hensyn til Hertugdømmet Slesvig. Lige indtil 1850 har Aabenraa A. og Løgumkloster A. været forenede under een Am. Derefter har Aabenraa A. været forenet med Nørborg og Sønderborg A. under een Am., medens Løgumkloster A. forenedes med Tønder A. (Jvfr. ndf.).

Aabenraa Amt

bestaaende af Ris og Sønder Rangstrup Herreder og Varnæs Birk. Ved Delingen 1544 blev det lagt til den gottorpske Del. Ved Op-løsningen af Svavested Amt i Henhold til fyrsteligt Reskr. 2. Aug. 1701 blev A. forøget med Fogderierne Kolstrup og Sundeved-Nybøl. Ved Patent 1. Novbr. 1777 blev det forøget med 1 Plov af Fogderiet Karlsvraa og 1 Plov af Maarkær A., endvidere ved Udstykningen af Lindeved Gods i Henhold til Patent 23. Decbr. 1796 med en Gaard i Mellerup og ved kgl. Resol. 19. Maj 1807 med nogle tidligere til Aarup Gods hørende Bolssteder, Grønnebæk-gaarde. Derimod blev ved kgl. Resol. 16. Novbr. 1804, fra 1814 at regne, Fogderiet Sundeved-Nybøl skilt fra Aabenraa A. og forenet med Sønderborg A.

Løgumkloster Amt

er opstaaet af Cistercienser-Klosterets Besiddelser, der omfattede Løgumkloster Birk og en Del Strøgods, inddelt i fem Fogderier. Ved Delingen 1544 blev Klostret lagt til Hertug Hans d. æ.'s Del. Efter den sidste Abbeds Død 1548 blev det sækulariseret og gjort til et Amt. Efter Hertugens Død tilfaldt det ved Delingen 1581 Hertugen af Gottorp. Ved Opløsningen af Svavested A. i Henhold til Reskr. 2. Aug. 1701 blev Fogderiet Skærbæk med 2½ Plov indlemmet i Amtet og ved Udstykningen af Lindeved Gods 1792 endvidere 2 Gaarde og 2 Huse i Laurup.

I 1850 blev Lundtoft Hd. og Lautrup By taget fra Tønder A. og lagt til Aabenraa A. Derimod blev Løgumkloster A. 16. Septbr. 1850 underlagt Am. i Tønder, og Stoltebund Gods underlagt Slogs Hd. Endvidere blev det til Haderslev A. hørende Fogderi Bollerslev ophævet og de dertil hørende Byer Bollerslev og Genner lagt under Aabenraa A. Samtidig blev Landsbyerne Todsbøl, Gaaskær, Smedager, Vellerup og Ræbbøl frataget Slogs Hd. i Tønder A. og lagt til Ris Hd. i Aabenraa A.

1677—79. *Adolph Hans v. Holsten* (Hofraad), Inspektør ad interim over Tønder, Aabenraa og Løgumkloster A. 17. Febr. 1677—Oktbr. 1679, da Hertugen af Gottorp igen tager A. i Besiddelse.

1684—89. *Wulf Blome* til Hagen (Landraad), Am. i Aabenraa og Løgumkloster A. 5. Juni 1684—2. Juli 1689. Overleveringen af A. til Hertugen af Gottorp sker 12. s. M.

1713. *Hans Caspar v. Platen* (Generalkrigskommissær i Felten), Am. i Aabenraa og Løgumkloster A. samt Byen Aabenraa 4. Marts 1713 (Maarkær A. med Saatrupholm Gods underlægges ham 8. s. M.) — 29. Aug. 1713 (arresteret og hans Generalkrigskommissærcharge ophævet). Maarkær A. med Saatrupholm underlægges Gottorp A., medens Fogderiet Kolstrup adskilles fra Svavested A. og henlægges ved kgl. Miss. 13. Marts 1713 til Aabenraa A., hvor det er beliggende.

1714—23. *Johann Ludwig Pincier*, Friherre v. *Königstein* (Gehejmeraad og Tilforordnet ved Overretten i Hertugdømmet Slesvig) tillige Am. i Aabenraa og Løgumkloster A. samt de tvende Svavsted'ske Fogdier Kolstrup og Nybøl 28. Aug. 1714—16. Marts 1723 (afskediget med Bibehold af Gagen paa Livstid).

1723—52. *Christian Albrecht v. Massow* til Lasbeck (Kammerjunker), Am. i Aabenraa og Løgumkloster A. 16. Marts 1723 (Stiffaderen, v. Königstein, beholder sin Amtmandsgage som Pension paa Livstid, medens v. Massow beholder sin Gage som Kammerjunker, hvilken Plads ikke besættes igen) — 25. Aug. 1752 (død i Embedet). Landraad 22. Marts 1723.

- Ceremonimester 29. Juli 1726. Konferensraad 28. Novbr. 1733. Gehejmeraad 18. Decbr. 1746.
- 1752—56. *Joachim Christopher v. d. Lühe* (Gehejmeraad, Am. i Haderslev A.), Am. i Aabenraa og Løgumkloster A. 2. Oktbr. 1752—13. Septbr. 1756 (død i Embedet).
- 1756—68. *Joachim Ehrenreich Behr* (Kammerjunker), Am. i Aabenraa og Løgumkloster A. 18. Oktbr. 1756 (Bestallingen dateret 11. s. M.)—18. Novbr. 1768 (død i Embedet). Faar en til 31. Marts 1752 antedateret Kammerherrebestalling 11. Oktbr. 1756.
- 1768—72. *Friderich Wilhelm Baron v. Wedell*, Jarlsberg (Gehejmeraad, Kammerherre), Am. i Aabenraa og Løgumkloster A. 19. Decbr. 1768—14. April 1772 (Overlanddrosst i Grevskaberne Oldenborg og Delmenhorst). Gehejmekonferensraad 21. Oktbr. 1774.
- 1772—73. *Gustav Frederik Greve Holck-Winterfeldt* (Gehejmeraad, Kammerherre), Am. i Aabenraa og Løgumkloster A. 22. April 1772—16. Septbr. 1773 (Stiftamtmand i Aggershus Stift). Fik 22. Maj 1773 Tilladelse til at rejse til Pymont.
- 1773—74. *Otto Friedrich Bardenfleth* (Regeringsraad i Oldenborg, Landraad, Landfoged i Viermarsch- og Geest-Fogediet i Grevskabet Oldenborg), Am. i Aabenraa og Løgumkloster A. 9. Septbr. 1773—22. Decbr. 1774 (2. Deputeret i Rentekammeret). Kammerherre 21. Oktbr. 1774.
- 1775—1802. *Leopold Samuel v. Schmettau* (Kammerherre, Am. i Hütten A. og i det slesvigske Domkapitels Distrikter), Am. i Aabenraa og Løgumkloster A. 2. Jan. 1775—19. Maj 1802 (afskediget med Pension). Slottet, som ifølge kgl. Resol. 18. Febr. 1764 skulde nedrives, bliver igen istandsat til Amtmandsbolig 5. Maj 1777.
- 1802—08. *Conrad Daniel v. Blücher* (Kammerherre), Am. i Aabenraa og Løgumkloster A. 18. Jan. 1802 (efter L. S. v. Schmettaus Entledigelse)—9. Septbr. 1808 (Overpræsident i Altona).
- 1808—29. *Otto Johann Stemann* (Kammerherre), Am. i Aabenraa og Løgumkloster A. 15. Decbr. 1808—12. Decbr. 1829 (Administrator i Grevskabet Rantzau).
- 1830—42. *Christian Ludwig Tillisch* (Am. paa Færøerne), Am. i Aabenraa og Løgumkloster A. 16. Febr. 1830—30. Decbr. 1842 (afskediget fra 1. Jan. 1843). Kammerherre 28. Juni 1840. Kabinetssekretær 15. April 1841.
- 1843—48. *Christian v. Stemann* (Kammerherre, Am. i Nørborg og Sønderborg A.), Am. i Aabenraa og Løgumkloster A. 12. Jan. 1843—00. April 1848 (nedlagde sit Embede). 29. Juli 1850 (entlediget). Faar Pension eller Vartpenge 8. Jan. 1853.

1850. *Eugenius Sophus Ernst Heltzen* (Indenrigsministerens Sekretær, Kommitteret, Kammerjunker), konst. som Am. i Aabenraa og Løgumkloster A. 29. Juli 1850—16. Septbr. s. A. (Løgumkloster A. henlægges under Am. i Tønder A. og Heltzen, konst. som Am. tillige i Sønderborg og Nørborg A.).

A a b e n r a a, N ø r b o r g o g S ø n d e r b o r g A m t e r
1850—64.

1850—64. *Eugenius Sophus Ernst Heltzen* (Kammerjunker, konst. Am. i Aabenraa A.), konst. som Am. tillige i Sønderborg og Nørborg A. 16. Septbr. 1850, endelig udnævnt til Am. i nævnte A. 17. Jan. 1851—28. Juni 1864 (afsat og udvist). Kammerherre 6. Oktbr. 1851.

F e m e r n A m t 1713—22, 1730—1848, 1850—64,

bestaaende af Øen og Landskabet Femern. Ved Delingen 1581 imellem Kong Frederik II og Hertug Adolf tilfaldt Femern den sidstnævnte. Øen forblev gottorpsk, indtil den efter Fæstningen Tønningens Fald 1713 blev erobret og tillige med den øvrige gottorpske Andel af Hertugdømmet Slesvig 1721 indlemmet i den kongelige Andel af samme. I Aarene 1722—30 var der ingen Am. ansat. Amtmand paa Femern er tillige Overøvrighed for Købstaden Burg.

1713—14. *Siegfried v. Ahlefeldt* til Brodau (Landraad), Am. i Oldenburg A. og i Landskabet Femern 4. Marts 1713—20. Septbr. 1714 (død i Embedet).

1716—22. *Joachim Friderich v. d. Lühe* til Rantzau (Etatsraad) Am. i det inddragne fyrstelige A. Oldenburg og i Landskabet Femern 27. Maj 1716—16. Febr. 1722 (afskediget i Naade, da Femern ikke behøver en egen Amtmand). Instruktion for ham som Overlanddrost i Wismar og i Amterne Pöhl og Neuenkloster 24. Decbr. 1718.

1722—30. *Burchard Reinhold Hartmann* (fhv. Am. i Loitz A. i Pommern), Landfoged paa Femern 20. Marts 1722—30. Juni 1730 (suspenderet).

1730—41. *Friederich Wilhelm Baron v. Herzberg* () Am. og Landfoged paa Femern 11. Novbr. 1730—23. Febr. 1741 (da han med kgl. Approbation sælger Embedet til Friccius). Landraad 26. Febr. 1731.

- 1741—42. *Joachim v. Friccius* (Kancelli- og Regeringsraad), Am. og Landfoged paa Femern 23. Febr. 1741—3. April 1742 (død i Embedet). Virkelig Justitsraad 5. Oktbr. 1741.
- 1742—45. *Friderich Bierman v. Ehrenschild* (Justitsraad, tidl. Legationssekretær ved det svenske Hof), Am. og Landfoged paa Femern 20. April 1742—12. April 1745 (død i Embedet). Landraad 22. Juni 1742.
- 1745—78. *Ernst Ludwig v. Hattenbach* (Kammerjunker hos Markgreve Friederich Ernst af Brandenburg-Culmbach), Am. og Landfoged paa Femern 3. Juni 1745—30. Oktbr. 1778 (død i Embedet). Landraad i Holsten 5. Novbr. 1745. Virkelig Landraad 13. Decbr. 1746 med Anciennitet fra 1. Maj 1741. Der skal gøres Anstalter til, at Am. paa Femern lader foretage Udskiftning og Indhegning i sit A. 7. Oktbr. 1771.
- 1779—89. *Friederich Ludwig v. Vieregg* (Kammerherre), Am. og Landfoged paa Femern 26. Marts 1779—1. April 1789 (entlediget).
- 1789—95. *Adam Christopher v. Struve* (Etatsraad), Am. og Landfoged paa Femern 1. April 1789—5. Marts 1795 (død i Embedet).
- 1795—1823. *Johan Conrad Müller* (Justitsraad og 1. Ekspeditionssekretær i Tyske Kancelli), Am. og Landfoged paa Femern 25. Aug. 1795—25. Novbr. 1823 (entlediget i Naade). Konferensraad 25. Juni 1808.
- 1823—30. *Friederich Wilhelm Casper v. Benzön* (Kammerjunker), Am. og Landfoged paa Femern 25. Novbr. 1823—3. Aug. 1830 (entlediget i Naade).
- 1830—41. *Friedrich Ferdinand v. Levelzow* (Auskultant i Rentekammeret, Kammerjunker), Am. og Landfoged paa Femern 3. Aug. 1830—17. April 1841 (entlediget i Naade).
- 1841—50. *Ludwig (Louis) Carl Friedrich v. Moltke* (Kammerjunker, Auskultant ved den slesvig-holstenske Regering), Am. i Landskabet Femern 1. Maj 1841—10. Septbr. 1850 (afsked.).
- 1850—64. *Broder Knudsen* (Politimester i Aabenraa), konst. Am. i Femern A. og Overøvrighed for Købstaden Burg 10. Septbr. 1850—6. April 1864 (afsked.).

Flensborg Amt 1652—1848, 1850—64,

indbefattede de 4 gamle Herreder: Vis, Uggel, Husby og Ny Hd. Ved Patent 1. Novbr. 1777 blev 68¼ Plove af Slesvig Domkapitel og 41 af Maarkær A. lagt til de fire Herreder. Endvidere blev ved Patent 23. Decbr. 1796 de indenfor Amtets Grænser boende Lindeved Underhørige, ved Patent 7. Novbr. 1803 og 17. Marts 1807

nogle Bol og Huse af Tøstrup Gods og ved Patent 26. Aug. 1805 Godset Vesebys Underhørige indlemmede i Amtets Herreder. Derimod blev ved Resol. 30. Jan. 1818 nogle til Vis Hd. hørende Steder i Snabæk og Ullerup skilt fra dette og lagt til Sønderborg A. Ved Rskr. 15. Septbr. 1779 blev en Del af det Glücksborgske Landdistrikt under Navn af Munkbrarup Hd. tillagt Amtet. Ved Resol. 15. Febr. 1854 blev Hyllerup By, Hanved S., med 3 til samme hørende Koloniststeder, som hidtil havde hørt til Gottorp A. indlemmet i Flensborg A. Endvidere blev ved Resol. 16. Juli 1856 8 Steder i Hyrup og 5 Steder i Lille Solt, der indtil da havde hørt under Gottorp A. indlemmede i Flensborg A. Ved Patent 3. Juni 1853 blev de adelige Godser Freienwillen, Grønholt, Lundsgaard, Nørregaard, Nybøl, Svendsby, Sødensø, Undevad og Veseby henlagte under Amtmandens Overadministration. Ved Resol. 4. Jan. 1854 blev Nørre og Sønder St. Jørgen, der horte under Helligaandsklosteret i Flensborg, underlagte Stadens Jurisdiktion, og Klosterets øvrige Underhørige indlemmedes i vedkommende Herreder og A. m. H. t. Jurisdiktion. Paa Provisorens Andragende blev derefter ved Resol. 18. Marts 1856 Klosterets særegne Forvaltningsdistrikt ophævet, saaledes at Nørre og Sønder St. Jørgen underlagdes Flensborg By og de øvrige Besiddelser de vedk. Hdd.

1652—79. *Dellef v. Ahlefeldt* til Haselau og Kahden (Oberst og Landraad), Am. i Flensborg A. 1. Maj 1652—13. Oktbr. 1679 (afskediget med Bibehold af Gagen af Amtets Intrader). Oberst til Hest 26. Febr. 1657. Generalkrigskommissær 23. Marts s. A. Gentagne Gange sendt som Underhandler til de nordtyske Hoffer.

1679—1705. *Henning Reventlow* til Hemmelmark (Kammerherre, Landraad, Am. i Svavested A.), Am. i Flensborg A. 24. Oktbr. 1679 (dog uden Gage indtil den hidtil værende Am. Detlef v. Ahlefeldts Død)—30. Jan. 1705 (død i Embedet). Eventualbestalling som Am. i Flensborg A. for Ulrich Adolph v. Holstein, Friherre til Fuirendal (Overkammerjunker) 6. Decbr. 1701 uden ny kgl. Bestalling, naar Henning Reventlow er død.

1705—25. *Ulrich Adolph v. Holstein*, Friherre til Fuirendal (Overkammerjunker, Am. over den kgl. Del af Slesvig Domkapitel), Eventualbestalling 6. Decbr. 1701 som Am. i Flensborg A. efter Henning Reventlows Død, som indtraf 30. Jan. 1705—17. Jan. 1725, da Sønnen, Adam Christopher, faar Embedet. Greve af Holsteinborg 1. Jan. 1708. Bordelum Fogedi af Svavested A. underlægges Flensborg A. ved kgl. Missive 13. Marts 1713. Overordentlig Afsending til England (Kreditiv 13. Decbr. 1718). I Konseillet 29. Septbr. 1719. Storkansler 20. Juni 1721.

- 1725—28. *Adam Christopher* Baron *v. Holstein*, Holsteinborg Am., i Flensborg A. 17. Jan. 1725—19. Maj 1728 (død i Paris).
- 1728—60. *Christian Dethlef* Greve *v. Holstein*, Holsteinborg (Kammerjunker), Am. i Flensborg A. 2. Juli 1728—20. Maj 1760 (død i Embedet). Kammerherre 11. Oktbr. 1729. Virkelig Landraad 23. Febr. 1734. Virkelig Gehejmeraad 22. Maj 1744. Gehejmekonferensraad 19. Juni 1754.
- 1760—72. *Georg Friderich v. Holstein*, (Kammerherre, Stiftam. i Ribe St. og Am. i Ribe A.), Am. i Flensborg 26. Maj 1760—8. Marts 1772 (død i Embedet). Gehejmeraad 24. Oktbr. 1760 (Bestallingen dat. 17. s. M.). Gehejmekonferensraad 13. Febr. 1769.
- 1772—84. *Gregers Christian* Greve *v. Haxthausen* (Gehejmeraad, Kammerherre, 2. Deputeret i Admiralitets- og Kommissariatskollegiet), Am. i Flensborg A. 1. April 1772—15. Marts 1784 (Am. i Ringsted og Sorø A.). Gehejmekonferensraad 21. Oktbr. 1774. Faar Tilladelse til at bo i Slesvig By 17. Juni 1778. Tillæg i Gage for de inkorporerede Plove og Glyksborg 25. Maj 1780.
1784. *Cai (Cajus) Friederich* Greve *v. Reventlau* (Minister ved det spanske Hof, Kammerherre), Am. i Flensborg A. 5. April 1784—24. Maj 1784 (entlediget). Overkammerjunker.
- 1784—87. *Carl Engel Ernst v. Schack* (Gehejmeraad, Overceremonimester), Am. i Flensborg A. 24. Maj 1784—17. Maj 1787 (Overpræsident i Kiel). Fik 2. April 1784 Ekspektance paa Overpræsidentembedet.
- 1787—1808. *Nicolai Theodor v. Ployart* (Kammerherre), Am. i Flensborg A. 8. Aug. 1787—7. Novbr. 1808 (afskediget med 2000 Rdl. i Pension), s. D. tildelt Rang i 1. Kl. Nr. 13.
- 1809—11. *Friderich Carl Feldmann* (Etatsraad, Deputeret i slesvigholstenske Kancelli), Am. i Flensborg A. 15. Juli 1809—3. Juni 1811 (afskediget i Naade med 1000 Rdl. i Vartpenge).
- 1811—18. *Friderich Heinrich Christian Johannsen* (Justitsraad, Præsident i Flensborg), Am. i Flensborg A. 3. Juni 1811—31. Jan. 1818 (Am. i Haderslev A.) fra næstkommende Paaske at regne.
- 1818—20. *Joachim Gottsche v. Levetzow* (Kammerherre), Am. i Flensborg A. 31. Jan. 1818, fra næstkommende Paaske at regne, —28. Oktbr. 1820 (Am. i Steinburg A.).
- 1820—29. *Christian Lenthe* Baron *af Adeler* (Kammerherre, Dr. jur.), Am. i Flensborg A. 12. Decbr. 1820—22. April 1829 (Am. i Travendal m. fl. A.).
- 1829—31. *Heinrich* Greve *Reventlow-Criminil* (Am. i Schwartzenech A.) 2. Juni 1829—8. April 1831 (Deputeret i slesvigholsten-lauenborgske Kancelli).

- 1831—34. *Heinrich Greve Reventlow* (Legationssekretær), Am. i Flensborg A. 27. April 1831—26. Aug. 1834 (6. Raad i den slesvig-holstenske Regering), fra 1. Oktbr. s. A. at regne.
- 1835—43. *Cai Wilhelm Georg v. Rumohr* (Am. i Hütten A.), Am. i Flensborg A. 4. Febr. 1835—25. Aug. 1843 (Am. i Traventhal, Reinfeld og Rethwisch A.).
- 1843—48, 1850. *Carl Ludvig v. Warnstedt* (Kommitteret i General-toldkammeret), Am. i Flensborg A. 28. Septbr. 1843—16. Juni 1848 (afsat af den provisoriske Regering). Kammerherre 18. Septbr. 1846. Faar overdraget Politiforvaltningen paa de inden for hans Amt beliggende adelige Godser 27. Juli 1850; entlediget 10. Septbr. 1850.
- 1850—56, 1859—60. *Frederik Herman Wolfhagen* (Herredsfoged i Tyrstrup og Haderslev Hd.), konstit. Am. i Flensborg A. 11. Septbr. 1850, ansat 26. Febr. 1851—8. Juni 1856. Minister for Hertugdømmet Slesvig fra 18. s. M at regne. Kammerherre 9. Oktbr. 1854. Træder atter tilbage i sit Embede som Am. i Flensborg A. 21. Decbr. 1859—24. Febr. 1860 (Minister for Hertugdømmet Slesvig).

Som Am. under Vakancen konstitueredes *Wilhelm Ferdinand Baron Wedell-Wedellsborg*, Herredsfoged i Husby og Ny Herreder.

- 1861—64. *Wilhelm Ferdinand Baron Wedell-Wedellsborg* (Herredsfoged i Husby og Ny Herreder) 2. Juli 1861—12. Marts 1864 (afskediget).

Gottorp Amt 1684—89, 1713—1841.

Gottorp og Hütten Amter 1841—48, 1850—64.

Efter at Søndergoes Hd. 1639 var blevet skilt fra Amtet, bestod dette indtil c. 1700 af følgende 6 Herreder: Hütten, Hohn, Krop, Arens, Struxdorf og Slis Hd. Ved Opløsningen af Svavested A. i Henhold til fyrsteligt Reskr. 2. Aug. 1701 blev Fogderierne Treja og Fysing lagt til Gottorp A. under Navn af Treja Hd. og Fysing Hd. I 1713 indlemmedes Fogderiet Bollingsted, medens Hütten Hd. 1741 blev skilt fra Amtet. Ved Frdg. 29. Marts 1771 blev Saatrupholms Godsdistrikt i Angel med $18\frac{3}{4}$ Plov indlemmet i Gottorp A. under Navn af Saatrup Hd. Ifølge Resol. 22. Jan. 1777 blev derimod Hohn Hd. (med Krummenohrt og Fockebeck) lagt til Hütten A., medens Halvdelen af Maarkær A. samt et Antal Domkapitelsgodser, henholdsvis $20\frac{7}{8}$ og $89\frac{1}{4}$ Plov, henlagdes under Gottorp A. Det tidligere hertugelig Glücksborgske Allodial-

gods Dänisch Lindau, med 34 Plove, blev ved Resol. 17. Febr. 1784 og Andg. 30. Septbr. 1825 forenet med Amtet. Ved Andg. 2. Marts 1807 blev ligeledes de til Graabrødreklosteret i Slesvig hørende adelige Distrikter, endvidere ved Reskr. 7. Novbr. 1803 og 17. Marts 1807 nogle Gaarde og Huse af Tøstrup Gods og ved Andg. 12. April 1814 nogle Dele af Flarup Gods indlemmede i Gottorp A. Endelig er ved Kanc. Skriv. 21. Jan. 1826 Mövenberg i Slien lagt til Arens Hd. I 1850 blev Staden Slesvig henlagt under Am. i Gottorp A. som Overøvrighed. I 1853 kom det adelige St. Johannes Klosters Gods, de oktrojerede Koge Børmer og Megger Kog — af hvilke den førstnævnte senere er indlemmet i Krop Hd. — samt de adelige Godser Bølskovby, Dollerød, Farensted og Flarupgaard ind under Am. i Gottorp A. som Overøvrighed under Benævnelsen kgl. Kommissarius. Flækken Kappel hørte indtil 1807 til det adelige Gods Røst, af hvis Besidder Kongen da købte den. Am i Gottorp A. er Overøvrighed for Flækken under Navn af Overdirektør. Ved Resol. 9. Juli 1841 blev Hütten A. forenet med Gottorp A. under een Amtmand. Am. over Gottorp og Hütten A. var tillige Overøvrighed i Ekerneførde.

1684—89. *Conrad Greve af Reventlow* (Overjægermester, Gehejmeraad og Am. i Haderslev A.), Am. i Gottorp A. 5. Juni 1684—2. Juli 1689 (kgl. Missive ang. Overlevering af Amtet til Hertugen af Gottorp d. 12. s. M.). Johan Adolph Besselin udnævnes 14. Marts 1685 til Amtsinspektør i Gottorp A., da Am. ikke altid kan være tilstede.

1713—21. *Ditlev Vibe* (Gehejmerraad, Oversekretær i Danske Kancelli), Am. i Gottorp A. og i den fyrstelige Andel af Slesvig Domkapitels Gods med de deri beliggende Stæder Slesvig og Ekerneførde 4. Marts 1713—2. Decbr. 1721 (Statholder i Norge). Patron for Københavns Universitet 7. Marts 1718. Maarkær Amt og Satrupholm Gods underlægges Am. i Gottorp A. 13. Marts 1713.

1721—41. *Wilhelm Mauritz v. Buseck*, kaldet *Münch* (Gehejmerraad, Overhofmarskal, Medlem af Missionskollegiet), Am. i Gottorp A. med Tilbehør og i slesvigske Domkapitels 2. Distrikt (den tidligere fyrstelige Andel) 22. Decbr. 1721—24. Marts 1741 (død i Embedet). Ved kgl. Rskr. 3. Febr. 1731 bliver de hidtil adskilte Slesvig Domkapitels Distrikter forenede under en Am.

1741—46. *Carl v. Holstein* (Gehejmerraad, Kammerherre og Landraad), Am. i Gottorp A. med Tilbehør og Landskabet Stapelholm og Maarkær A. 15. April 1741—26. Novbr. 1746 (Overkrigssekretær i Søetatens Krigskancelli og Præsæs i Over-Admiralitetsskollegiet).

- 1746—67. *Bernhard Hartwich v. Plessen* (Konferens- og Landraad), Am. i Gottorp A. og Landskabet Stapelholm 6. Decbr. 1746—28. Aug. 1767 (død i Embedet). Kammerherre 18. Decbr. 1746. Kansler i Hertugdømmet Slesvig 26. Jan. 1756. Gehejmeraad 1. Maj 1767.
- 1767—70. *Johan Hinrich v. Ahlefeldt* af Lindau (Gehejmeraad, Kammerherre, fhv. Gesandt i Berlin), Am. i Gottorp A. med Maarkær A. og Landskabet Stapelholm 9. Septbr. 1767—3. Juni 1770 (død i Embedet).
- 1770—91. *Joachim Ulrich v. Sperling* (Kammerherre, Oberst, Am. i Hütten A. med hele det slesvigske Domkapitels Distrikt), Am. i Gottorp A. m. Tilliggende, i Maarkær A. og Stapelholm 12. Juni 1770—1. Juli 1791 (død i Embedet). Gehejmeraad 9. April 1776. Gehejmekonferensraad og Ordenssekretær 17. Novbr. 1790.
- 1791—1801. *Dettef Christian v. Rumohr* (Gehejmekonferensraad, Am. i Hütten A.), Am. i Gottorp A. 7. Septbr. 1791—21. Oktbr. 1801 (afskediget med en afdragsfri Pension paa 1500 Rdl.).
- 1801—13. *Jürgen v. Ahlefeldt* til Damp (Kammerherre, Landraad og Am. i Hütten A.), Am. i Gottorp A. 21. Oktbr. 1801 (beholder sin Stilling som Landraad og den dermed forbundne Gage af 500 Rdl. samt de ham ved kgl. Resol. 14. Jan. 1795 tilstaaede 200 Rdl. aarlig som Erstatning for Tabet af Landraadsdiæter, da Grunden til denne Godtgørelse, nemlig hans Ophold i Slesvig, ikke bortfalder) —27. April 1813 (afskediget).
- 1813—26. *Adolph Wilhelm Schack v. Staffeldt* (Kammerherre, Am. i Cismar A.), Am. i Gottorp A. 27. April 1813 (beholder et personligt Tillæg af 500 Rdl. S. H. C., hvoraf Halvdelen anvendes til Afdrag paa hans Gæld) —26. Decbr. 1826 (død i Embedet).
- 1827—31. *Dettef Heinrich v. Bülow* (Kammerherre, Am. i Hütten A.), Am. i Gottorp A. 14. April 1827—14. April 1831 (entled. efter Ansøgn. i Naade).
- 1831—46. *Ludwig Nicolaus v. Scheele* (Kammerherre, Am. i Hütten A.), Am. i Gottorp A. 20. April 1831—7. Septbr. 1846 (Præsident for den slesvig-holstenske Regering). Tillige Am. i Hütten A. 9. Juli 1841.
- 1846—50. *Friedrich Nicolaus Adam Ludwig* Baron *v. Lilliencron* (Kammerherre, Deputeret i SHL. Kancelli), Am. i Gottorp og Hütten Amter samt Overdirektør i Flækken Kappeln 21. Novbr. 1846—27. Juli 1850 (afsked.).
- 1850—56. *Mathias Davids* (Borgermester i Husum), konst. Am. i Gottorp og Hütten A. samt i Landskabet Stapelholm 19. Novbr. 1850, fast ansat 3. Febr. 1851—23. Oktbr. 1856 (afskediget). Faar Erstatning for Tab ved Fredrikstads Bombardement 1. Juni 1851.

Fra 27. Juli 1850 til 19. Novbr. s. A. var *Frederik Valentin Erik v. Berger* (Herreds- og Husfoged samt Oppebørselsbetjent i Munkbrarup Hd.) konst. som Am. over Gottorp og Hütten A. og som Overdirektør for Kappeln. Fik desuden overdraget Overpolitiforvaltningen i de inden nævnte A. liggende adelige Godser og 31. Juli s. A. endvidere Overtilsynet med Politivæsenet i Eckernförde.

1856—64. *Ulrich Adolph v. Holstein* (Kammerherre, Amtsforvalter i Flensborg A. samt Stempelpapirforvalter), Am. i Gottorp og Hütten A. med Landskabet Stapelholm 23. Oktbr. 1856—14. Febr. 1864 (afskediget). Medlem af Rigsraadet 1856, 1858—59 og 1862—63; i de tre sidste Samlinger kongevalgt Medlem og Vicepræsident. Kgl. Kommissarius ved den slesvigske Stænderforsamling 1857.

Overstaller i Landsk. Eidersted (med Everskop og Utholm) er Amtmanden i Bredsted og Husum A.
(Reglm. 10. Marts 1736).

Landskabet Eidersted 1677—79, 1684—89,

bestaaende af Eidersted, Everskop og Utholm, som oprindelig udgjorde tre Øer, men ved Inddæmning af en hel Række Koge, er bleven landfast med Slesvigs Fastland. Tidligere var Stalleren (o: Dommeren) den øverste Embedsmand, men c. 1700 blev der tillige ansat en Overstaller som Overøvrighed. Ved kgl. Reskript af 14. Jan. 1736 blev det fastsat, at Amtmanden i Husum og Svavestad A. herefter tillige skulde være Overstaller i Eidersted. Disse Embeder havde faktisk allerede været forenede siden 1713.

1677—79. *Henning Reventlow* (Kammerherre, Am. i Svavestad A.), tillige Inspektør over de Eiderstedske Lande med Tilbehør, indtil videre, 24. Marts 1677—Oktbr. 1679 (da Hertugen af Gottorp igen tager Landskabet i Besiddelse).

1784—89. *Thomas Balthasar v. Jessen* (Etats- og Kancelliraad, Kammersekretær), Staller i Eidersted med tilhørende Stæder og Øer 5. Juni 1684—2. Juli 1689 (Overleveringen af Ejdersted, Everskop og Utholm til Hertugen af Gottorp finder Sted 12. s. M.).

Haderslev Amt 1649—1789. Haderslev Østeramt og Haderslev Vesteramt 1784, 1789—91. Haderslev Amt 1791—1848, 1850—64.

Haderslev Amt 1649—1783,

bestaaende af Østerdelen: Haderslev Hd., Tyrstrup Hd. og Gram Hd. og Vesterdelen: Frøs og Kalslund Hd. (hvortil 3. Juni 1853 Godserne Gram og Nybøl lagdes), Hvidding Hd. med Landskabet Rømø Nørreland og Nørrerangstrup Hd. Ved Delingen 1582 efter Hertug Hans d. æ.'s Død fik Amtet sit siden i det væsentlige bevarede Omfang. Ved kgl. Skøde til Feltherre Hans Schack 18. Juni 1664 blev 16 Plove, de saakaldte Ny Gram Plove, skilte fra Amtet og underlagte Gram Gods, dog vedblev de at betale deres Skatter til Haderslev Amtstue. Ved Regulativ 7. Decbr. 1833 blev Haderslev Slotsgrund indlemmet i Byen tillige med nogle tidligere til Haderslev Hd. hørende Grunde. Ved Andg. 19. Decbr. 1839 blev den tidligere til Hvidding Hd. hørende Del af Bønderby forenet med Tønder A. Ved Fordelingen af de tidligere Domkapitelsdistrikter i Henhold til Andg. 1. Novbr. 1777 blev en i Amtet liggende Plov underlagt dette, og ved Udstykningen af Linveded Gods blev en meget stor Del af dette Gods tildelt henholdsvis Hvidding og Kalslund Hd. i Amtet. I 1850 blev det til Haderslev A. hørende Fogderi Bollerslev ophævet, og de dertil hørende Byer Bollerslev og Genner lagt under Aabenraa A., men Strandelhjørn underlagt Nørre Rangstrup Hd. i Haderslev A.

1649—70. *Kai v. Ahlefeldt* (Am. i Flensborg A.), Am. i Haderslev Len 1. Maj 1649—6. Septbr. 1670 (død i Embedet). Hof- og Kancelliraad Conrad Reventlow faar 1. Marts 1670 fornyet Ekspektance paa Amtmandstjenesten, naar Embedet bliver ledigt enten ved Kai v. Ahlefeldts Død eller paa anden Maade.

1670—84. *Conrad Reventlow* til Futterkamp (Kammerherre, Hof- og Kancelliraad), Am. i Haderslev A. 15. Novbr. 1670 (Bestall. 29. s. M.) —5. Juni 1684 (Am. i Gottorp A.). Kgl. Landraad 21. Maj 1672. Greve 3. Juli 1673. Overjægermester efter Svigerfaderens, V. J. Hahns Død 25. Jan. 1680. Gehejmeraad 1680. Patron for Universitetet i København 1. Juli 1681. Sønnen, Christian Detlef Greve af Reventlow, faar allerede 4. Febr. 1682 Eventualbestalling som Landraad i Fyrstendømmerne og som Am. i Haderslev A., naar hans Fader dør eller afstaar Stillingen til ham.

1685—1725. *Christian Dellef Greve af Reventlow* udsteder en edelig Revers ved virkelig Tiltrædelse til Am.s Bestillingen over Haderslev A. 1. Jan. 1685; men da han ikke er gammel nok til at forestaa Embedet, udnævnes Johan Müller 14. Maj

- 1685 til Amtsinsektor i Haderslev A. —1725 26. April (afgaar til Fordel for Sønnen). Tillige Vice-Overjægermester i Danmark, Fyrstendømmerne og Grevskaberne; han skal sukdedere Faderen i Overjægermester-Embedet. Generalmajor 23. Juli 1701. Gehejmerraad 26. Maj 1707. Forlenedes 28. Decbr. 1722 med Baroniet Brahetrolleborg.
- 1725—31. *Conrad Ditlef Greve af Reventlow* (Kammerherre), Am. i Haderslev A. 26. April 1725—6. Oktbr. 1731 (afsked.). Friherre af Brahetrolleborg 28. Decbr. 1722. Gift 20. Septbr. 1731 med Prinsesse Wilhelmina Augusta af S. H. Pløn uden Kongens Tilladelse og faldt derefter i Unaade.
- 1731—40. *Carl Hinrich Vieregge* (Gehejmerraad, Stiftamtmand over Viborg Stift), Am. i Haderslev A. 6. Oktbr. 1731—26. Juni 1740 (død i Embedet).
- 1740—52. *Joachim Christoph v. d. Lühe* (Hofmester hos Markgrevinde Sophie Christiane til Brandenburg-Culmbach), Am. i Haderslev A. 11. Aug. 1740—2. Oktbr. 1752 (Am. i Aabenraa og Løgumkloster A.).
- 1752—53. *Mathias Baron Güldenchrone* til Baroniet Wilhelmsborg (Konferensraad), Am. i Haderslev A. 2. Oktbr. 1752—13. Oktbr. 1753 (død i Embedet).
- 1753—83. *Friederich v. Klingenberg* (Gehejmekonferensraad, Kammerherre hos Dronningen), Am. Haderslev A. 23. Oktbr. 1753—22. Decbr. 1783 (død i Embedet). Gehejmerraad 22. Juli 1769.

Haderslev Østeramt 1784.

1. Jan. 1784 approberede Kongen Delingen af Haderslev A. i et Øster- og et Vesteramt; men allerede 26. April s. A. ved fhv. Statsminister Stemmanns Udnævnelse blev det bestemt, at den approberede Deling foreløbig ikke skulde bringes til Udførelse.
1784. *Nicolai Theodor v. Ployart* (Kammerherre), Am. i Haderslev Øster A. 9. Febr. 1784—19. April s. A. (afsked. med Ventepege). Fratræder 26. s. M. Ansat igen 8. Aug. 1787 som Am. i Flensborg A.

Haderslev Vesteramt 1784.

1784. *Abraham Anton v. Brackel* (Kammerherre, Major), Am. i Haderslev Vester A. 9. Febr. 1784—14. April s. A. (daglig opvartende Kammerherre).

Haderslev Amt 1784—89.

- 1784—89. *Christian Ludwig v. Stemmann* (Gehejmerraad, fhv. Statsminister), Am. i hele Haderslev A. 26. April 1784, idet den 1. Jan. s. A. approberede Deling foreløbig ikke bringes til Udførelse, —19. Juni 1789 (Overpræsident i Altona).

Haderslev Østeramt 1789—91.

1789—91. *Johan Sigismund v. Møsting* (Kammerjunker), Am. i Haderslev Øster A. 21. Oktbr. 1789—1. Juni 1791 faar tillige overdraget Forvaltningen af Vesteramtet. Kammerherre 23. Decbr. 1789.

Haderslev Vesteramt 1789—91.

1789—91. *Andreas Christoph Rüdinger* (Gehejme Legationsraad), Am. i Haderslev Vester A. 21. Oktbr. 1789—1. Juni 1791 (afsked. i Naade med 1000 Rdl. i Pension).

Haderslev Amt 1791—1848, 1850—64.

1791—1804. *Johan Sigismund v. Møsting* (Kammerherre, Am. i Haderslev Øster A.), faar tillige overdraget Forvaltningen af Haderslev Vester A. 1. Juni 1791—6. Novbr. 1804 (Præsident i Tyske Kancelli).

1805—18. *Kai Werner v. Ahlefeldt* (Landraad og Am. i Sønderborg A.), Am. i Haderslev A. 30. Jan. 1805—31. Jan. 1818, fra næstkommende Paaske at regne (afsked. med Løfte om Genansættelse). Kammerherre 3. Novbr. 1809.

1818—48. 1849—50. *Friderich Heinrich Christian Johannsen* (Justitsraad, Præsident i Flensborg), Am. i Haderslev A. 31. Jan. 1818, fra næstkommende Paaske at regne. — 30. April 1848? (fordrevet). Overtager sit Embede 9. Septbr. 1849—18. Septbr. 1850 (Direktør for Over-Justitskom. for Hrtgd. S.).

1850—64. *William Walker v. Stockfleth* (Herredsfoged i Nørrevang og Tørrild Hd.), konst. Am. i Haderslev A. 18. Septbr. 1850, definitivt udnævnt 6. Maj 1851—2. Marts 1864 (afsked.). Kammerherre 6. Oktbr. 1851.

H u s u m A m t 1684—89, 1713—1800.

Amtet blev oprettet 1639 og dertil lagt:

1. Søndergoes Hd. i dets daværende Omfang, nemlig: Sognene Mildsted, Ostenfeld og Svesing. 2. Hatsted Birk med Sognene Hatsted og Skobøl. 3. Resterne af det i sin Tid til Nordstrand hørende Lundenberg Hd., dengang endnu med 2 Sogne: Simonsberg og Padelak, som 1654 forenedes til et Sogn. — Da Svavested A. 1701 blev opløst kom derfra til Husum A.: 4. Svavested Fogderi med Svavested Sogn og 5. Rødemis Fogderi i Mildsted Sogn. 1772 blev til Amtet henlagt Godset Arlevad med Olderup S. og en Del Strøgods i Bomsted og Langhorn; dette sidstnævnte blev dog 1831 atter fraskilt og henlagt under Bredsted A. 1777 blev Amtet

- forøget med 9 $\frac{1}{2}$ Plov af Domkapitelsfogderiet Kogsbøl og 1796 med nogle Dele af det udstykkede Gods Lindeved. Ved Resol. 12. Febr. 1800 blev Bredsted A. forenet med Husum A. under een Am.
- 1684—89. *Friderich Reventlow* til Neuendorf (Landraad), Am. i Husum A. 5. Juni 1684—12. Juli 1689, da A. overleveres til Hertugen af Gottorp i Henh. til kgl. Miss. af 2. s. M.
- 1713—21. *Christian Sehested* til Nislevgaard og Ravnholt (Gehejmerraad, Oversekretær i Tyske Kancelli), Am. i Husum og Svavestad A. og Overstaller i Eidersted med Tilliggende, samt de deri beliggende Stæder Husum, Frederiksstad, Tønningen og Gardingen. (Det tillades ham under sin Fraværelse at konstituere Am. Bassewitz i Embedet) 4. Marts 1713—31. Decbr. 1721 (Stiftsbefalingsmand over Fyn og Langeland samt Am. i Dalum, Odense, St. Knuds og Rugaard A. Bestall. 5. Jan. 1722).
- 1721—35. *Nicolaus Friherre v. Gersdorff* (Overkammerherre hos Kronprins Christian), Am. i Husum og Svavestad A. og i Landskabet Eidersted 15. Decbr. 1721—6. Juli 1735 (Stiftsbefalingsmand i Sjællands Stift og Am. i Københavns A.).
1735. *Adam Levin v. Witzleben* (Gehejmerraad og Overhofmarskal), Am. i Husum og Svavestad A. 6. Juli 1735—12. Novbr. s. A. (Landdrost i Grevskabet Delmenhorst). Tillige Staller i Eidersted, Everskop og Utholm 14. Oktbr. 1735.
- 1735—49. *Hartnack Otto v. d. Lühe* (Kammerjunker hos Prinsesse Sofie Hedevig til Danmark), Am. i Husum og Svavestad A. 26. Novbr. 1735—21. Febr. 1749 (død i Embedet). Landraad 9. April 1736. Konferensraad 20. Juni 1740.
- 1749—52. *Friedrich Reventlow* (fhv. Overhofmester), Am. i Husum A. og Overstaller i Eidersted, Everskop og Utholm 4. Marts 1749—26. Jan. 1752 (død i Embedet). Tillige Konferensraad 30. Maj 1749.
- 1752—61. *Hans v. Ahlefeldt* (Konferensraad, Landdrost i Oldenburg), Am. i Husum og Svavestad A., samt Overstaller i Landskabet Eidersted, Everskop og Utholm 15. Febr. 1752—24. Marts 1761 (afsked. med Bibehold af de for Amtmandsembedet hidtil hafte 1500 Rdl.). Gehejmerraad 31. Marts 1759. Deputeret for Finanserne 7. Decbr. s. A.
- 1761—99. *Johann Siegfried v. Schönfeldt* (Kammerjunker), Am. i Husum A. og Overstaller i Eidersted, Everskop og Utholm med den som Ceremonimester hidtil hafte Gage 24. Marts 1761—23. Marts 1799 (død i Embedet). Kammerherre 25. Maj 1761.
-

Bredsted Amt 1783—1800 (derefter forenet med
Husum Amt).

Bredsted Amt 1783—1800,

bestaaende af Landskabet Bredsted som forhen under Navn af Nørregoes Hd. udgjorde en Del af Flensborg A. Ved Patent af 1. Novbr. 1777 blev $\frac{1}{2}$ Plov af Maarkær A. og $29\frac{1}{2}$ Plov af Slesvig Domkapitels Gods forenet med Landskabet B. Ifølge Kabinettsordre 26. Septbr. 1783 korroboreret ved kgl. Resol. af 9. Oktbr. s. A. (jvfr. Patent af 2. Febr. 1785) blev det udskilt af Flensborg A. og gjort til et eget Amt, samtidig indlemmedes deri $14\frac{27}{32}$ Plov af Stiftfogderiet Bordelum. Ved kgl. Resol. af 12. Febr. 1800 blev det forenet med Husum A. under samme Amtmand. Ved Patent af 23. Decbr. 1796 blev det i Amtet liggende Linveded Strøgods og ved Kanc. Skr. af 22. Jan. 1831 blev de i Landsbyerne Bohmstedt og Langhorn liggende Arlevad Fæstere udskilte af Husum A. og indlemmede i Bredsted A. Ifølge Patent 3. Juni 1853 er Mirebøl Gods henlagt under Bredsted Am. som Overøvrighed under Landfogdens Jurisdiktion. Ved samme Patent og paa samme Maade er de oktrojerede Koge: Sophie-Magdalene Kog, Desmercières Kog, Reussen Kog, Louise-Reussen Kog, den nye Sterdebøl Kog med udendiges Jorderne henlagt under A. og Landskabet. Ifølge kgl. Resol. 8. Marts 1856 og 4. Marts 1857 er de til Helligaandshospitalet i Flensborg og til St. Marie og St. Nikolaj Kirker smstds. hørende Besiddelser under Breklum Sogn, henholdsvis $\frac{2}{3}$ og $\frac{1}{2}$ Plov indlemmede i Bredsted A.

1783—1800. *Gustav Gotthard v. Blücher* (Kammerherre, Landfoged), Am. i Bredsted A., efter at det hidtil med Flensborg A. forenede Landskab B. er gjort til et særskilt A., 26. Septbr. 1783—12. Febr. 1800 (da Amterne Husum og B. forenes).

Husum og Bredsted Amter 1800—48, 1850—64.

Ved kgl. Resol. 12. Febr. 1800 blev Bredsted A. forenet med Husum A. under een og samme Amtmand.

1800—26. *Hans Christoph Diedrich Victor v. Levelzow* (Kammerherre, Amtmand i Christianssand), Am. i Husum, Svavested og Bredsted A., samt Overdiggreve i alle de til disse Distrikter hørende Marsker 12. Febr. 1800—25. Juli 1826 (Administrator i Grevskabet Rantzau og Intendant i Herskaberne Herzhorn, Sommer- og Grønland).

1826—48. *Gottsche Hans Ernst v. Krogh* (Kammerjunkker, Overvejinspektør), Am. i Husum og Bredsted A., Overstaller i Eidersted, Pelworm med underliggende Øer og Overdiggreve i

- samtlige til disse Distrikter hørende Marsker 19. Aug. 1826—Marts 1848 (afsked.). Kammerherre 22. Maj 1826.
1850. *Mathias Davids* (Borgermester i Husum) fik Paalæg om foreløbig at ordne Forholdene i Husum Stad og A. 9. Aug. 1850, hvilket blev udvidet til Bredsted A. og Landskabet Eidersted 18. s. M.—19. Novbr. s. A. (konst. ad interim som Am. i Gottorp og Hütten A. med Stapelholm).
- 1850—64. *Christian Gottfried Wilhelm Johannsen* (Am. i Sønderborg og Nørborg A.), konst. som Am. i Bredsted og Husum A., tillige Overstaller og Overdiggreve i Landskaberne Eidersted og Pelworm 16. Septbr. 1850, endelig udnævnt 17. Jan. 1851—24. Jan. 1864 (Minister for Hertugdømmet Slesvig ad interim). Faar Overopsyn med Administrationen i Frederiksstad 21. April 1851. Kammerherre 6. Oktbr. 1851. Amtsforvalter og Aktuar i Husum *Henrik August Malling* blev konst. Am. i Husum og Bredsted A. og Overstaller i Landskabet Eidersted 24. Jan. 1864—6. Febr. s. A. (afsat).

H ü t t e n A m t (siden 1741 et eget Amt).

Hütten Amt 1741—1841.

Det under Gottorp A. hørende Berg Hd. blev senere skilt derfra og udgjorde siden 1741 et eget Amt, Hütten A., som var forenet med det slesvigske Domkapitels A., indtil dette ophævedes. Ved kgl. Resol. 22. Jan. 1777 blev da det til Gottorp A. hørende Hohn Hd. og Landskabet Stapelholm forenet med Hütten Hd. til et Amt. Ved Patent af 1. Novbr. 1777 blev Domkapitelsfogderiet Kosel indlemmet i Hütten Hd. og samtidigt 3 Domkapitels Plove i Krummenort og Fockbeck indlemmet i Hohn Hd. 9. Juli 1841 blev Hütten A. forenet med Gottorp A. under een Am.

- 1741—68. *Christian August v. Reutz* (Kammerjunker hos Markgreve *Friederich Ernst* af Brandenburg-Culmbach), Am. i Hütten A. og det samlede Slesvig Domkapitels Distrikt 15. April 1741—12. Febr. 1768 (afsked. i Naade). Landraad 1. Maj 1741. Konferensraad 15. Febr. 1768.
- 1768—70. *Joachim Ulrich v. Sperling* (Kammerherre, Rejsestaldmester og Oberst i Kavalleriet), Am. i Hütten A. og samtlig Slesvig Domkapitels Distrikter 12. Febr. 1768—12. Juni 1770 (Am. i Gottorp A. med Tilbehør, Maarkær A. og Landskabet Stapelholm).
- 1770—74. *Andreas August v. Hobe* (fhv. Kammerjunker ved Enkedronning Sophie Magdalenes Hofstat), Am. i Hütten A. og det samlede Slesvig Domkapitels Distrikt 12. Juni 1770—7. Febr.

- 1774 (Am. i Reinbeck og Trittau A.). Kammerherre m. Anc. fra 14. Jan. 1769.
- 1774—75. *Leopold Samuel v. Schmellau* (Kammerjunker hos Arveprins Frederik), Am. i Hütten A. og i Slesvig Domkapitels Distrikter 14. Febr. 1774—2. Jan. 1775) (Am. i Aabenraa og Løgumkloster A.).
- 1776—91. *Dettef Christian v. Rumohr* (Kontreadmiral, Kammerherre), Am. i Hütten A. 4. Juli 1776—7. Septbr. 1791 (Am. i Gottorp A.).
- 1791—1801. *Jürgen v. Ahlefeldt* (Kammerherre, Landraad), Am. i Hütten A. 7. Septbr. 1791, beholder sin Landraadsbestilling og den dermed forbundne Gage af 500 Rdl.—23. Decbr. 1801 (Am. i Gottorp A.).
- 1801—09. *Lorenz Nicolai v. Schmieden* (Kammerherre og Vicekansler ved Overretten paa Gottorp), Am. i Hütten A. 23. Decbr. 1801—10. Oktbr. 1809 (afsked. i Naade).
- 1809—27. *Dettef Heinrich v. Bülow* (Kammerjunker og Auskultant ved den slesvigske Overret), Am. i Hütten A. med Landskabet Stapelholm 10. Oktbr. 1809—14. April 1827 (Am. i Gottorp A.). Kammerherre 31. Juli 1815.
- 1827—31. *Ludwig Nicolaus v. Scheel* (Kammerjunker og Auskultant i Rentekammeret), Am. i Hütten A. 14. April 1827—14. April 1831 (Am. i Gottorp A.). Kammerherre 1. Aug. 1829.
- 1831—33. *Friedrich Henning Adolph v. Rumohr* (Landraad), Am. i Hütten A. 20. April 1831—3. Febr. 1833 (død i Embedet).
- 1833—35. *Cai Wilhelm Georg v. Rumohr* (Herredsfoged i Vis Hd.), Am. i Hütten A. 7. Juni 1833—27. Jan. 1835 (Am. i Flensborg A.). Landraad samt overordentlig Medlem af den slesvigske Landret 3. Decbr. 1833.
- 1835—41. *Christian Andreas Julius Greve Reventlou* (Landraad), Am. i Hütten A. 13. Maj 1835—9. Juli 1841 (Am. i Bordesholm, Kiel og Cronshagen A.). Hütten A. forenes s. D. med Gottorp A.

Maarkær Amt med Saatrupholm Gods 1713.

Maarkær Amt med Saatrupholm, bestaaende af det sækulariserede Antoniterklosters Gods i Angel med Fogderierne Langsted og Karlsvraa. Saatrupholm var et adeligt Gods, som 1685 solgtes til Hertug Christian Albrecht af SH. Gottorp, men i Begyndelsen af det 18. Aarh. blev pantsat. Efter at det var indløst, blev det udparcelleret og under Navn af Saatrup Hd. ved Frdg. 29. Marts 1771 underlagt Gottorp A. Lige

siden 13. Marts 1713 har Maarkær A. med Saatrupholms Gods været forenet med Gottorp A. under een Am.

1713. *Hans Caspar v. Platen* (Generalkrigskommissær, Am. i Aabenraa og Løgumkloster A.) faar tillige Inspektionen og Direktionen over Amtet Maarkær med Saatrupholm Gods 8. Marts 1713—13. s. M. (Maarkær A. og Saatrupholm Gods underlægges Am. i Gottorp A.).

Slesvig Domkapitels 1. Distrikt.

Slesvig Domkapitel 1660—1731.

Ved Forliget i København 12. Maj 1658 afstod Kong Frederik III 4 af de 8 Præbender, hvoraf Domkapitlet bestod, til Hertug Frederik III af SH. Gottorp. Delingen blev dog først gennemført ved Reces af 28. Juni 1661, ratificeret og approberet af Kongen 2. Juli 1663. Det kgl. Andel eller første Distrikt bestod af Fogderierne Ulnæs, Berend og Stedesand. Den hertugelige Andel eller andet Distrikt af de øvrige Fogderier: Gammelbyggaard, Lysabild, Langenhorn Kogsbøl, Haksted og Kosel samt Domkirke-distriktet (ogsaa kaldet 3. Distrikt).

Kong Frederik IV i 1713 tog den gottorpske Del af Hertugdømmet i Besiddelse og dermed ogsaa Slesvig Domkapitels 2. Distrikt. Ved kgl. Reskr. 3. Febr. 1731 blev de to Distrikter forenede og havde en Tid samme Am. som Gottorp A.

Amtmanden over Slesvig Domkapitel blev ved Resol. 15. April 1741 tillige Am. i Hütten A. Ved kgl. Reskr. 22. Jan. 1777 blev Domkapitels A. endelig opløst, idet der af de daværende Amter Hütten og Gottorp ved Indlemmelse af de deri liggende Domkapitelsdistrikter m. m. blev dannet to i Plovtal omtrent lige store Amter.

1685—97. *Eggert Christoff v. Knuth* (virkelig Etatsraad), Am. over det kgl. Domkapitels Gods i Slesvig 1. Febr. 1685—25. Febr. 1697 (død i Embedet). Tillige Am. i Kronborg og Frederiksborg A. med Horns Hd., samt Inspektør over Frederiksborg og Esrom Stutterier 2. Jan. 1690. Gehejmerraad 3. Decbr. 1695.

1697—1701. *Ulrich Adolph v. Holstein* (Kammerjunker hos Kronprins Frederik), Am. i den kgl. Andel af Slesvig Domkapitel (det saakaldte 1. Distrikt) 13. Marts 1697—6. Dec. 1701 (Eventualbestalling som Am. i Flensborg A. efter Henning Reventlows Død, som indtraf 30. Jan 1705). Overkammerjunker 26. Aug. 1699.

1701—31. *Detlef Reventlow* (Kammerjunker), Am. i den kgl. Andel af Slesvig Domkapitel 6. Decbr. 1701—3. Febr. 1731 (kgl. Rskr., at den ham betroede Andel af Slesvig Domkapitel er overdraget til Gehejmraad v. Münch). Gehejmraad 22. Maj 1722.

Slesvig Domkapitel 2. Distrikt (forenet med Gottorp A. 1713—31; derefter bliver ogsaa 1. Distrikt underlagt Am. i Gottorp A.).

1684—89. *Hermann Meyer* (Etatsraad, Deputeret i Generalkommissariatet for Land- og Søetaten), Am. i Slesvig Domkapitels 2. Distrikt og Domkirke Distriktet 5. Juni 1684—12. Juli 1689 (da Overleveringen af Am. til Hertugen af Gottorp sker).

Svavested Amt (opløst 1701).

Svavested Amt 1675—79, 1684—89
udgjorde Slesvig Biskops Gods og bestod af Svavested Hd. og de 7 Fogderier Rødemis, Treja, Borlum, Fysing, Kolstrup, Dybbøl eller Sundeved og Stavensbøl. Ved Forlig af 12. Maj 1658 afstod Kong Frederik III Svavested A. med Undtagelse af Stavensbøl til Hertugen af S. H. Gottorp. Formynderregeringen for Hertug Carl Friedrich af S. H. Gottorp opløste dette Amt og forenede Svavested Hd. og Rødemis Fogderi med Husum A., Fogderierne Borlum med Tønder A., og Kolstrup og Sundeved med Aabenraa A., medens Fogderierne, senere Herrederne, Treja og Fysing indlemmedes i Gottorp A. Fogderiet Stavensbøl var alt i 1651 af Kongen bleven afhændet til Hertug Ernst Günther af S. H. Sønderborg. Ved fyrsteligt Reskript 2. Aug. 1701 blev saaledes Svavested A. opløst og de enkelte Stykker tildelte de nærmest liggende Amter (se under disse).

1675—79. *Henning Reventlow* til Hemmelmark (Kammerherre, Hofraad, Am. i Sønderborg og Nørborg A.), Am. i Svavested A. og over de tidligere til Slesvig Domkapitel hørende, men nu sækulariserede og i Svavested A. indlemmede Undersaatter 25. Aug. 1675—24. Oktbr. 1679 (Am. i Flensborg A.). Landraad 17. Febr. 1677.

1684—89. *Michael Vibe* (Vicekansler i Danske Kancelli og Justitiarius i Højesteret, Gehejme-, Justits- og Kommerceraad), Am. i Svavested A. og Over-Landinspektør i Nordstrand 5. Juni 1684—2. Juli 1689 (kgl. Miss. ang. Overlevering af Svavested A. og Øen Nordstrand til Hertugen af Gottorp).

Sønderborg Amt 1667—1765.

Ved Delingen 27. Jan. 1564 tilfaldt Sønderborg Slot og A. Hertug Hans d. y., som i sit Testamente 11. Febr. 1621 gav det til sin næstældste Søn Alexander, hvis Sønneson gik fallit, hvorved Amtet 1667 faldt tilbage til Kronen. I Prioritetsdommen blev Rumohrsgaard og Sandbjerg erklæret for Allodialgods og saaledes skilt fra Amtet. Derimod blev ved Andg. 1. Novbr. 1777 Domkapitelsfogderiet Lysabild forenet med Sønder Hd., som den tilovers blevne Del af Amtet kaldtes, og ved Rskr. 15. Septbr. 1779 det tidligere Glücksborgske Lensdistrikt Sundeved eller Nybøl Hd. forenet med Sønderborg A.

Ved den S. H. Nørborgske Linjes Konkurs 1669 blev Nørborg A. (jfr. ndfr.) indtil 1676 midlertidig forenet med Sønderborg A. under een Am.

1667—75. *Henning Revertlow* til Hemmelmark (Kammerherre), Am. i Sønderborg A. 3. Jan. 1667—9. Aug. 1675 (afsked. med 1000 Rdl. aarlig af Kieler Omslagspengene, indtil han kan blive aflagt paa anden Maade). Ved den nørborgske Linjes Konkurs 1669 tillige Am. i Nørborg A. Hofraad 15. Novbr. 1669. Ekspektance som Vicegeneralkrigskommissær i Hertugdømmerne S. o. H. 6. Jan. 1672. Am. i Svavested A. 25. Aug. 1675.

1675—89. *Ernst Günther*, Hertug af S. H. Sønderborg Augustenborg, Guvernør paa Als og de derpaa liggende Amter Sønderborg og Nørborg 10. Aug. 1675—18. Jan. 1689 (død i Embedet). Afgiver Nørborg A. til Hertug August af Pløn før 26. Decbr. 1676.

1689—92. *Friderich*, Hertug af S. H. Sønderborg Augustenborg, Guvernør i Sønderborg By og Amt 12. Febr. 1689—3. Aug. 1691 (faldt i Slaget ved Enghien).

1695—1716. *Ernst August*, Hertug af S. H. Sønderborg Augustenborg, Guvernør i Sønderborg By og A. 10. Aug. 1695—17. Oktbr. 1716 (O. Skrt. Miss. ang. Hertugens Demission).

1716—32. *Wilhelm Friderich v. Platen* (Gehejmeraad, Landdrost i Pommern), Am. i Sønderborg A. 31. Oktbr. 1716—27. April 1732 (død i Embedet). Christian August, Hertug af S. H. Sønderborg Augustenborg, faar 24. Septbr. 1728 Eventualbestalling som Guvernør paa Als og Am. i Sønderborg A. efter Am. F. v. Platens Afgang.

1732—54. *Christian August*, Hertug af S. H. Sønderborg Augustenborg, Guvernør paa Als, i Særdeleshed i Sønderborg A. og By 5. Maj 1732—20. Jan. 1754 (død i Embedet).

1754—65. *Heinrich VI*, Greve af Reuss (y. L.), Herre til Plauen (Am. i Sorø og Ringsted A., Gehejmerraad, Kammerherre), Am. i Sønderborg A. 12. Febr. 1754—Aug. 1765 (afsked.). Ved kgl. Resol. 23. Aug. 1765 bliver de to paa Kegenæs Halvø liggende Godser Neuenhof og Hirschholm underlagt Amtmanden i Nørborg, medens de 4 tidligere Lensgodser Rønhave, Sønderborg Ladegaard, Majbølgaard og Kegenæsgaard overdrages til det fyrstelige Augustenborgske Hus.

N ø r b o r g A m t 1730—1777.

Det egentlige Nørborg A., Alsens gamle Nørre Herred, tilfaldt ved Delingen i 1564 Hertug Hans d. y. og efter hans Død, 9. Oktbr. 1622, kom det til den nørborgske Linje, som imidlertid gjorde Konkurs 1669, hvorved Amtet faldt tilbage til Kronen. Ved samme Tid blev Godset Ballegaard skilt fra Amtet. Dette blev en Tid forenet med Sønderborg A. under een Amtmand. I Henhold til Forlig af 18. Marts 1671 skulde imidlertid de fyrstelige nørborgske Godser Nørborg, Hirschsprung, Melsgaard, Østerholm med Frederiksgaard og Dyndved tilfalde den plønske Linje som Vederlag for dens Afkald paa Successionsretten til Grevskaberne Oldenburg og Delmenhorst. Overleveringen af Nørborg Len til Hertug August skete 1676. Hertug Friedrich Carl overlod 1723 Lenene Østerholm og Hirschsprung og 1730 Resten af Amtet til den kgl. Linje.

Øen Ærø tilfaldt ved Delingen 1564 Hertug Hans d. y. Dennes ældste Søn Christian arvede den efter Faderens Død 1622; men da han selv døde 1633 uden Livsarvinger, blev Øen delt imellem de fire Linjer af det Sønderborgske Hus. De to af disse Andele faldt ved de sønderborgske og nordborgske Hertugers Konkurs af 1667 og 1669 tilbage til Kronen. 1676 tilfaldt Søbygaard som Arv efter Broderen Bernhard Hertug August af Nørborg og 1684 ved Overenskomst imellem Kongen og Hertugen af Gottorp ligeledes Gudsgave. I 1730 erhvervede Kongen ved Overenskomst med den som Hertug af Pløn anerkendte Herre til Carlstein den tredje Andel og ved Køb 1749 Resten (den Glückborgske Del).

1730—46. *Holger Scheel* til Birkelse (Etatsraad, Kmjkr.) Am. i Nørborg A., Godserne Melsgaard, Østerholm og Hirtschsprung med Tilbehør paa Als, samt de tvende Godser Sæbygaard og Gottesgabe paa Ærø 22. Maj 1730—6. Decbr. 1746 (afsked.), Konferensraad 7. Juni 1740, Stiftam. i Ribe Stift og Am. i Riberhus A. 27. Septbr. 1748.

1746—49. *Ulrich Adolph* Greve af *Danneskiold Samsøe* (Kammerherre, Schoutbynacht), Am. i Nørborg A. med Godserne Mels-

- gaard, Østerholm og Hirschsprung paa Als samt Godserne Sæbygaard og Gudsgave paa Ærø 6. Decbr. 1746—8. April 1749 (afsked. efter Ansøgn., fungerer indtil Nybesættelsen).
- 1749—77. *Johan Wilhelm Teuffel* Baron *v. Pirckensee* (Kammerjunker), Am. i Nørborg A. samt Godserne Melsgaard, Østerholm og Hirschsprung med Tilliggende 11. Aug. 1749—22. Septbr. 1777 (afsked. med Gage til 15. Oktbr.). Kammerherre 11. Aug. 1749.

Sønderborg og Nørborg Amter 1777—1864.

Ved Resol. 22. Septbr. 1777 blev Nørborg A. forenet med Sønderborg A. under een Am.

- 1777—84. *Niels de Hofman* (Konferensraad, Deputeret i Rentekammeret), Am. i Sønderborg og Nørborg A. samt paa Øen Ærø 22. Septbr. 1777—9. Febr. 1784 (afsked. fra Paaske s. A. at regne med Bibehold af Gagen 1600 Rdl. uden Afkortning og med Fritagelse for Rangskat).
- 1784—90. *Nicolas Otto* Friherre *v. Pechlin* (Overretsraad), Am. i Sønderborg og Nørborg A. samt paa Ærø 9. Febr. 1784—20. Jan. 1790 (Am. i Segeberg A.).
- 1790—1803. *Johann v. Døring* (Kammerherre), Am. i Sønderborg og Nørborg A. og paa Ærø 17. Febr. 1790—16. Marts 1803 (afsked. i Naade).
- 1803—05. *Cai Werner v. Ahlefeldt* (Landraad og Overretsraad), Am. i Sønderborg og Nørborg A. samt paa Ærø og i det sundevedske Distrikt 4. Maj 1803—30. Jan. 1805 (Am. i Haderslev Ø. og V. A.).
- 1805—18. *Friedrich August v. Linstow* (Kammerjunker og Auskultant i Rentekammeret), Am. i Sønderborg og Nørborg A. samt paa Ærø og i det sundevedske Distrikt 27. Marts 1805—15. Decbr. 1818, fra 1. Maj 1819 at regne (Am. i Lauenborg).
- 1818—30. *Christian Friedrich v. Krogh* (Kammerjunker og Auskultant i Rentekammeret), Am. i Sønderborg og Nørborg A., i det sundevedske Distrikt og paa Ærø 15. Decbr. 1818, fra 1. Maj 1819 at regne—16. Febr. 1830 (Am. i Tønder A.). Kammerherre 1. Novbr. 1828.
- 1830—36. *Ernst Greve Rantzau* (Landraad i den slesvigske Landret), Am. i Sønderborg og Nørborg A., det sundevedske Distrikt samt paa Ærø 16. Febr. 1830—4. Juni 1836 (Am. i Pløn og Ahrensbøck A.).
- 1836—43. *Christian v. Stemann* (Kammerjunker og Kammersekretær i det slesvig-holsten-lauenborgske Kancelli), Am. i

- Sønderborg og Nørborg A. samt paa Ærø 14. Septbr. 1836—1. Jan. 1843 (Am. i Aabenraa og Løgumkloster A.).
- 1843—46. *Carl August Theodor* Baron v. Plessen (Kammerjunker, Referendar og Ekspeditionssekretær i Kabinetssekretariatet) Am. i Sønderborg og Nørborg A., det sundevedske Distrikt samt paa Ærø 4. Febr. 1843—20. Oktbr. 1846 (Deputeret i Rentekammeret). Kammerherre 28. Juni 1845.
- 1846—50. *Christian Gottfred Wilhelm Johannsen* (Kammerjunker, Kancellist i Kabinetssekretariatet), Am. i Sønderborg og Nørborg A., det sundevedske Distrikt samt paa Ærø 12. Decbr. 1846—16. Septbr. 1850 (konst. som Am. i Bredsted og Husum A. samt Overstaller og Overdiggreve i Landskaberne Eidersted og Pelworm).
- 1850—64. *Eugenius Sophus Ernst Heltzen* (Chef for Indenrigsministeriets Sekretariat og som Kommitteret delvis Chef for sam. Ministeriums 2. Dpt.), konst. som Am. i Sønderborg og Nørborg A. 16. Septbr. 1850, udnævnt til Am. smstds. 17. Jan. 1851—28. Juni 1864 (afsat og udvist). Konst. som Am. i Aabenraa og Løgumkloster A. 29. Juli 1850, udnævnt 17. Jan. 1851. Kammerherre 6. Oktbr. 1851.

T ø n d e r A m t.

T ø n d e r A m t 1677—79, 1684—89, 1713—1848, 1850 bestod af 5 Gest-Herreder: Tønder Hd., Højer Hd., Slogs Hd., Lundtoft Hd. og Kær Hd. og 2 Marsk-Herreder: Bøcking Hd. og Wieding Hd., samt Øen Sild og Landskabet Føhr-Østerland. Ved Delingen i 1581 tilfaldt Tønder A. Hertugen af Gottorp. Det har siden faaet en ikke ubetydelig Tilvækst. Ved Opløsningen af Svavestad A. i Henhold til fyrsteligt Reskript 2. Aug. 1701 blev 29 Plove lagt til Tønder A. De af den gottorpske Regering opkøbte adelige Godser Kogsbøl, Søndergaard og Solvig, tils. 97 $\frac{1}{2}$ Plov, kan fra 1722 af betragtes som en Del af Amtet. Ved Fordelingen af Slesvig Domkapitels Distrikter i Henhold til Resol. 22. Jan. 1777 blev Fogderiet Stedesand med 24 Plove og Fogderiet Haksted med 20 Plove lagt til Tønder A. og samtidig af det ligeledes opløste Maarkær A. Fogderiet Karlsvraa med 16 Plove. Ved Patent 2. Febr. 1785 blev 2 $\frac{3}{32}$ Plov af Stiftsfogderiet Bordelum taget fra Bredsted A. og lagt til Tønder A. og i Følge Patent 23. Decbr. 1796 endvidere 9 $\frac{27}{32}$ Plov af det udstykkede Gods Lindeved. Ved Resol. 19. Maj 1807 blev de til det tidligere adelige Gods Grøntoft hørende Bolssteder i Tombøl med Hensyn til Jurisdiktionen indlemmet i Lundtoft Hd. Ved Resol. 19. Decbr. 1835 indlemmedes de tidligere til

Hvidding Hd. hørende Huse i Bønderby i Tønder Hd. Derimod er allerede 1669 3 Plove af A. afstaaet til Tønder By, ligesom A. ogsaa ved Oktroyeringen af flere Koge har tabt Arealer til disse.

I 1850 blev Lundtoft Hd. med Lautrup By taget fra Tønder A. og lagt til Aabenraa A. Derimod blev Løgumkloster A. underlagt Am. i Tønder og Stoltelind Gods underlagt Slogs Hd. Ved Pat. 3. Juni 1853 blev Adelsgodset og de oktr. Koge henlagt under A.

Tønder, Aabenraa og Løgumkloster Amter
1677—79.

De nævnte tre Amter var midlertidig forenede under een Amtmand. (Jvfr. under Aabenraa A.).

1677—79. *Adolph Hans v. Holsten* (Hofraad), Am. i Tønder, Aabenraa og Løgumkloster A. ad interim 17. Febr. 1677—Oktober 1679, da Hertugen af Gottorp igen tager A. i Besiddelse.

Tønder Amt med tilhørende Øer 1684—89,
1713—1848, 1850.

1684—89. *Peter Brandt* (Overrentemester, Kammerraad), Am i Tønder A. med tilhørende Øer 5. Juni 1684—12. Juli 1689 (A. overleveres til Hertugen af S. H. Gottorp i Henh. til kgl. Missive 2. s. M.).

1713—30. *Johan Georg v. Holstein* (Gehejmerraad, Deputeret for Finanserne), Am. i Tønder A. med Tilbehør, i Særdeleshed Øerne Føhr og Sild 4. Marts 1713—26. Decbr. 1730 (død i Embedet). Præses i Missionskollegiet 10. Decbr. 1714.

1730—67. *Friederich Wilhelm v. Holstein* (Kammerjunker hos Prinsesse Sophia Magdalena), Am. i Tønder A. med Øerne Sild og Føhr 30. Decbr. 1730—15. Jan. 1767 (død i Embedet). Kammerherre 30. Decbr. 1730. Virkelig Gehejmerraad 24. Juli 1744, fra 17. s. M. at regne. Gehejmekonferensraad 12. Septbr. 1755, fra 4. s. M. at regne.

1767—71, 1772. *Ulrich Adolph Greve v. Holstein* (Kammerherre), Am. i Tønder A. med Øerne Sild og Føhr 3. Febr. 1767—23. Marts 1771 (Overpræsident i København). Paany Am. i Tønder A. 18. Jan. 1772—9. Juli s. A. (afsked. med Pension af 1200 Rdl.). Ifølge kgl. Resol. 19. Febr. 1772 skal der udfærdiges en ny Bestalling for ham, men gratis.

1771—72. *Jørgen Erik Scheel* (Stiftam. i Bergen Stift og Am. i Søndre Bergenshus A. og 1. Deputeret ved Finanserne), Am. i Tønder A. med Øerne Sild og Føhr 29. Maj 1771—31. Jan. 1772 (Deputeret ved Finanserne ad interim).

- 1772—89. *Henrik Christopher Friederich Bielcke* (Hofmarskal), Am. i Tønder A. med Øerne Sild og Føhr 8. Juli 1772—20. Jan. 1789 (død i Embedet). Kammerherre 23. Juli 1772.
- 1789—1815. *Ernst Albrecht v. Bertouch* (Deputeret i Admiralitetskollegiet, Kmhr.), Am. i Tønder A. 17. April 1789—17. Decbr. 1815 (død i Embedet).
- 1816—29. *Peter Matthiessen* (Etatsraad, Overretsråd), Am. i Tønder A. 3. April 1816—25. Decbr. 1829 (død i Embedet).
- 1830—48. *Friederich Christian v. Krogh* (Kammerherre og Am. i Sønderborg og Nørborg A.), Am. i Tønder A. 16. Febr. 1830—April 1848 (?)
1850. *Arthur Christian Detlev Ludwig Eugenius Greve Reventlow* (Premierløjtnant à la suite), konst. som Am. og Overdiggreve i Tønder A. 30. Juli 1850—19. Decbr. s. A. (endelig udnævnt til Am. i Tønder og Løgumkloster A.). Tilsynet med Politiet og Administrationen for Staden Tønder overdrages ham 30. Juli 1850.
- Tønder og Løgumkloster Amter 1850—64.
- 1850—60. *Arthur Christian Detlev Ludwig Eugenius Greve Reventlow* (konst. som Am. og Overdiggreve i Tønder A. 30. Juli 1850) endelig udnævnt til Am. i Tønder og Løgumkloster A. 19. Decbr. s. A.—11. April 1860 (Am. i Kiel, Cronshagen og Bordesholm A.). Kammerherre 1. Jan. 1851.
- 1860—64. *Ludvig Frederik Henrik Greve Brockenhuus-Schack* (Herredsfoged i Eckernförde Hd.), Am. i Tønder og Løgumkloster A. 11. April 1860—12. Marts 1864 (afsked.).

Forbilledet for dette Arbejde er de af Rigsarkivet udgivne Embedsetater. Hovedkilderne er: 1660—1720 Rentekammerets »Fornemste Bestallinger«, dets tyske Bestallingsbøger og Ekspeditionsprotokoller, samt Tyske Kancellis »Patenten-Registratur«. 1720—1848 Rentekammerets tyske Forestillinger. 1852—64 Slesvigske Ministeriums do. For Aarene 1850—52 er »Officiel Tidende for Hertugdømmet Slesvig« saa godt som eneste Kilde. Statskalenderen og a. lign. Haandbøger har udelukkende været anvendt til foreløbig Orientering. For det urolige Aar 1848 har det med de til Raadighed staaende Kilder ikke været muligt at naa til sikre Angivelser. Ved Understøttelse af den grevelige Hjelmstjerne-Rosencroneske Stiftelse er det bleven muligt, at dette Arbejde trods Dyrtiden har kunnet fremkomme, hvorfor jeg herved bringer Stiftelsens Bestyrelse min erkendtligste og ærbødigste Tak.

F. J. W.

Af Breve fra Theaterchefen Hans Wilhelm von Warnstedt til hans Søkende.

1780—1806.

Meddelt af Dr. phil. **Louis Bobé.**

Blandt alle de Mænd, der før J. L. Heiberg har forestaaet Ledelsen af vor nationale Scene, er Hans von Warnstedt uden Sammenligning den betydeligste.

Da han som 35-aarig i 1778 tiltraadte sit Embede som administrerende Direktør for det kgl. Theater og Kapel, maatte selv hans Modstandere indrømme, at han i en sjælden Grad forenede de allerfleste af de mangfoldige Forudsætninger, denne vanskelige Stilling kræver. En statelig og repræsentativ Skikkelse, ved sin dobbelte Uddannelse fortrinvis som Officer, men ogsaa Diplomat, oplært til at byde og øvet i at forhandle og mægle. En Mand med udstrakt, men kræsen Læsning, sprogfærdig og kendt med den ældre og nyeste Litteratur i Udlandet, men først og sidst dansk i Tanke, Skrift og Tale, en ivrig Dyrker af Holberg, lige opladt for Ewalds Pathos som for Wessels Lune og venskabelig knyttet til yngre lovende Forfattere som Pram, Thaarup og Tode. Hans medfødte musikalske Sans var bleven udviklet i hans første Ægteskab med Livlægen von Bergers Datter, der var en Virtuosinde paa Klaveret, og selv havde han en smuk, af Syngemester Potenza uddannet Sangstemme.

Livets haarde Skole havde tidligt modnet ham til Mand. Søn af en fattig, forgældet Officer af gammel meklenborgsk Adel, som var bleven degraderet, fordi han uden sine Foresattes Tilladelse havde indgaaet Ægteskab med en Præstedatter fra Husum, og som en mørk Vinteraften i en Rus druknede i Frederiksholms Kanal. efterladende Enke og fire Børn i yderlig Trang. Født som ældste af disse i Fredericia, men opvokset til Dreng i Norge, bevarede han stedse en Forkærlighed for dette Land; selv roste han sig af at eje »et simpelt dansk Bondegemyt«, at høre til »de arme Jyder«, og af at have arvet sin mødrene Slægts holstenske jordbundne Djevnhed. Netop fra en Skuespiller, en af sin Tids ypperste herhjemme, Frederik Schwarz, kom den første Hjælp til de tidligt forældreløse Børn, der snart lærte at klare for sig. Baade Hans og den yngre Broder Fritz endte deres Dage som Ekscellencer, hin som Overceremonimester, denne som Jægermester og Geheimekonferensraad, medens den yngre Søster Sophie Hedevig ved sit Giftermaal med Greve Frederik Ludvig Schulin, Statsministerens Søn, blev Lensgrevinde. Den ældste, ugifte Søster Louise, hvem Grevinde Schulin i Taknemmelighed, fordi hun delte hendes lange Enkestand paa Frederiksdal, rejste Mindestøtten ved Louisekilden ved Spurveskjul, var paa Grund af sine sjældne menneskelige Egenskaber Genstand for de andre Søkendes, særlig den ældste Broders Beundring og Hengivenhed.

Om H. v. Warnstedts Virksomhed som Theaterchef maa henvises til Overskous, væsentlig paa mundtlige Meddelelser af Schwarz hvilende Fremstilling, og til min Biografi af ham i Biografisk Leksikon paa Grundlag af utrykte Kilder. Senere fremkomne Bidrag til hans Karakteristik ere: Breve fra C. H. Pram til H. W. v. Warnstedt og Skuespildirektionen 1778—91, ved H. Ehrencron Müller (Pershist. Tidsskr. 4. R. IV) og Af Warnstedts Theaterpapirer ved K. Bokkenheuser (ib. 6. R. III). Om Søsteren Grevinde Sophie Schulin henvises til mine Meddelelser i Vor Fortid 1918; andre Bidrag til Oplysning om de Warnstedtske Søkende i hendes Søns Grev J. S. Schulins Selvbiografi (Pershist. Tidsskr. 4. R. III).

At Samtiden vidste god Besked med Warnstedts Akhilleshæl, Dobbeltigheden i hans seksuelle Liv, den eneste Skygge, der falder over denne evnerige og varnhjertede Personlighed, fremgaar bl. a. af den grimme, skaanselsløse Persiflage, hans uforsonlige Fjende Dorothea Biehls har udslynget mod ham i en af sine »Moralske Fortællinger«, »Den falske Ven«, der, som hun i sin Hævnlust stolt beretter, blev revet bort, fordi Brodden ramte godt.

Om Warnstedts Paternitet til Skuespilleren Frydendahl har jeg tidligst i Biogr. Leksikon paa Grundlag af Faderens egne Bekendelser givet den første Meddelelse; nærmere om dette Forhold vil ses af de her meddelte Breve.

Fra Hans v. Warnstedt er bevaret et stort Antal Breve til Søstrene, fra hans Theatertid dog kun faa, da alle tre i hine Aar levede meget sammen, men særlig mange findes fra den Tid, han efter sin Afgang fra Theatret, ventende paa sine Affærers Afvikling og Udnævnelsen til Gesandt i Lissabon, tilbragte i Slesvig og Hamborg — Aarene 1794—95 — samt fra hans Ophold i Portugal indtil 1805.

Warnstedt var en fortræffelig Brevskriver, skønt man, som han selv erkender, i Stilen sporer hans tyske Ekstraktion. Hans Breve var, hvad han tilstræbte, Erstatning for det personlige Sammenvær med de stedse savnede Søkende. Særligt bør fremhæves hans illuderende Skildringer af Emigrantlivet i Hamborg, udstyret med Anekdoter og Smaatræk, fortalt med hans burleske, saftige Lune. Et Udvalg af disse Breve vil sikkert en Gang under gunstigere Forhold fremkomme. Her meddeles en Række Fragmenter, der ventelig vil kunne vække nogen Interesse for denne sære, med sine aabenbare Brøst alligevel dragende og fængslende Personlighed.

1) C. D. Biehls Breve om Kong Frederik V, 1909, 282 og Jansens Breve til ham i »Vor Fortid« I.

2) Om Frydendahl se R. Neiiendam, Skuespillerbreve I, 75 ff., 235 f.

Christiansborg d. 27de Juny 1780.

— — Den samme Dag, Efterretningen om Voltaires Død kom, skrev Hennings¹⁾ hos Mazard²⁾:

Helas Voltaire est mort! son immortalité
N'a pu nous conserver ce sublime génie.
O! vous qu'il honoroit dans le cours de sa vie,
Pleurez sa perte, Esprit, Beauté.

Han begiærte et Svar derpaa af Madame Mazar, som da paa Stedet skrev dette:

On veut que je pleure ton sort
Mais aujourd'hui mes larmes sont taries;
J'en ai tant versé sur ta vie
Que je n'en ai plus pour ta mort.

Derover var skrevet: Réponse au quatrain de Mr. Hennings par une femme qui n'est ni Esprit ni Beauté.

H. W. W.

Christiansborg d. 16de May 1781.

— — Mad. Gram, nu Stolberg,³⁾ fortienet et evigt Æresminde for hendes Omlue mod Gram. Det er bekiendt, at han hadede hende, men det er til hendes Ære og bekiændt, hvorledes hun omgikkes ham i hans sidste Levedage. Det var Dyd i hende, saaledes at handle, stor heroisk Dyd. Det er ingen Sag at være god og stor, naar vore egne Tilbøjeligheder nøde os dertil, men det er Dyd, sand Dyd, at handle rigtigt efter Religions og Retskaffenheds Love da, naar disse ere os en svær Byrde og koste os megen Striid med vore Lidenskaber. — —

¹⁾ August Hennings.

²⁾ Sophie Renée Rocques, f. 1717 i Basel, † 1783, g. 1739 m. Jean Guillaume Mazar de la Garde, Brandmajor i Kbh., kar. Oberst; om hende og deres Kreds, Samlingsstedet for den herværende franske Koloni i Bernstorffernes Tid, se Iris og Hebe 1807, IV, 97—122. Efterl. Reventl. Pap. VI, 577.— Mazars Lyststed var Rosenlund, »ved den gamle Kongevej mellem Hønstopperiet og Werner Dam.«

³⁾ Frederikke Louise Comtesse Reventlow (1746—1824), g. 1° 1761 m. Hofjægermester Christian v. Gram † 1768; 2° 1777 m. Digteren Greve Christian Stolberg. Jvfr. Parallelstedet i Frederike Brun, Ungdoms-Erindringer ved Louis Bobé, 1917, 89 og Aage Friis, Bernstorffske Papirer III 226.

d. 28de Maj 1790.¹⁾

Her er en Copie af Sr. Bagges Forskrift: At marinere en Fleske Skinke eller en som Vildt tilrettet Sviineryg. Først skiæres Flæske Sværen af, saa lægger man Steegen i et Trug og kommer 4 Potter Rødvind derpaa, lidt Løg, Laurbærblade og Eenebær (og lader den ligge derudi en 8 Dages Tiid og vender den en Gang om Dagen) og siden steger den som en anden Steeg, — og siden, nemlig naar den er stegt, spises den efter Suppen med en skarp og en sød Sauce dertil. Dette er min Tilsætning, min kiære Louise. Naar denne Ret lykkes, saaledes som hos Grev Osten, kan jeg forsikre Dig, at man, NB. naar ens Mave har Sundhed i sine Dryser og sand Appetit samt god Aabning til Dørvogtere, sandelig faar en Slags Respekt for Sviinenslægten og er aldeles ikke uvillig til at alliere sig med samme. —

d. 31te August 1790.

[Til Broderen Fritz Warnstedt]. Det er ubegribeligt, hvor modbydeligt denne Bys Mennisker blive mig, naar Ideen om Dine Børn, om Løytmark²⁾ etc. falder mig ind. Fruen derover er mig langtfra ikke modbydelig, tvertimod; men jeg vilde ikke have det Bryderi i min Alder at være hendes Mand, om det ikke var for Dine Børns Skyld. Er der Muelighed i at faae hende, saa haaber jeg dog, at Gud hielper mig til min Afskeed med en nogenledes skikkelig og sikker Pension, og saa tinger jeg mig i Kost i Ellenberg eller hos Mølleren i Cappelen, om Du ikke for Penge vil føde mig. Thi at blive her i denne Røverkule, efter at have lært Dig og Dine at kiende, er mig næsten umuligt. Var her catholske Klostre, saa gik jeg uden Betænkning derind NB. naar det ingen Cartheuser Kloster var.

Af vedlagte Copie, som jeg beder Dig ret indstændig strax at sende mig tilbage, seer Du hvad jeg paa Numsens³⁾ Brev har svart. I Grunden kunde jeg sætte mig ud over denne Chicane, allerhelst da jeg vist i Vinter vil gjøre mig Umage for at komme herfra; men saa ganske at lade sig undertrykke, da heele Publicum her holder

¹⁾ Til Belysning af Warnstedts udprægede Sans for Bordets Glæder, -- som han synes at have arvet af Bedstefaderen, Amtmand Christian Hans v. Warnstedt (se ndfr.), hvis ypperlige Portræt, malet af J. Hörner og gengivet i Danske malede Portræter VIII, 133, noksom vidner om denne Tilbøjelighed — bør i alt Fald en enkelt Prøve paa hans mange herom handlende Billetter ikke sævnes.

²⁾ Løytmark og Espenæs ved Kappel ejedes af Major Frantz Joakim v. Dewitz † 1781, g. 1742 m. Anna Johanne Rumohr (1718—96); efter hendes Død gik Løytmark over til Fritz v. Warnstedt. Ellenberg Landsby under Løytmark.

³⁾ Christian Frederik v. Numsen (1741—1811), 1784—91 Overhofmarskal og 1. Direktør for de kgl. Theatre — Søn af Feltmarskal, Overkrigssekretær Michael v. Numsen † 1757.

min Udflytning for Undertrykkelse, synes mig at være en Pusilanimitet. Numsens Fader blev Aarsag i vor Faders Uhæld. Skal denne nu blive det i min, saa vil jeg troe, at Forsynet saaledes vil have det, og at denne Familie er vor naturlige Fiende saaledes som Katten er Musens.

Forestil Dig den stakkels Prinsesse Maries Skiæbne. Hun skal i 4 à 5 Timer sidde tète à tète med C. VII. strax efter Bordet. Det er i mine og alle fornuftige Folks Tanker det største Tyrannie, man kan vise hende. — —

d. 11. August 1791.

— — Du maae dog ikke troe, at jeg sidder heele den lange skønne Dag og Aften i Byen; ney jeg gjør meget lange Tourer i den frie Mark, Tourer paa 1 à 2 Miil i alt — ikke som i fordums Dage for at spiise eller aboutere til noget Partie. Kl. imellem 4 og 5 skynder jeg mig i Sælskab med en eller anden som jeg dertil inviterer eller og kun med Christian, for at faae Byen og alle dens Beboere agter ud, og saa slaar jeg ind i den første Markvej jeg finder, der leeder til Uttersløv, Brønshøj, Gladsaxe, Rød- og Hviidøvre p. p. Med Soelens Nedgang staar jeg sædvanlig paa en Højde, og naar den ganske først er dalet, da begiver jeg mig hiem til et lidet, ganske lidet frugalt Soupé, og Kl. 11 er mit Lys slukket, uagtet Maanens fiine Coquetterie i disse Aftener, thi sandt at sige, saa holder jeg dog en Klat meere af Soelen, og derfor snorrer da min Thekiedel alt Kl. 5 om Morgenen. — —

d. 10de Sept. 1791.

— — Da jeg bestandig vandrer i mit Kald om som en verlohren Forpost i en Tranchée, saa behøver jeg ligesom denne Fachiner og Sandsække til sin Bedækning, altid min heele Opmærksomhed tæt ved mig, for, saa meget jeg kan, at dække mig for pludseligt Overfald. Den mindste Distraction fra min Side nyttes strax af mine Modstandere for at bibringe mig et lidet eller stort Hieb — ligesom Aabningen i Defensionen gav Plads til.

Pligt — Taknemmelighed, ja Længsel selv efter Helsingør, hvor jeg tilbragte saa mange glade Timer i nøysom Fattigdom, gjør mig Reisen didhen ret til Fornødenhed. Men det koster ulyksaligt at komme derned. Jeg slipper ikke den Tur under 20 rd., og dem kan jeg ikke øde. Hav nu den Godhed og besørg mig Hestene bestilt til i Morgen tiilig. Med et Par kunde jeg tage herfra til Frederiksdahl, spiise der til Middag /: om Du tillader det :/ saa om Eftermiddagen tage 4 Heste til det øvrige af Turen. Brackel¹⁾,

¹⁾ Abraham Anton von Brackel (1733—1819), 1773 Generaladj. og Major; Geheimekonferensraad.

Nielsen¹⁾ og v. Krogh²⁾ komme. Den sidste staar Dig vist ikke an, men denne enøvede er høfiig og er os dog og tillige allieret paa en Slags Maade.

Løverdags d. 28. July 1792.

— — Jeg takker Dig for alt det forstandige og især kloge, Du har sagt Prins Carl paa Lassens³⁾ og mit Sujet. Kr. Prinsen er nu heel underrettet om den heele Sag og har syntes meget genegen til det mildeste og bedste Parti. Hvad min varme Deeltagelse i Lassens Skiæbne angaar, da er den rigtig og kanske har den givet baade Anledning til Calomnie og Mistanke, men det er mig umuligt at være kold, hvor jeg ved Heede allene kan hielpe. At lade en Mand med Famillie falde i Fordærvelse af Frygt for le: Qu'en dira-t-on af nogle Uslinger, er mig umueligt. Jeg har aldrig vidst Mandens Tilstand og ey heller været b e f ø y e t til som første i Directionen at inquirere derom; som Regnskabs Betient med Caution stoed han directe under Rente Kammerets Revision og Tiltale; og som Meddirektør havde han den oeconomiske Bestyrelse efter Kongl. Ordre sig tildeelt, hvilket var en Fejl, men en Feyl, som Numsen ved particulier Forestilling forledede Kongen til. At en saa uhyre indviklet Sag, som Theatre Væsenet er, kan være gaaet uden Feyl, er en Umuelighed /: man feyler jo i Statsraadet:/, men at Theatret er bestyret med Redelighed og meer Oeconomie for Kongen, end jeg er i Stand til at oeconomisere for mig selv, er en stor Sandhed. —

11. August 1792.

— — Det store Slag for Lassen er slaget. Han har mistet sin Frihed og kanske med den alt sit Haab for Tilkomstens roelige Udsigt. Hans Famillie er nu ventelig et Rov for den bitterste Armod — hans fortræffelige Søn kan nu vel ikke meer ende sine med saa udmærket Held begyndte Studeringer, og med hvilket Hierte kunde

¹⁾ Georg Nielsen (1710—97), Meddirektør ved det Kgl. Theater, Bibliothekar hos Kongen.

²⁾ Godske Hans v. Krogh (1726—1808), Stiftamtmand. Se C. D. Biehls Breve om Frederik V, 1909, 35.

³⁾ Niels Lassen (Søn af Matthias Lassen til Ørnhoved Gaard, Hammerum H.), f. 1738, døbt 9. Marts; 1772—92 Sekretær i Overbygningsdirektionen og fungerende Sekretær for Theaterkommissionen, Inspektør og Hovedkasserer ved Theatret, Justitsraad, 1786 Direktør, »removeret« fra sin Post 1. Juni 1792 † 2. Jan. 1798; g. 30. Maj 1774 m. Dorothea Fortling (Forældre: Stenhugger, Bygmester Jacob Fortling og Anna Christine Hellesen), f. 1752, døbt 24. Juli † 15. Jan. 1827. Deres Sønner var Matthias Jacob, Kontorchef (1775—1862) og Højesteretsassessor, Justitiarius, Geheimekonferensraad Caspar Friedrich Lassen (1776—1860). Jvfr. Overskou III, 505 ff.

en god Søn fremstille sig for den studerende Ungdom, naar han vidste, at der hvilte Skiændsel eller Foragt paa hans Forældre? Denne Historie, som jeg erfor paa Frederiksdahl, har næsten ganske nedtrykt mit Sind, og min verdslige Kundskab strækker sig næsten ikke til at skiule min Kummer, hvilket jeg dog nødes til for ikke at lade som deelværende i hans Ulykke. Jeg vil med al min U s k y l d i g h e d og al min Konst dog vel ey undgaae Klaffertanden. Men sligt er transitorisk, thi Uskyld seyrer dog omsider.

Frederiksdahl d. 21de August 1792.

— — At kunne være her, at dette Elisium er i min Familie, at vi Sødskende indbyrdes leve vel og nyde got med hinanden — alt dette misundes mig, og jeg tror giærne, at man hellere saae disse Fordeele være erhvervede ved Cabale, end ved Forsynets underfulde Styrelse — i det mindste er jeg vis paa, at dette meget sieldnere antages med hiint. Her lever jo endnu Folk, som kiændte os i vort Intet. »Je l'ai connu laquais avant qu'il fût commis« — siger Boileau, og saa siger vel og vort gamle Kiændskab. Du Grevinde og i tilsyneladende stor Overflødighed; Fritz Ridder, holstensk Herremand, lieret med de bedste Familier og i tilsyneladende stor Velstand — jeg Kammerherre, Hofchef /: har været: kun 6 Retter :/,¹⁾ udnævnt til Envoyé etc. og ligeledes i tilsyneladende brilliant Forfatning, hvor kan det andet være end at A, B, C, D, E, F, etc. etc. maae finde dette afskyeligt — en Følge af Rænker og Kneb? —

Jeg kom i denne dumme Tone ved at tænke paa Lassens Sag og at erindre de elendige Domme, derover fældes — ikke Satan selv med sine Furier skal kunne gjøre mig til Deeltager med ham eller Medvider kuns; men derfor er det dog ikke mindre bittert at være omtalt, allene fordi man vilde redde en ulyksalig Familie. Det var Bernstorffs Raad til mig at stemme Prinds Carl til Mildhed for Lassen, og dersom Prindsen var kommet med Kron Prindsen, var Aftalen, at jeg skulde formaae Pr. Carl at levere Kr. Prindsen Lassens Declaration — Du seer altsaa, Schimmelmann og Bernstorff strax kom i Hemmeligheden, efter at jeg selv havde faaet den. Jeg som for 2 Aar siden selv bidrog til, at Lassen erholdt et Laan i Banquen af 15,000 Rd., maatte troe, at hans mig kun synende svage Tilstand dermed var blevet aronderet — i det mindste declarerte han selv mig den Gang, at han da blev lykkelig og intet meer havde paa sit Hierte, end Indskuddet i Enkekassen for hans Kone, men at han endog derfor kunde sørge. Endnu et: han stod ikke under min eller Directionens Control, men var af Kongen paa

¹⁾ sigter til Grossmanns Skuespil: Kun sex Retter, opført 1782. (Over-skou III 255).

Numsens Forestilling udnævnt til Directeur for den oeconomiske Deel og det i hans Qualitet som Inspecteur — dette var vel en Sottise, men derfor maae Hr. Numsen være ansvarlig, thi han gjorde Solo, ganske Solo for at ærgre og ydmyge mig og for at dække andre Sottiser.

d. 29de Juny 1793.

— »Ach Liebe, Liebe, freue Dich mit mir! Ich bin seelig, denn ich sah ihn, ich hörte ihn reden, er nahm mich in seine Arme, befühlte meine Stirne und meine Backen, küsste mich 4 Mahl und segnete mich. — Er Lavater, der einzige. Eine ganze Stunde genoss ich die Wonne, diesen Heiligen zu beschauem, und sein Bild ist jetzt mit unauslöschlichen Zügen in meiner Seele, wie geätzt.«¹⁾

Ney, jeg kan ikke ret komme afsted med denne Bombast. Nok er det, at hans Godhed mod mig opvakte kiændelig Misundelse paa forskiællige Folk. Jeg giør ham i Dag en Present, og vinder jeg nu ikke ganske Grevinde Bernstorffs Naade, saa er det paa min Ære ikke min Skyld, thi galant er jeg mod ham i stor Maade, uagtet Galanteriet kun koster 4 rd. »Alles was Warnstedt heisst, bleibt tief in meiner Brust« — vare de Ord, med hvilke han uden for Palaiet i en stor Skare af Discipler steg i Vognen og udaf denne tilkastede mig — allene mig — 100de Fingerkys — kanske var det heele Haandkys, men jeg er Din beskedne

Hans.

3. Juli.

Saaledes som Lavater har lønnet min lille, om Du vil, store Attention, er ingen af mine Attentioner lønnet — i det mindste har jeg aldrig, mig bevidst, føelt det ved nogen Løn som ved denne. Her er hans velsignede Brev, som jeg nu betragter som Cathrines bedste Diamant, ja langt høyere:

2 VII 1793

Münther sagte mir von einem Kopf, den Sie, alzugütiger, mir geschenckt haben sollen. Ich bin beschämt, recht beschämt — dancke ehe ich ihn sehe und erkenne mich als grosser Schuldner. Darf ich dies Nichts'chen — als ein Zeichen, dass ichs bin, ja wohl ein Nichts, senden?

E

Lavater.

¹⁾ Den tyske Indledning er en Travesti paa den højstemte Hyldest, Grevinde Augusta Bernstorff ofrede Lavater under hans Besøg i Kbhvn. Se nærmere min Bog: Johan Caspar Lavaters Rejse til Danmark i Sommeren 1793, Kbh. 1898, hvor hans Besøg paa Frederiksdal hos Grevinde Schulin nævnes, hvorimod Warnstedt ikke nævnes.

Dette Nichts'chen seer ud som en Bog og kaldes Bibliothek, indvendig er der 6 smaae Portefeuller, og i hver af disse er der 6 smaae Portefeuller, og i hver af disse 33 løse Blade, og igien paa hvert af disse et med hans egen Haand skrevet Tankesprog. Indvendig paa Laaget af Bibliotheket staar:

An / Freund Warnstedt / in / Kopenhagen / den 2. Julius 1793 / von / Lavater.

Alt dette er ret nydeligt. — —

— . 1794.

Hvad er det dog for en satanisk Forfølgelse, som en Werfel,¹⁾ Justits Raad Lassens Skriver, opkaster mod den ulykkelige Ahlfeldt? den nye Theatre Indretning duer ikke. Hauch bliver et Offer, og har hans Forfølgelse drillet ham til at antage denne Post, saa vil den vist snart bringe ham til Anger. Gid han vilde bruge sin svære Sygdom til Protest for ey at blande sig i det Kram. Men jeg frygter for, at han er en af dem, som indbilder sig at kunne alt. Jeg vil døe paa, at han nu alt calumnieres. Hvorfor har man ikke employert Schwartz og nogle andre fra Theatret og interesseret Trupen paa en vis Maade i Entreprisen? Hvad tror man at kunne udrette med en Thaarup, der aldrig har forstaaet at lyde eller at handle uden efter Genie Luuner. — —

udateret 1794.

Det er mig ikke uventet, hvad Du skriver om Grev Ahlfeldt, thi da jeg af egen bedrøvelig Erfaring har lært at kiænde det utroelig²⁾ vanskelige i hans Stilning, det danske Hof, det danske Theatre publicum, det danske Theatrefolk, saa har jeg for lang Tiid siden seet Revolutionen i Møde fra den Side, men aldrig bekymret mig om at erfare dem. Jeg beklager ham ved Gud af mit ganske Hierte, og dersom jeg skulde eller kunde hade ham for noget, saa var det, fordi at han paa ingen Maade vilde lade mig tiene sig med min suur erhvervede Erfaring. Skaf mig nogle af de smaa Piecer, der circulere imellem ham og Tode. Jeg trode stedse, at de vare Venner, og nu hører jeg det modsatte.

Apropos om Theatret maae jeg endnu spendere en lille Anecdote.

¹⁾ Johan Werfel (se Biogr. Lex.) udgav Piecen »Anmærkninger ved den anonyme Forfatters Apologie for Theaterbestyreren Hofmarschal, Greve af Ahlfeldt etc.« Om den saakaldte »Grevens Fejde« se bl. a. Slægten Ahlfeldts Historie I 1897, Henv. 77.

²⁾ Om Grev Ferdinand Anton Christian Ahlfeldt (1747—1815), der 1792, 11. Maj, udnævntes til Hofmarskal hos Kronprins Frederik, 16. Maj til Theaterchef, men maatte vige fra dette Embede i Juli 1794, se Biografi smst. S. 80 ff.

Jeg var i Theatret for at høre en facil Dittersdorfs Musik¹⁾ til en reent infam og liderlig Text: Das Rothe Käppchen /: le bonnet rouge :/. En forklædt Bisse Jøde kommer paa Scenen, og iblandt andre Uhumskheder, som han krammede ud af en skiden Pose, var der og et Par gamle sorte P. — — I Fridrich den 4des Tiid var der en Franskmand Commandant i Kiøb.²⁾ Frid. 4. traf en Dag et Quarteer i Byen, som blev meget ilde behandlet af nødtrængte forbigaaende. Han lod Magistraten derfor irettesætte, men denne vilde ikke alene bære Skylden og skiød en Deel af Uordenen paa Garnisonen. Ober-Presidenten og den franske Comd. maatte nu besigtige Stedet, og da fandt de, at de begge maatte deele Skaden. Kuns var nu Questionen, hvilken Deel O. P., og hvilken Comand. skulde tage for sin Deel. Den franske skilte Trætten saaledes: Wo papir lig, das is von Purger, un wo kein ligg, das is von Soldat. Sie nehm di mit Papir un ik di ohn Papir. O. P. fik den største Deel. Den Tiid brugtes ey saa meget Papir til Pressen.

Schleswig den 19de Marts 1794.

— — At gaae som en ærlig Mand fra Byen, nemlig at betale saa meget mueligt og anordne faste Afkortninger for det som blev tilbage, var en Pligt, synes mig, som den sundeste Politik maatte indskyde mig. Jeg var compromitteret i Lassens og Theater Sagen og maatte jo derfor ved den aabneste og troskyldigste Handlemaade i mine private Sager søge at skaffe mig de Folks Agt og gode Omdømme, som i Særdeleshed havde staaet i Forbindelse med mig. En modsat Handlemaade havde jo givet stor prise over mig. Jeg havde jo derved bestyrket ondsksfulde og løgnagtige Rygter over min Ærlighed i Handel og Vandel. Jeg maatte med et Ord giøre min Fattigdom ligesaa public som min Lyst at betale, og mine Moyens hertil, som jo kun var Værdien af min Smule Boe og den Løn jeg tiener for. At jeg har i Løbet af mit Theater Embede opført mig som en Taasse og ved 1000de uundgaaelige Anledninger ladet mig forvikle mig med Theater Folkets private Husholdninger til Gavn for den publicve Tieneste, men til 4 à 5000 Rd. uopreiselige Skade for mig selv, er noget, som jeg kan fortjene at forhaanes og udlees, men aldrig foragtes for. Jeg var Beest nok til at regne mig selv for intet, og dem og det jeg under saa bedske Vilkaar skulde styre, for alt. Jeg saae min daglige Undergang for Øynene med, ja oftest med stupide LigeGYldighed, naar jeg kunde nogenledes holde den Helvedes Machine i Gang. — —

¹⁾ »Den røde Hue« opførtes i Knudsens Oversættelse 19. Maj 1794, men blev udhyssset.

²⁾ Charles Damas de Cormaillon, General, fra 1700 Kommandant i Kbh.

Hamborg d. 26de Aug. 1794.

— — Jeg ængstes selv meer og meer for den Tanke, at lade Frydendahl igien gaae til Theatret, i det mindste nu strax, da alle Ideer om hans Afgang endnu ere saa nye. Det vilde, som Du siger, vække en Mængde nu henslumrede Ideer og give Anledning til Snak, der nu for det meeste jo maae have ophørt. — Det, at jeg skulde have Sind til at gjøre ethvert mig tungt Offer for mindre at trænge til andres Hielp, er mig en forfærdelig Byrde.

Hvad er det da nu egentlig, som befordre Ahlefeldts Afgang? Louise skrev mig nylig, at han havde faaet Penge at redde sig med, og hvordan skal han med Kone komme til [Berlin], naar jeg uden Kone og ey saa fordybet [i Gield] som han, neppe kan komme til Lisabon. Man sige om min Administration, hvad man vil, saa troer jeg dog med Roelighed i Hiertet, at ingen, endog ikke min grimmeste Fiende skal kunde sammenligne den med hans, og under os sagt, hvor er det mueligt, efter hvad jeg har hørt, at han kan tiene, dog man kan jo vel og have løyet ham noget paa. Gud være lovet, at man efter mit Ønske har bestemt Schwartz og Rosing til at bestyre Tingen, og at Hauch er bleven Marchal, hvorved vel Brakel og Calmette¹⁾ ærgre sig, saa kan jeg nu være roelig. —

Hamborg den 4de Septemder 1794.

— — For omtrent 8 à 10 Dage siden spiste jeg efter Indbydelse ved et Table d'hote, som er yderst interessant. 86 Personer af alle Nationer og skikkelige Stænder ved Bordet — a n s t æ n d i g Munterhed i denne Sværm, prægtig Servering for 2 Mk. dansk, Viin og Caffè à part. Min Vært havde taget den høye Bordende for Frydendahl og mig, og en anden Vært (en dansk Holstener ved Navn Rinderhagen) havde for sin Giæst næste Plads. Lige over for mig sad en anden dansk Vært ved Navn Ernst, en riig Skibspatron fra Altona med sin 22 Aars gamle ypperlige Skipper. Jeg kom til at sidde hos Rinderhagens Giæst, som var den elskværdige Franskmand Oberstl. Düvahl,²⁾ der stod i Sames'es Regiment og

¹⁾ Charles Louis Bosc de la Calmette, 1794 Overceremonimester til sin Død 1811, efterfulgt i denne Stilling af Warnstedt.

²⁾ Charles Duval de St. Contest, blev 1761 Ltnt. ved bornholmske hvervede Inf.-Reg., 1767 Kaptajn i norske Livreg., afsk. 1772, 22. Jan.; atter ansat i Dronningens Livreg., 1774 Generaladjutant, Kammerherre, afsk. som Generalmajor † 20. April 1803, vistnok i Glückstadt. Han spillede blandt Hoffets Kavalerer 18. Marts 1768 Brutus i Voltaires Mort de César og afrejste umiddelbart efter til Frankrig for at engagere en Skuespillertrup, atter i Sept. 1770 til Paris i samme Øjemed (Brev fra Overskattedirektionen til Schimmelmann 1770, 17. Dec.); 1771, 31. Jan. skriver Partikulærkammeret til Schimmelmann om at anvise Duval 10,000 Livres tournois (Overskattedirektionens Breve til Sch.).

som var i saa stor faveur i Struenses Tid. Han arvede siden mange Penge i Frankerig og en Titel, men vilde ikke forlade Dannemark. Jeg kiændte ham ongefær igien (22 Aars Mellemrum forandrer stærkt. — vi vare nu begge blevne graae). Han saae mig 2, 3 Gange stivt i Øinene, var barnlig venlig, bød mig Tobak. Nu kiændte jeg ham fuldkommen, men taug. Endelig begyndte jeg at tale høyt dansk med Na- og Gienboe. Nu kunde han ikke holde sig længer — kastede sin Stoel — sprang op med fransk Ild — faldt mig om Hoved og Hals og skreg: *Oui c'est lui, c'est le frere de mon bien-faiteur — je vous reconnois à votre voix. Votre frere m'aura oublié — je ne l'oublierai jamais. Tenez Monsieur — touchez la — c'est la bague qu'il m'a donné et qui ne quittera jamais mon doigt. O mon Dieu — mon Dieu, que je suis heureux, contez moi un peu! — Nu fik jeg ham til at sidde igien. Han var ude af sig selv. Tænk Dig, hvad denne Scene gjorde for en touchant Opsigt.*

Hamborg den 7de Oct. 1794.

— — Jeg gruer overalt i disse Dage og Nætter over saa mange Ting — over mit Ophold — over det stormende Hav — over de Baand, jeg snart atter her skal sønderrive, saa at jeg med salig Frue Mazard virkelig kan udraabe: »Dieu me pardonne, mais je crois que mon pere m'a fait sous un tremble.« NB. Om dette Træ ellers dyrkedes i Fridericia¹⁾ paa den Tid.

Jeg har aldrig staaet i nogen Cautions Forbindelse med Mad. Bek,²⁾ men sørget for, at hun blev betalt — det er en gammel, velhavende, gierrig og fæl Kiærling, som Frydendahl ikke vilde forraade, fordi han frygtede, jeg da skulde betage hende en Pension af 8 rd. aarlig, som hun erholdt af min fattige Lomme. Den Bagregning, hun formerer ham, er for at have vasket hans Madspand NB. ved Ilden af hans Brænde, som hun stedse betiente sig af i de Aar, han boede hos hende. Jeg har desuden hendes General Quitering. — —

Jvfr. Indk. Kommandosager til Gen.- og Komm.-Koll. 1802, 3. April; 4. Dep. Kontors Extrakt Prot. 1803. Fort. paa Personer, som nyde Extra Gage, Vartpenge og Pension af den militære Fonds fra 1802, Rigsark.). Overskou II 449. Reverdil, Struensee, ved P. Læssøe Müller og Louis Bobé, 1916, 230, 35. Breve fra M. H. Høyer til Reverdil.

¹⁾ Warnstedt tror fejlagtig, at Fru Mazar (se ovfr.) er født i den reformerte Menighed i Fredericia.

²⁾ Anne Sophie Kirstine Busch, g. m. Skuespiller Bernhard Henrik Beck, Moder til Skuespillerinden Eline Beck (Oehlschlägers Ungdomserindr. ved Louis Bobé, 1915, 91, 94).

Hamborg d. 10de Octbr. 1794.

Frydendahl har været syg, og saavel efter min egen som Mumsens¹⁾ Dom, syntes os, at han havde Ansatz til Bryst Syge eller Tæring. Dette allarmeerte mig mangfoldig og meer, end jeg gad lade mig mærke med. Man trøstede ham og mig med det mildere Climat og at han der ufeilbarlig, allene ved at indaande Luften, snart uden andet Middel vilde komme sig. Dette gjorde os begge vaklende i Skilsmisseplanen, og i hvor tungt det end efter min Tilstand kunde være, mente jeg dog at skylde ham og min egen Roelighed at tage ham med i det mindste til hans Helbred blev hidstillet. Hvor skulde jeg hen med et sygt Menneske, som jeg holdt af og som havde ofret sin, sandt nok fæle Vey, for at følge mig? Vel anvendte Midler, hans naturlig gode Constitution og alvorlig fulgt god Diet har nu næsten betaget mig al Frygt for hans Helbred — Grundene til Skilsmissen ere immer de samme. Min Tranghed paa den ene Side — hans Lykkes Gang og unge Aars Tab paa den anden. Saa meer end beskriveligt haardt det vil blive mig at skille mig fra ham, atter at kaste ham udi en ond Verden — at gaae nu saa ganske eene, saa ganske uden nogen, mit Hierte tør tale frit til, saa nødvendigt bliver det at følge Fornuftens Bud, at betage hver Tanke hos hver Mand, at jeg ikke villig — ikke med Bestemthed gjør alt, hvad min Kraft formaar for at yde enhver Ret og Skiæl. Fra det Øyeblik han saae klarere ind i det heele af min Tilstand, hvad Udsigt han ved mig kunde have, hvad Udsigt han ved sin egen Uvirksomhed kunde tabe, at mine Aar kunde være faae, hans tilstunde mange, og at det var Pligt at sørge for at undgaae rimelig Uvished for tilkommende Skiæbne, fra det Øyeblik blev det Pligt for ham at gjøre det for sig selv og for mig med, hvad der kunde staae i hans Magt. Han maatte ville vove noget, og det vil han — jeg maatte ville fornægte mig selv, og det gjør jeg.

Snart sender jeg ham til Kiøbenhavn, ikke til Jer, thi I see ham kun en Gang for Velanstændigheds Skyld, naar I en Dag kunne være eene, men for at udføre een af 2 Forsørgelses Planer. Den første dependerer af et Svar fra Rusland, som ventelig strax efter hans Ankomst maae indløbe, og i Fald dette slaar feyl, da paa en vis discret Maade at forsøge Theatret. Mit Hierte og min Forstand knuses ved at tænke mig ham igien ind i det meer end Helvedes Fagl. Hvad det volder mig for Qval at have sat og holdt ham deri, ikke at have sagt til Wewer²⁾ eller nogen anden retskaffen Mand, da han forlod Woods Huus 1783: Der! tag det unge ufordærvede Menneske og lad ham blive jer Contoir Tiener, men den

¹⁾ Om Dr. med. Jakob Mumsen († 1819) se bl. a. Reventlowske Pap. II 244.

²⁾ Etatsraad Caspar Vilhelm Wever † 1806, 76 Aar, Familiens tro Ven.

danske Handel faldt det Aar saa dybt, var saa foragtet — Byen vrimlede af forulykkede Contoirister og Theatret trængte til Folk. Jeg havde intet at hielpe ham fort med, og hans Forældre vare og i Handels Svindelen forarmede. — —

Hamborg den 24de Oct. 1794.

Tak for alt det gode, Du skriver om og for Frydendahl. Hans Bortgang er det store Offer, jeg tror at maae bringe min Forfatning. Hvormeget det vil koste mig, vil og kan jeg ikke beskrive, allermindst nu, da jeg uden alfor stor Gene dog vel kunde endnu et Aar ansee det, om ikke en favorablere Udvey skulde findes, end Theatret, eller at søge Tilflugt i en barbarisk Armee. Han kommer til Dig med et Brev fra mig, og jeg haaber af Din Godhed, bedste Louise, og af Dig, min Fikke, at I raade ham den ene Gang I see ham, det bedste, især, at han med Klogskab holder sig tilbage og ey udbreder sig i sit forrige vidtløftige Kiændskab, men lever stille. Jeg giver ham 100 R., hvormed han maa besørge Reisen og søge at udkomme i en 2 à 3 Maaneder, som er den Tid, jeg tror, han behøver for at komme skikkeligt til Theatret igien, ifald denne Helvedes Vey skulde blive hans sidste Tilflugt. Tilbyde sig skal han absolut ikke, thi saa gjør man ham fæle Conditioner, men han skal ey heller forkaste anstændigt Tilbud.

Men kæreste Søstre, har jeg da ikke sagt Jer nok om Fryd. for at I kunde vide, at han er min Søn? Hvorfor ville I da absolut vide et Detail, som koster mig saa meget, og som Papiret, for hans Skyld — ikke for min — ey bør bemales med? Uagtet at jeg kiender Jeres heele Discretion, synes mig dog, det vilde være mig for tungt, for ængsteligt, at have sat noget paa Papiret, som kunde kaste Mørke over hans Moder og ham. Hun er nu død i April dette Aar i sit Alders 49de, og Faderen døde for 3 Aar siden i sit Alders 86. Jeg lærte at kiende Moderen hos Conradis i Adelgaden, kort efter at hun var tvungen til at tage denne gamle riige Mand, som var Lærretshandler¹⁾ og en Slags jysk Proprietaire tillige — Moderen var intim lieret med Frue Conradi, som ingen got Kiændskab var for unge Mennesker. Moderen ødelagde den gamle Mand, og begge jøvte de i de sidste 6 à 7 Aar af Sønnens og min Haand. Deres

¹⁾ I Vejviseren 1785 nævnes en Lærredshandler Frydendahl Landemærket 95; 1787 i Knabrostræde 73, endnu i Vejviseren 1794 her, ja endog 1796 dog uden Adresse. Til Trods for Warnstedts nøjagtige Angivelser om begges Død har jeg ikke fundet Ægteparret i Kirkebøger, Skifteprotokoller eller Folketællinger, ej heller nævnes han i Borgerskabsprotokollen. Grundigere Undersøgelser af Spørgsmaalet maa staa hen

egen Ruin, Agent Woods¹⁾ Banqueroute og Handelshuuses Op-hævelse, og min trange Tilstand bragte Sønnen til Theatret. Ahlefeldts Forfølgelse og min naturlige Kiærlighed bragte ham derfra igien, og nu — o give Gud jeg aldrig havde sagt Jer noget om ham eller havt nødig at retfærdiggjøre det, som Naturpligt byder mig i Hensigt til ham! Omstændigheder gjorde d e t fornødent, som ellers havde blevet en dyb Hemmelighed imellem hans fortreffelige Moder og mig. Jeg maatte sige Jer og Bernstorff og flere af dem, jeg skyldede Agt og Redelighed, hvad der i Grunden bevægede mig til at tage ham med, naar Forfølgelsen gjorde ham brødløs. De 36 Rd., Du skulde hæve, og Obel maatte hente, vare den tarvelige Underholdning for Moderen. Meer formaaede min Trang ey, og dermed havde denne heroiske Quinde slaet sig igiennem til bedre Tiider og med hendes utrættelige Arbeidsomhed. Du var bestemt til at see hende, dersom hun havde levet til denne Vinter, og af Dig skulde det dependeret, om Du ogsaa vilde viist hende for Fikke. Renligere og stoltere Fattigdom har jeg aldrig kiendt, siden vor Moder døde — større Godhed for Fader og Søn, end hendes, er ikke til, og større Offer kan ingen Dødelig bringe, end hun bragte ham og mig. Hun loed min Obel²⁾ komme til sig nogle Timer førend hun døde af Moerbesværing, viiste ham, hvorledes hun før hendes Død tilintetgjorde i Ilden alt, hvad hun havde skriftlig af mig og Sønnen, trykte hans Haand og sendte os igiennem ham den sidste Velsignelse. Frue Comandeurinde Lützow³⁾, hendes Paarørende og Veninde, besørgede hendes anstændige Begravelse, og den retskafne, fortræffelige Mand, Procurator Schillerop⁴⁾ hendes lille, men anstændige Efterladenskab. Havde denne ypperlige Kone endnu levet, saa havde min Kummer for Sønnen været mindre, thi den ubegrændsede Indflydelse, hun havde over hans Gemyt, kunde beroeliget mig; men nu staar han g a n s k e e n e frem i en ond Verden med det ædelste Hierte og det letteste Sind, udsat for alle de Farligheder, som disse 2 Egenskaber medføre.

Hans Bortgang vil atter give mit Sind og Hierte et voldsomt Stød — men o nu lad mig have sagt nok om ham for Dig, min Louise, og Dig, min Fikke, thi jeg stoeler paa, at I holder det Løvte,

1) John Wood, havde 1778 i en Aarrække drevet Handel og været Overformynder paa St. Thomas (Vestindiske Sager 1778 Nr. 19); 1782 blandt de Størkøbmænd i Kbhvn., der underskrev Kondolenceadressen til Ernst Schimmelmann i Anledning af Faderens Død.

2) Korist ved Theatret.

3) Viceadmiral Anton Frederik Lützow, g. 1° 1767 m. Birgitte Elisabeth Wigant † 19. Nov. 1806, 59 Aar (Holmens Kb. Lengnicks Stamt. Wigand Michelbecker).

4) Prokurator ved Hof- og Stadsretten Niels Schiellerup † 1826, 79 A.

intet at sige om hans Ankomst eller om min Plan mod ham, uden det, som han ved Ankomsten selv beder Jer om. Skaan nu min, men meest hans egen Delicatesse med den Grad af Godhed, som er Jer begge saa egen. — —

Hamborg d. 18de Novbr. 1794.

— — Et Brev fra Frydendahl, hvori han melder mig sin Ankomst samt at han stod færdig at tage ud til Jer, og at han var geraadet i en Slags meget uventet Forlegenhed, gav mig pligtig Anledning til at skrive en Deel meer, end jeg havde giort Regning paa, og satte mig desuden i mørkt Luune. At der vilde flyde Fortred af hans Reise for mig, ventede jeg saa sikkert, at jeg endda forudsagde ham det, ja skrev det endda i hans Instrux. Ventelig vil man med Kneb og Underfundighed igien tvinge ham ind i det forhadte Theatre, og til den Ende har vel nogen af dem, han holder for sine Venner, lagt listige Planer, som hans naturlige Troskyldighed ikke indser. Jeg har henviist ham om Raadgivning til Aaby,¹⁾ som i mine Tanker er en meget retsindig Mand. Skulde han, Frydendahl, komme meer end en Gang til Dig, saa lad ham fortælle Dig, hvori det bestaar. Tro for alting ikke, kæreste Søstre, at jeg kan have allermindste Betænkelighed derved, at I ikke see ham ofte eller tillade ham Adgang til Jer, eller kuns Sigis.²⁾ Ney langt fra! Jeg ved for vel, hvad Indflydelse Fordom kan have, og hvilke Forbindelser I bør skaane. Han ved det og saa meget han behøver for ey med et Skridt at sætte Jeres billige Delicatesse i mindste Forlegenhed — og skulde der hændes noget, som jeg i min Formaning ey kan have forudseet, saa sig Du ham, bedste Louise, uden mindste Forbeholdenhed, men med Godhed, ligefrem: det eller det havde han i Hensigt til Dig, Sophie og Sigis at iagttage, og jeg forsikrer Dig, at han ubrydeligt opfylder alt, hvad der paalægges ham. Jeg har lidt og lider meget ved at være skildt fra ham — men endnu lider jeg meer ved at vide ham saa uerfaren og allene blandt saa mange andre Mennsker. Han er som alle naturlig gode unge Mennesker en Nar for fiin Ondskab og en Giek for dem, som forstaae at indbilde ham, at de ere ærlig sindede. — —

Hamborg d. 21de Novbr. 1794.

— — Uendelig Tak, kæreste Søstre, for Jeres gode Optagelse mod Frydendahl. Jeg haaber til Gud, at han skal tee sig vel, og dersom han igien bestemmer sig for at gaae ind igien paa Theatret, saa skal han dertil have min fuldeste Tilladelse. Sandt er det, jeg

¹⁾ Ritmester Carl Aaby † 1848, 77 Aar(?).

²⁾ Warnstedts Søstersøn Grev Johan Sigismund Schulin.

giver ham den ikke uden den inderligste Kummer, men jeg vil ey hindre hans Lykke, om den kan findes i den Vey. At han er mig meget hengiven, ville I let have mærket paa alle hans naive Yttrelser. I kunne da og deraf vide, hvor tungt det var mig at skilles fra ham, men jeg vandt over mig, hvad jeg troede umueligt. Uden al Tvivl har man alt strax ved hans Ankomst i Kiøbenh. besnæret hans ubeskrivelige Lettroenhed med nogle Kneb, hvorved de vilde nøde ham ind til Theatret paa arbitraire Vilkaar. Jeg haaber, han udvikler det, som giver mig Anledning til denne Tanke. Han er saa barnagtig daarlig, at troe, han eyer Venner og ingen Fiender, og intet uden den bitterste Erfaring er i Stand til at overtyde ham om det ganske modsatte. Den Last, Du saa rigtig dadler i ham, og saa den Raskhed, at forsvare en begaaet Sottise med Næven, om det kom an derpaa, har skaffet ham Mængden af de uforsonligste Fiender, som stedse skiule sig bag blide Miiner. Han vil sikkerlig ikke undgaa at føle Virkningen af disses D-Tykskhed¹⁾. Om man vilde holde ham for min Søn eller ey, bryder [jeg] mig sandelig ikke [om], ey heller vil eller kan jeg for hans egen Skyld offentlig tilstaae det, siden det jo i mange Folkes Øyen kunde betage ham den fortiente Borgerære, at være aflet i lovligt Ægteskab. Han er jo ey født af et ledigt Fruentimmer, og hvad jeg i den Anledning har bekjendt for Dig og nogle andre af dem, jeg staar i nøye Forbindelse med, troede jeg mig pligtig til, for i deres Øyen at forsvare min Handlemaade relativ til Broder og Søsterbørn og i øvrigt, for i det hos mine Venner at forekomme vrang Udtolkninger. Alt dette er endda skeet med Moderens u d t r y k k e l i g e s k r i f t l i g e Tilladelse, som er i min Værge, thi i hvor tungt det end blev denne saa respectable Kone saaledes at anklage sig selv, saa vilde hun dog heller det, end nægte sin Søn en naturlig Støtte. Jeg havde jo ikke havt nødig at besvære mig med Byrden af en Søn og dum Folkesak oven i Kiøbet, dersom jeg ikke havde været stærkt bundet til Moderen, for hvis Skyld Sønnen aldrig, om han end blev lastefuld, skal tabe min redeligste Omsorg.

Hamborg d. 25de Novbr. 1794.

Tak for Frydendahl. Du kan tænke, hvor inderlig det glæder mig, at I have seet ham nogle Gange, og at han ikke ganske mishager Jer. Der fattes ham sandelig ikke paa Forstand, men den er udyrket, og det vilde, usammenhængende Liv, han næsten fra 10de Aar har levet, har, som Du let dømmet, ikke været i Stand til at give ham nogen fast og sikker Vending. Det er jo og mit Tilfælde, som ey heller har faaet andet, end en precair Dannelses. Hans Hierte er ædelt og got. Han har stort Begreb om Ære og

¹⁾ Germanisme: teuflische Tücke.

Redelighed, men han er stolt, lidenskabelig og letsindig i høy Maade. Han lader sig let henrive af Øyeblikket og, som alle gode Hierter, mistror han sielden dem, der synes ham gode, og bliver derfor ofte deres Dupe, som har forstaaet at gjøre sig yndet. Den ulyksalige Dadlelyst, som i det heele er vores kiære Nation egen, har vundet meget hos ham i Omgang med Theaterfolket, hvor Persiflage er Religion. Hans Ambition kan lade ham overvinde, hvad det skal være, og han gjør sikkert ikke noget, som hans Hierte holder for stridigt med Ære.

Lidt Giæk har Qvinderne lært ham at blive, og det Hæng til Giækkerie har skaffet ham de meeste Sorger, han har havt, og vil vist endnu skaffe ham fleer. — —

Hamborg den 28de Novbr. 1794.

Ved at skrive den 28. Novbr. erindrede jeg den 27de, som var Moders Fødselsdag¹⁾, og flux stoed et stort Tableau om hende for min Aands Øye. En Extract af hendes Liv fra Eidet til store

¹⁾ Warnstedts Bedsteforældre var Christian Hans v. Warnstedt til Schwastorf, f. 1675, indtil 1693 Page, 1695 Kammerpage hos Prins Christian, 1721 Kammerjunker hos Prins Carl paa Vemmetofte, 1730 Amtmand o. Antvorskov og Korsør Amter, 1731 Etatsraad, afsk. 1734, købte og beboede derefter Knardrupsdal (Ølstykke Herred), † her 31. Dec. 1742, bis. 6. Jan. 1743 i Gandløse Kirke — og Louise Hede vig Friherreinde Diede zum Fürstenstein † 1733, bisat 10. Febr. s. A. i Antvorskov Klosterkirke (Forældre: Hans Eitel Friherre Diede zum Fürstenstein og Clara Anna v. Buttlar Elberberg). — Deres eneste Søn Johan Ludvig, f. 14. April 1710(?), 1719 Page, 1727 værgagtig, Fændrik ved l. jyske hvervede Inf.-Reg., 1731 Ltnt., 1736 kar. Ritmester, 1740 degraderet paa Grund af sit uden sine Overordnede Samtykke indgaede Giftermaal, og ansat som Fændrik ved Garnisonsreg. i Fredericia, 1744 Kaptajn ved bergenhussiske nat. Inf.-Reg., boede paa Gaarden Myklabost (Eid Sogn) i N. Bergenhus Amt, Eid Herred, druknet April 1755 i Frederiksholms Kanal, begr. 12. s. M. fra Garnisons K. Han ægtede 1740 Ingeborg Marie Ebio (Forældre: Præst i Tating Nicolaus Samuel Ebio og Catharine Marie v. Haltern, f. 27. Nov. 1715 † 24. Sept. 1764 i Kbh., begr. 1. Okt. fra Garn. K.; hun boede 1755 i Stubbekjøbing, derefter hos Handskemager Mengel i St. Grønnegade, 1762 i Borgergade 90 med sine to Døtre. — Deres Børn vare: Christiane Louise, f. 7. Jan. 1741 i Husum † 9. April 1813 paa Frederiksdal; Hans Wilhelm (Theaterdirektøren), f. 13. Sept. 1743 i Fredericia † 20. Okt. 1817 i Kbh.; Catharine Eleonore, f. 13. Dec. 1745 paa Eidet † 1751 i Bergen; Nicolai Samuel, f. 13. Febr. 1750 paa Eidet † 7 Dage gl.; Friderich Carl, f. 13. Febr. 1750 paa Eidet † 5. Sept. 1811 (Geheimekonferensraad, Jægermester); Sophie Hede vig, f. 4. Sept. 1753 i Bergen † 14. April 1807, g. 5. April 1771 m. Kammerherre Frederik Ludvig Greve Schulin til Frederiksdal, f. 4. Juli 1747 † 28. Sept. 1781 (Efterl. Reventlowske Pap. IV, 286 ff. og Stmt., V 273 ff., VIII 408; Till. 13. Extras-katten 1762). H. W. Warnstedt ægtede 1° 6. Okt. 1780 i Kbh. Dorothea Louise v. Berger (Forældre: Livlæge Johan Just v. Berger og Sara Margrethe v. Ramdohr); 2° 23. Sept. 1795 i Kiel Johanne v. Schilden, f. 1741 † 28. Aug. 1805.

Grønnegade stod levende malet for mig — staar saa endnu, men saa levende, at næsten hver Nuance i Scenerne, hvert Meubel i vor tarvelige Bod, vore Taler og smaae Beslutninger — alting er udtrykt i Billedet og virker saa stærkt paa mit Sind, at Øyet mørknes — jeg maae staae op og gaae lidt om i Stuen, men først bede Dig om Tilgivelse for dette Sværmerie, som i Grunden gjør mig saare lykkelig, fordi det endes med en anden Idee, der siden skal komme. Kun til Søstre bør man tillade sig saadanne Yttrelser. — Jeg øynede hende omsider, som den svenske Digter Lidner¹⁾ saae sin Moder: siddende deroppe, skuende ned paa os 4 og velsignende os med moderlige Forbønner — de have virket meget for os — disse Forbønner. — —

Posten kom med min Louises Brev fra 25de Novbr. /: — atter en for mig mærkelig Dag — for 24 Aar siden²⁾ kom jeg den Dag fra Rusland og blev arresteret :/, og tilligemed Postbudet den forunderlige Krøbling, General von Endten.³⁾ Jeg kunde ikke være uærlig imod denne artige, forstandige, men onde Usling; han er som alle Levetzowerne, hvis Morbroder han er.

Hamborg den 1. Febr. 1795.

[Til Grevinde Sophie Schulin]. — Dine Breve ere fulde af Din sædvanlige Godhed, men maatte opvække de ubehageligste Erintringer hos mig. I Dec. 1771 leverte Møller⁴⁾ Jer /: Greven og Dig :/ huusvild, forgieldet, plyndret, med 9 Heste og 15 Mennesker uprovanteret i alle optænkelige Maader ind i det for alt tomme Holsteinske Palais. I det Aar var Hoffet atter brilliantest, Du var og maatte i alle Circler. Huusholdningen gik sin Ministre Train, fordi Greven nu eengang saaledes var monteret. Det var den første Vinter — det dyre Aar, hvori Folket sloges hos Bageren om Brød, hvori en Favn Brænde kostede 8 og 10 rd., som blev kiøbt favneviis den hele Vinter til de uhyre store og mange Værelser; hvori 1 Tønde Havre kostede 18 à 20 Sk. og 1 Lisp. Høe 28 til 30 Sk., hver Maaned fortærtes for 50 til 60 Rd. Kiød. Tænk Dig lidt tilbage i denne Tid og erindre derved, at Fritz var hos Dig fra Sommeren indtil 17de Jan. 1772. — —

¹⁾ Bent Lidners Digt: Till min mors skugga.

²⁾ Se Holger Hansen: Kabinetsstyrelsen I, 453 ff.

³⁾ Generalmajor Christian Frederik Ludvig v. Eynden (1720—90). Søsteren Sophie g. m. Hans Frederik Levetzau til Oxholm (Persh. Tidsskr. IV 317).

⁴⁾ Der sigtes her til O. F. Müller (Biogr. Lex. XI, 595), den bekendte Naturforsker og Forf. af Flora Fridrichsdaliana. Hovmester for Greve F. L. Schulin; hans Magtbegær og Pengegriskhed og hensynsløse Udnyttten af Forholdene fordømmes af samtlige Warnstedtske Søsken i de skarpeste Ord. Jvfr. Grev J. S. Schulins Ytringer: Persh. Tidsskr. 4. R III, 25, hvor ogsaa Plyndringen af den Schulinske Gaard 17. Jan. 1772 omtales.

Hamborg d. 9de Decbr. 1794.

— — Jeg tilstaar, at det er en god Ting med den aabenhiertige Skildring om Konger; men behøver man da immer Sk* (cølnsk Brunfarve) og Lo** (dunkel Okker) til at male med for at gjøre et Malerie tækkeligt? Man kan gjøre et Portrait ligt med en Farve, men tilstaae mig dog, at et Portrait malet med mild Blandning af de 7 Hovedfarver gjør behageligere Liighed end det første. Skulde den cultiverte Literatur ikke i det mindste ved en Kongehistorie viise sig lidt anstændig — ikke saa buursk og ækel. Denne Sr. Riegels¹⁾ løb som en lille Tævehund og logrede for Dronningen, Prinds Frederik og deres heele Hof indtil han fik Fødderne under Bordet og af Erfaring lærte, at man hos Guldberg vel kunde tilpukke sig et og andet, naar man bare forstod at anbringe Frækhed, og denne Gave havde han bragt med til Hoffet som eneste Udstyr. Han gjorde den giældende, passede Tiden med at dadle sine Velgiørere, fik 1200 rd. og skriver nu som en Skarnager — er Sandsiger — Moralist — Kongelærer, og Gud hielpe ham, ifald han i otte Dage skulde regiere en Skoele af 30 kiøbenhavnske Gadedrenge eller et simpelt Matros Corporalskab.

Hamborg d. 9de Febr. 1795.

— — Heibergs gode Yttrelser for mig ere mig vist langt fra ikke ligegyldige, men jeg har og til alle Tüider ærlig vist ham, at jeg sadte Priis derpaa. Han har megen Retfærdighed i Hiertet og ieg torde være garant for, at han aldrig vil gjøre noget Menneske forsætlig ondt. Om han altid dømmer rigtig, det er en anden Sag, men vist er det, at han fortryder og gotgiør den Uret, han overtydes om at have begaaet, og det er stort Beviis paa Retskaffenhed. Det gjør mig meget ondt, at jeg lærte ham for seent at kiænde. Min Agt har han fortient og skal stedse beholde — det er mig kiært for Peer og Sigis,²⁾ at de have hans Bekiendskab, som de med Klogskab bør vedligeholde. — Pram skylder mig sine Studeringers Fremgang — sin politiske Tilværelse. Han er en ædel Mand i Hiertet, og jeg holder ret inderlig meget af ham, men jeg gjorde mig det til Regel at afbryde al Commerce paa engang med disse Folk for at gjøre Standsning i min Historie og skaffe mit Sind en anden Vending. — —

¹⁾ Niels Ditlev Riegels' Frederik IV.s Historie udkom 1795.

²⁾ Retsaktuar Peder Pederstamme Pedersen, f. 13. Nov. 1755 † 10. Okt. 1848, Lærer for Grev Johan Sigismund Schulin til Frederiksdal, Warnstedts Søstersøn, senest Ejer af et stort Glasværk i Holsten. Naar det i C. K. Nyholm, Opt. om Fam. Nyholm 1897, 41 siges, at han efter en gammel Familietradition skal have været en naturlig Søn af Frederik V. og Frk. Warnstedt, hvorved nærmest sigtes til Warnstedts Søstre, er dette alene efter Tiden umuligt.

Hamborg d. 22de Febr. 1795.

— — Tiidens sære Stemning er ikke opmuntrende. Der hvor man skulde vente Viisdom fra, seer man kun Forfængeligheds Fostre. Jeg vilde ønske, jeg med Jer kunde lee over Tyge hiin rødes¹⁾ Annonce, men jeg kan kun ærgre mig over og i Hiertet foragte ham. Jeg besidder hans Breve, hvori han søger at bruge mig til ved Eickstedt at skaffe hans tyske Adel fornyet og optaget i Dannemark, og denne Viisnar skriver mod Adel. Han var den haardeste Herre og skriver mod Adel. Han var den haardeste Herre og skriver mod Bondeplage — han gier Punsch til tørstige Digtere for at være homme du jour, viis Olding, og er et usselt Menneske, der jager efter Forfængelighed paa en ussel Maade. — Nu vil jo Matroserne ikke heller arbejde, men det vil intet sige. Jeg tænker, de patriotiske Digtere opmuntre vel den ædlere Deel af le tiers etat til at gaa ned paa Holmen fra 5 om Morgenen til 7 om Aftenen. Nogle maae vel gjøre det fornødne Stats Arbejde til Handelens Forsvar, og nu ville de fri Matroser være fri, som billigt er — det gaar nok godt. —

Arendal d. 1. Dec. 1795.²⁾

— — Jeg gaar lange skønne Veye, rider Miile omkring med min ærlige Schultz, vi see, høre og beundre alting, han for at glæde sin elskede Kone, og jeg for at glæde Jer med Beskrivelserne over Gienstænderne og vore Følelser derover, imens vi tie for at beundre, eller naar den ene rider lidt forud for den anden i de smalle Fieldveye, taler jeg stedse i Tanken med en af Jer, seer og hører og føler kun relativ til Jer, I alle mine Kiære.

Schultz og jeg logere nu i en lille mørk Stue og ere næsten uadskilte saavel Nat som Dag. Vort Huus er et Club-Huus, hvor les nobles Arendaliens hver Aften forsamle sig og spille deres $\frac{1}{2}$ Skillings hontre til Kl. 12 å 1 om Natten og det i det Værelse, hvori Værten, og saagar Club Selskabet selv har tilladt os at være i fra Morgenen til Kl. 5 om Eftermiddagen. Naar Veyret er got — Soelen seer man her næsten stedse saa længe den er over Horizonten —

²⁾ Tyge Jesper Rothe døde 19. Dec. 1795. Jvfr. Warnstedts Dom om ham som Salmedigter S.

¹⁾ Warnstedt begav sig 24. Sept. fra Hamborg til Skibs til sit Bestemelsessted Lissabon, men blev af en Orkan forslaaet til Norges Kyst, hvor han landede i Arendal 30. Okt. og overvintrede. Med ham fulgte Komponisten, Kapelmester J. A. P. Schulz, der af Helbredshensyn ledsagede W., hvem han ikke alene fra Theatret, men ogsaa fra sin Sommerbolig i Frederiksdal kendte nøje. I April vendte Schulz, efter et alvorligt Sygdomsanfald tilbage til Hamborg. Se Sammelbände der internationalen Musikgesellschaft XV, 257.

vandre vi baade for Legems og Siels Skyld ud paa Avanture og komme sielden hiem igien førend Kl. 3½ à 4 om Eftermiddagen. Nu spiise vi 2 stedse vore 3 Retter god Mad allene, thi vi have ganske afsondret os fra alt Skibs Slenget, og saa kommer Aftenen og derpaa Club Giesterne. Vi maae da enten iblandt gjøre Parti med disse Folk, som ere høflige og meget forekommende, eller som oftest skeer, krybe i vor Vraae, hvor vi i stolteste Roe, i største Frihed, i bedste Harmonie med hinanden og ret epicureisk delectere os med god gemeen Congo The, Flensborger Tvebakker, hvoraf vi hver have kiøbt en lille Tønde fuld; med at læse hinanden noget for af min — vor kiære Tristram,¹⁾ Vosses Gedichte eller sligt kraftfuldt Tøy, med at snakke om hans og mine, med at klage over vor Reise og vore Sygdomme, med at spøge fint og net, med at skingerlee over vore Elendigheder, indtil vi for Hoste eller Colik maae holde op, gaae til Sengs og fortsætte Spøgen indtil Søvn, som ey udebliver, vederquæger vore trætte Lemmer med sin styrkende Kraft. Vi genere hinanden i ingen Maade. Schultz er en af det Slags Mennesker, som jeg kunde bære ved Uhret som en Berloque, og jeg føler hver Dag meer, at han og kunde nytte mig til samme Maal. Vi have eens Luuner, eens Pedanterier, eens Smag, eens Ønsker, og ere, tør jeg sige, lige naturlige Mennesker. Han riiser mig, og jeg snerter ham, begge uden Bitterhed eller Stiklerie, men som 2 Mennesker, der vide, at de feile og holde af Raad til Bedring. Nu henter han mig Vand, naar der ingen andre er, og mig holder han for en af sine 4 Tieneste Folk. Jeg vidste med et Ord intet, som kunde hænde mig lykkeligere, end at have ham til mit Selskab og at kunde være ham til Trøst og Gavn.

Nat og Kulde holder os i vore prægtige Senge til Kl. over 8 — den bliver 9 til 10 inden vi bliver reene, luftede og have fortært vor Davre i vort yndige Dagværelse, som ligger lige indenfor Havnen, og hvoraf vi beskue den store Activitet paa Søen. Det Hid- og Herroen af utallige Baade til Torvet, til Havnen, til Galte og Tromøesundet, der begge føre til Havet, og saa til Nidelvsvigen. — —

Kiel d. 24de April 1806.

— — Aarle stod jeg op for at skrive Dig skikkeligt til, men den allerpudserligste Hændelse, der nogensinde er mødt mig, holdt mig derfra. Paa Gangen udenfor min Tieners Kammer staar et vist Bord og en Skiærm, hvor jeg sætter mig paa om Morgen. Paa samme Gang er der og Indgang til et catholsk Capel. Ofte tage de

¹⁾ Lawrence Sternes Life and opinions of Tristram Shandy (1759), der har givet Titlen til Ewalds Levnet og Meninger.

andægtige feyl af Indgangen til mit Sove Kammer og Capellet. Saa og i Morges. Jeg vilde just bag Skiermen, da jeg blev en ung Pige var, som gik ind i Sove Kamret — henne paa Gangen stod et velklædt gammelt Fruentimmer — den unges Herskab. »Was will Sie da«, raabte jeg — »der Eingang zur Kirche ist auf der andern Seite« — men da hun vedblev at gaae ind, krøb jeg efter hende, og da jeg endelig naaede Døren, stoed jeg face à face med Damen, som i høy fortørnet tragisk Tone og brudt Tydsk næsten med Trods spurgte: »Kent Sie mik nit ær Kamerær!« Ney! sagde jeg halv vred og halv forundret over det prægtige tragiske Physionomie. Ney! igientog jeg. Ah! raabte hun og skiød Straahatten tilside. Sie meint den Teufel zu sehn — ja den Teufel. Nu brød den kolde Sved ud over mig. I største Hast troede jeg, det var et gammelt Kiændskab fra mine unge Dage, en som vilde min Samvittighed til Livs. — »Dites moi qui vous êtes, Madame, une longue absence me fait oublier jusqu'à mes parents.« — »Eh, Mr. le Chambellan, ne connoissez vous plus la fille de votre ami Potenza¹⁾, l'infortunée femme de Link?²⁾« Hun vilde hente Præsten til sin Mand og Amme, som nu har fyldt sit 105. Aar. — —

Kiel d. 23de May 1806.

— — Jeg kan af og til have en temmelig naif Udtryksmaade; men det skylder jeg min Lafontaine, min Ven Wessel, Montagne,²⁾ Commines³⁾ og salig Doktor Frantz Rabelais, Ronsard og Peder Syv. Dette ere mine intime Venner, og naar jeg, som hidindtil maae beholde dem og Tristram Shandi, saa giver jeg alle alexandrinske Bibliotheker til Priis for Luen — Le saint Evangile og Tygge Rothes Sange⁴⁾ — jo disse gehören zum engsten Ausschuss. —

Hvad der sandelig er til stolt Trøst for mit Hierte, er, at have virket vel i de Embeder, jeg uforbereed kom ind udi, og at man

1) Michael Angelo Potenza fra Tagamo i Apulien, hvor Slægten havde et Familiegods, kom 1768 hertil som Tenorist i Scalabrinis Selskab, 1773 i Spidsen for den danske Syngeskole † 13. Marts 1800, havde Datteren Anna Rosa (Rosita), f. 1753 i Alicante, † 16. Aug. 1834 i Kiel, optraadte som Danserinde (Overskou III 127), g. m. Johannes Peter Linck, f. 1750, fra sit 6. Aar ved Balletten, debuterede 1773, afgik paa Grund af en Skade i Benet, ansat som Universitetsdansemester i Kiel, fik Benet amputeret og døde efter 12 Aars Sygeleje 28. Okt. 1811 (Pensionskont. Enker 1833, 234, Rigsark.). Jvfr. Persh. Tidsskr. 6 II 184. Om Linck se Jens Baggesen, Eventyr og Fortællinger, ved A. Arlaud, 221, 310. — Om Ammen se Rentekammeret: Enker 1801, 273, hvor Syngemesterens Enke Giovanna Potenza, da 78 Aar gl., omtaler Ammen som havende tjent hende fra hendes Fødselstid, og Finanskoll. Journ. 1806, 282, da Datteren nævner hende efter Moderens Død som værende 105 Aar gl.

2) Montaigne.

3) Philippe de Commines.

4) Thyge Jesper Rothes En Kristens Sange (1778).

med alle mine Uerfarenheds, Forstands og Formalitets Feyl dog ikke tør komme frem med Beskyldninger over nedrig Interesse, nedrige Connivencer i mit scabreuse Theaterkald eller nedrigt Hofkryberie. Jeg kunde gaaet gieldfrie af den ene, om jeg havde været meer for mig end Hof og Publicum, som jeg tiende, og riig af den anden, om jeg vilde skiændet mig ved Contrabander. Jeg hialp andre gratis til Velstand ved min Indflydelse paa en decent Maade, og disse hialp mig siden paa ædel Maade uden Bøn fra min Side — men derfor maae de og giøre sikker Regning paa Betaling. —

Kiel d. 6. Aug. 1806.

— Dersom jeg ikke troede at være fuldkommen overtydet om Dit Venskab og ømme Kiærlighed til mig og mine faae øvrige Levedages Roelighed maatte jeg næsten harmes over alt det ellers smukke, Du skriver om Theatret. O hvor lidet kiænder Du det Embede og de Lidelser, det har voldt Din ulyksalige Broder, der for at moere Hoffet, Publicum og Pøbelen, der betale deres Moerskab og ere ubarmhertige, naar de ikke finde fuld Glæde og lidt til for Skillingen at moere, siger jeg, med Afskummet af det menneskelige Selskab. Synes Dig ikke, at det kan have været nok med 14 Aars Kagstrygen, Hudflettelse, Æreskiændsel, Calumnier af den nedrigste Slags, Sinds og Legems Nedtrykkelse, Forfølgelse og Had af alle Folke Klasser, lige fra Tronen og til Lommetyvene ved Theater Døren og lige fra Dronningen og til en Corps de garde Dame; lige fra den sig synende første Digter til den usselste og foragteligste Libellist, Journalist og alt det Dævelstøyt, man som Theatre Directeur er en but for, og som man for Tingenes bedst muelige Gangs Skyld maae underkaste sig og taalmodigt taale. Ney, Du vilde vist ikke ønske Din gamle Broder tilbage i et ligesaa foragteligt som grusomt Slaverie. Jeg søgte ikke denne vanskeligste af alle Poster. Erindre Dig, at min Ven Dreyer¹⁾ /: Pariseren :/ ubuden talte for og om mig til Guldberg; at man 3 Uger derefter ved en Hofcabale vilde omkaste den gamle værdige Theater-Bestyrelses Mænd som Carstens,²⁾ Bornemann,³⁾ Jacobi⁴⁾ pp. for at indvikle den gamle Eickstedt⁵⁾ i Blaar, og at Schack⁶⁾, mig ganske uafvidende, men af redelig Hensigt for min Forfremmelse foreslog mig til dette ulyksalige Embede, som jeg tilforladelig og uden Selvros tør paastaae, man ikke let vil finde min Eftermand. — —

¹⁾ Christopher Vilhelm Dreyer, 1737—1810; 1778 Gesandt i London, siden længe i Paris.

²⁾ A. G. Carstens.

³⁾ Vilhelm Bornemann, fra 1772 Meddir. for Theatret.

⁴⁾ Christian Frederik Jacobi, fra 1773 Medlem i Dir. for det kgl. Theater.

⁵⁾ General Hans Val. v. Eickstedt, Familien Warnstedts Beskytter.

⁶⁾ Engel Carl Ernst v. Schack, 1780 Overhofmarskal.

Kammerherre Quaades Redegørelse for sin Indtrædelse i Ministeriet Monrad.

Meddelt ved **Aage Friis.**

Erindringen om Kammerherre George Joachim Quaade (1813—1889) vil vel nærmest være knyttet til hans mere end tyveaarige Virksomhed som dansk Gesandt i Berlin og den Rolle han der spillede som en pligtro Varetager af Danmarks Interesser i den haabløse Kamp mod Bismarcks Politik. Mindre Interesse er maaske knyttet til det Intermezzo i hans Gesandtvirksomhed, der opstod, da han i Januar 1864 indtraadte i det Monradske Ministerium, hvor han forblev som Udenrigsminister indtil 11. Juli 1864, hvorpaa han som Minister uden Portefeuille indtraadte i Ministeriet Bluhme for at bistaa dette ved Fredsforhandlingerne og de dertil knyttede Afgørelser, indtil han i Maj 1865 vendte tilbage til Gesandtskabsposten i Berlin. Ministeriet Monrads Udenrigspolitik bestemtes i overvejende Grad af Monrad selv, og under Forhandlingerne i London traadte Quaade i Skygge for Krieger.

Gennem N. Neergaards Fremstilling i »Under Junigrundloven« er Quaades Personlighed blevet noget mere paaagtet og i den Udredning af det nordslesvigske Spørgsmaals Historie fra 1864 til 1880, som snart bliver offentliggjort, vil Quaades begrænsede men værdifulde Indsats, blive skildret. Et Indtryk af hans Personlighed og diplomatiske Form med dens Fortrin og Mangler giver den Redegørelse for hans Indtrædelse i det Monradske Ministerium, som her forelægges.

Han havde i Aarenes Løb idelig syslet med Forarbejderne til en Skildring af Ministeriet Monrads Virksomhed og i hans efterladte Papirer, der af hans Arvinger gennem Hr. Sekretær cand. jur. Poul Quaade er skænket Udenrigsministeriet, findes en Mængde Optegnelser og Notitser desangaaende. Arbejdet blev imidlertid ikke fuldført; den pertentlige Omhu for at gøre alt korrekt og sandfærdigt, som prægede hvad Quaade foretog sig, hindrede ham i at bringe denne Skildring, der laa ham saa meget paa Sinde, til Afslutning. I sine sidste Leveaar, efter at han 1884 havde taget sin Afsked, renskrev han imidlertid en Redegørelse for de Bevæggrunde, der havde bragt ham til at indtræde i Ministeriet Monrad efter dettes Dannelselse den 31. December 1863. Denne Redegørelse har været kendt af N. Neergaard til bl. a. »Under Junigrundloven« (II, 983—984); den noget brede Fremstilling af Quaades Syn paa den udenrigspolitiske Situation paa dette Tidspunkt vil efter Neergaards Fremstilling have mindre Interesse, men den hele Redegørelse giver som ovenfor nævnt et saa klart Indtryk af hans hidtil lidet kendte Personlighed, at den formentlig fortjener at offentliggøres sammen med nogle Breve, han selv havde vedføjet som Bilag. Den fornødne Vejledning om den politiske Situation vil kunne hentes i Neergaards ovennævnte Værk.

Da jeg i Slutningen af 1863 kaldtes fra Berlin til Kjøbenhavn, kunde jeg antage at det var Hensigten at tilbyde mig at indtræde

som Udenrigsminister i det Ministerium Biskop Monrad var i Begreb med at danne.

Der hører imidlertid overordentlig Meget til, selv i rolige, fredelige Tider, at styre et Lands ydre Anliggender, — meget Meer end man i Almindelighed troer og særlig i Danmark i lang Tid har troet; hvorledes skulde altsaa jeg kunne tænke mig istand til at udjevne, eller overvinde de Vanskeligheder som i Løbet af de senere Aar havde optaarnet sig om det danske Monarkies Forhold til dets Nabo mod Syd, og som nu ved Kong Frederik VII desværre ligesaa uventede som pludselige Død vare blevne i høieste Grad forøgede? Medens ved denne skjæbnsvangre Begivenhed Spørgsmaalet om Arvefølgen i det samlede danske Monarkie med langt større Fare end tidligere atter var bleven reist i Tydskland, vare Holsteen og Lauenborg besatte af tyske Forbundstropper, og at Tydsklands forestaaende Angreb paa Danmark vilde blive ført videre og ikke blive indskrænket til Holsteen, maatte saamegetmere ansees for sandsynligt, som den preussiske Udenrigsminister allerede for en Maaned siden havde erklæret at han ikke vilde kunne formaae Kongen af Preussen til at holde Tr. af 8. Mai 1852 om det danske Monarkies Integritet et eneste Øieblik udover den Tid da Forf. af 18. Nov. 1863 var traadt i Kraft for Slesvig. Efter min Mening kunde altsaa en Krig med Preussen og Østerrig samt formodentlig det tyske Forbund kun undgaaes ved at fornævnte Forfatning ikke fik Anvendelse paa Slesvig, men en Betingelse som denne var jeg mig fuldt bevidst at jeg ikke var istand til at opfylde, og det var derfor, da jeg om Morgenen den 31. Dec. begav mig fra Berlin til Kjøbenhavn, min Beslutning, ikke at modtage et Tilbud som det ovennævnte, hvis det gjordes mig, og jeg meente ogsaa saameget meer at kunne holde fast ved denne Beslutning, som jeg i længere Tid havde liidt af en farlig Øiensygd, der allerede havde berøvet mig Brugen af det ene Øie og alvorligt truede det andet.

Imidlertid mødte jeg næste Morgen i Korsør Biskop Monrad, som havde ledsaget Kongen hertil paa Reisen til Armeen i Slesvig, og den Samtale jeg derefter havde med ham, idet jeg i hans Selskab fortsatte min Reise til Kjøbenhavn, var den første Anledning til at jeg senere ikke lod Grunden til hiin Beslutning være afgjørende for mig.

Da Biskoppen bekræftede min Formening om Hensigten med min Kaldelse, vægrede jeg mig først bestemt ved at indtræde i det nye Ministerium, idet jeg dels paaberaabte mig min Øiensygd og dels min Magtesløshed med Hensyn til Gjennemførelsen i de indre danske Forhold af hvad jeg ansaae for nødvendigt for at afværge et krigerisk Sammenstød med de to tyske Stormagter saavel som, efter al Sandsynlighed, ogsaa med det tyske Forbund.

Denne Mangel hos mig var vel maaskee af mindre Betydning i Forholdet til de neutrale Magter, eftersom disse allerede i deres egen velforstaede Interesse maatte finde tilstrækkelig Opfordring til at anvende al deres Indflydelse forat forhindre en Krig hvis senere Udvikling og endelige Resultat kunde blive af største Betydning for deres egen Magtstilling. Men overfor de tyske Magter stillede Forholdet sig heelt anderledes. Her fordredes nemlig Handlinger, og forsaavidt disse ikke kunde udføres strax og altsaa maatte erstattes ved Tilsagn, var det absolut nødvendigt, at Organet for Tilsagnene, den danske Udenrigsminister, indtog en Stilling i sit Hjem, som gav fuld Sikkerhed for at han var istand til at bevirke Opfyldelsen af de givne Tilsagn.

Alt hvad jeg saaledes anførte forblev imidlertid uden Virkning. Conseilpræsidenten fremhævede derimod med stor Styrke, at efterat jeg nu var bleven kaldet til Kjøbenhavn, og det var bleven bekjendt, at dette var skeet forat tilbyde mig Udenrigsministerens Portefeuille, kunde jeg ikke undslaae mig for at overtage det mig saaledes tiltænkte Hverv, uden herved at røbe en Mistillid til det nye Ministerium, som maatte skade og svække dets Stilling i Udlandet, hvor jeg, som han sagde, nu engang havde været saa heldig at vinde et godt Navn. Det saaledes erhvervede Gode var det nu min Pligt, ikke at lade ubenyttet, men at sætte ind til Gavn for Fædrelandet, istedetfor ved min Passivitet muligen at give Anledning til Tvivl om den danske Regjeringens Evne eller gode Villie.

I mine Øine havde min Vægning ved at slutte mig til det nye Ministerium ganske vist ikke den Betydning som Biskop Monrad tillagde den. Men jeg kunde dog ikke være blind for at den af Mange blandt Danmarks Modstandere kunde bruges til skadelige, om end urigtige Fortolkninger, især paa Grund af at flere af det nye Ministeriums Medlemmer, ligesom selve Conseilpræsidenten, havde været Medlemmer af det forrige Ministerium, imod hvis Politik de tyske Magters Action var rettet, medens de øvrige, hvor fordeelagtigt de end vare bekjendte i Hjemmet, dog vare ukjendte i Udlandet. Det var altsaa af umiskjendelig Vigtighed, at Intet skeete som kunde benyttes til at støtte en i Udlandet, og især i det tyske Udland, opstaaende eller muligen fremkaldt Forestilling om at den nye danske Regjering agtede at fortsætte hiin Politik. Navnlig var dette af Vigtighed i Begyndelsen af Regjeringens nu forestaaende Virksomhed.

Ved Siden heraf var det hellerikke uden Indflydelse paa mig, at under min Samtale med Biskop Monrad det Spørgsmaal meer og meer trængte sig frem hos mig, om jeg kunde forsvare at nægte Kongen min Tjeneste i Landets nuværende farefulde Stilling og i et Øieblik da de Mange som vare bedre skikkede end jeg til at yde

samme Tjeneste, men hvis politiske Meninger jeg dealte, paa Grund af tvingende Omstændigheder holdt sig tilbage; og endelig blev min Beslutning ikke lidet paavirket ved følgende Betragtning.

Mit personlige Kjendskab til Biskop Monrad var dengang kun ringe; men hans offentlige Virksomhed lige fra Trediverne og Fyrgetyverne var mig naturligviis velbekjendt, og ifølge den Forestilling jeg saaledes troede at kunne gjøre mig om hans Vægt og Indflydelse hos de i Danmark herskende Partier, og især om den Stilling han indtog i det saakaldte nationale Parti, havde det, allerede da jeg modtog den første Efterretning om at han havde paataget sig Dannelsen af et Ministerium, været min Mening, at han, næst efter Hall, hvis Ministeriums Reintegration forekom mig ligesaa umulig som Indsættelsen, under det nye Dynastie, af et Heelstatsministerium, var den Mand i Danmark som bedst vilde være istand til at gennemføre de store indre Forandringer som det saa pludselig indtraadte nye og truende Forhold til Udlandet gjorde nødvendige. Denne min Mening om Biskop Monrad, som jeg ogsaa havde grundet paa at han forhen, mindre end Andre af det indflydelsesrige Parti hvortil jeg henregnede ham, havde viist sig bunden ved den af den danske Regjering i de senere Aar fulgte Politik, afkræftedes ikke ved den Samtale jeg nu havde med ham. Jeg fandt tvertimod, i hans egne directe Udtalelser, Bekræftelse paa at han foruden at have en fast begrundet Stilling blandt Partierne i Danmark, ogsaa opfattede den politiske Situation rigtigt og havde Villien til at handle i Overensstemmelse dermed.

Han viiste sig vel i det Hele noget paavirket af den første slesvigske Krigs efter Omstændighederne heldige Gang, og ligesom han ifølge denne sin Stemning ikke forekom mig fuldt modtagelig for Situationens Alvor, saaledes fandt han hellerikke endnu Ophevelsen af Forfatningen af 18. Nov., eller dens Suspension for Slesvigs Vedkommende absolut nødvendig; men da jeg forlod Berlin, var det den almindelige Mening, at de tyske Magters væbnede Angreb ikke vilde kunne finde Sted før Midten af Februar. Der kunde altsaa regnes paa et Tidsrum af 6 Uger til diplomatisk Forhandling med de Neutrale og til samtidig Virken ved disse saavel i Berlin og Vien, som i Kjøbenhavn, og da jeg saaledes kunde vente at Biskop Monrad endnu itide vilde kunne bringes til at vige for de politiske Nødvendigheder som, ifølge den politiske Indsigt jeg havde forefundet hos ham, snart maatte aabenbare sig for ham, antog jeg at den Mangel paa Indflydelse i Hjemmet, som under de forhaandenværende Omstændigheder vilde vanskeliggjøre min Virksomhed som Udenrigsminister, kunde blive erstattet ved de Egen-skaber det fornemste og ledende Medlem af det nye Ministerium forenede i sin Person.

Som Følge heraf troede jeg ikke at burde fuldt fastholde mine Betænkeligheder ved at følge hvad jeg ansaae for at være Kongens Ønske, og jeg gav derfor Conseilpræsidenten Udsigt til at jeg vilde indtræde som Udenrigsminister ad interim i det af ham dannede Ministerium, dersom mine Øines Tilstand og den politiske Situation, efter i begge Henseender foretagen nærmere Undersøgelse i Kjøbenhavn ikke lagde Hindringer i Veien derfor, og hvis en til Embedsmand i Hertugdømmerne uddannet Person fandtes villig til at overtage Ministeriet for Slesvig.

Om dette mit Tilsagn telegrapherede Conseilpræsidenten fra Ringsted til Kongen med mit Samtykke, efterat jeg havde tilføiet at jeg, ifald det ikke blev mig muligt at yde min Tjeneste som Minister, selvfølgelig stillede mig til hans Raadighed paa enhver anden Maade, hvis han selv definitivt overtog det nu af ham provisorisk foreslaaede Udenrigsministerium.

Mine paa den øvrige Deel af Reisen fortsatte og efter Ankomsten til Kjøbenhavn gjentagne Samtaler med Conseilpræsidenten bekræftede yderligere min Forestilling om hans rigtige Opfattelse af Situationen saavel som om hans Indflydelse og Evne til at gjøre denne Opfattelse gjældende. Den saaledes hos mig vakte Stemning for, med Tilsidesættelse af alle personlige Hensyn, om muligt, at retfærdiggjøre den Tillid, Kongen viiste mig, fik snart forøget Næring ved hoslagte Aftenen efter min Ankomst til Kjøbenhavn modtagne Telegram, hvorved Kongen udtalte sin Erkjendtlighed for den Udsigt jeg havde givet til at jeg vilde følge hans Opfordring¹⁾.

Ved denne Udtalelse og den deri liggende Tilkjendegivelse af hvormeget Kongen ønskede min Tjeneste, maatte jeg ganske naturligt føle mig meer end tidligere bunden ved det Tilsagn, jeg havde givet Biskop Monrad. Thi vel havde dette været betinget, men det havde dog, som jeg saa vakt en Forventning hos Kongen, som det faldt mig svært at skuffe og dette kunde ikke Andet end have Indflydelse paa den Vægt, jeg tillagde de af mig stillede Betingelser.

Den første Virkning heraf var, at jeg, efter den følgende Dag at have raadført mig med en bekjendt Øienlæge, ikke lod det høist ugunstige Resultat, hvortil Undersøgelsen af min Øiensygdhed havde ført, være afgjørende overfor vedlagte Billet²⁾, som jeg forefandt, ved min Hjemkomst, og hvorved den engelske Gesandt i Kjøbenhavn, Sir Augustus Paget, meddeelte mig, at hans Regjering meget ønskede, at jeg overtog Udenrigsministeriet, selv om det kun var for nogle Maaneder. Naar den engelske Regjering saaledes begrænsede sit Ønske, kunde jeg antage, at den vidste sig i Besiddelse af, og

1) Findes ikke blandt Quaades efterladte Papirer.

2) Trykt som Bilag 2.

ogsaa var sindet at anvende, tilstrækkelige Midler til, med betimeligt Resultat, at paavirke de tydske Magter i gunstig Retning, og da derhos den nævnte Regjering var den som, blandt samtlige venskabeligsindede Regjeringer, bestandig og ligefra Begyndelsen af den dansk-tydske Strid, med meest Omhu havde søgt at bringe denne Strid til en fredelig Løsning, maatte jeg nødvendigviis tillægge en derfra kommende Opfordring stor Betydning og give den en ikke mindre Indflydelse paa mine Beslutninger; og det saamegetmeer som lignende Opfordringer strax derefter rettedes til mig, ikke alene af de ordinaire franske og russiske Gesandter, Herr Dotézac og Baron Nicolay, men ogsaa af de russiske og engelske extraordinære Afsendinge, Herr v. Ewers og Lord Wodehouse; thi skjøndt disse Opfordringer, forsaavidt de gjordes mig fra fransk og russisk Side, ikke betegnedes som grundede paa udtrykkelige og særlige Instructioner fra vedkommende Regjeringer, vare de dog saa indtrængende, at jeg maatte ansee dem som fremgaaede af et meer end reent personligt Initiativ.

Saaledes troede jeg ikke længer at burde tillægge min Øien-sygdom afgjørende Betydning, og da der var grundet Udsigt til at Ministeriet for Slesvig vilde blive overtaget af en dertil velskikket Mand, stod altsaa nu kun den nærmere Undersøgelse af den politiske Situation tilbage for mig

Ved denne Undersøgelse var det min Opgave at komme til en nogenlunde begrundet Mening, først om det rimelige Udfald af de neutrale Magters Bestræbelser for at afværge et Fredsbrud, og dernæst om der var Grund til at vente at disse Bestræbelser, hvis de ikke førte til Maalet, vilde gaae over til materiel Understøttelse af Danmarks Modstand mod de tydske Magters væbnede Angreb.

I Henseende saavel til det ene som til det andet af disse Spørgsmaal var Resultatet af min Undersøgelse ikke synderlig gunstigere end den Kundskab jeg medbragte fra Berlin, allerede havde ladet mig vente.

Siden den første slesvigske Krig havde store politiske Tildragelser, saasom i Særdeleshed Krimkrigen, den italienske Krig, Oprettelsen af det italienske Kongedømme og endelig den sidste polske Opstand sat dybe Mærker i de europæiske Hovedmagters indbyrdes Forhold.

Den Misstemning som Krimkrigen havde vakt mellem Rusland paa den ene og Frankrig og England paa den anden Side, var vel, især i Forhold til Frankrig, bleven mildnet i Tidens Løb, men den var kommen til fornyet Styrke ved de tvende Vestmagters Indblanding i det polske Anliggende, og til samme Tid var Forholdet mellem England og Frankrig bleven løsnet ved at Cabinettet i

London, efter først at have gjort fælleds Sag med Cabinettet i Paris i hiint Anliggende, senere trak sig tilbage derfra. Hertil kom Englands Vægning ved at antage Kaiser Napoleons Congressforslag.

Under disse Omstændigheder optraadte de nævnte Magter, i den Krise som nu havde viist sig i det dansk-tydske Mellemværende, ikke med den Solidaritet som var fornøden for at sikkre deres Forestillinger den tilsigtede Virkning. De gjorde vel, ligesom Sverrig-Norge, deres Indflydelse stærkt gjældende hos de tvende Parter for at afværge et Fredsbrud, men kun hver for sig, altsaa ikke saaledes at det blev klart at de alle vare fuldt bestemte paa at hindre en voldelig Løsning af hiint Mellemværende. Som Følge heraf var der saa meget mindre nogen rimelig Udsigt til at de Neutrales Bestræbelser skulde kunne lykkes, som det var indlysende, at de tydske Magter ikke uden at svække deres egen Stilling kunde lade den for deres Planer og Foretagender gunstige Aarstid gaae ubenyttet hen.

Det var saaledes meer end tvivlsomt for mig om det vilde lykkes at tilveiebringe en diplomatisk Forhandling, eller endog blot et Grundlag for en saadan, medens Freden endnu bestod uforstyrret.

Det Svar jeg fandt paa Spørgsmaalet om hvorvidt Danmark i fornødent Fald kunde vente at erholde materiel Understøttelse af de Neutrale, var i det Hele hellerikke tilfredsstillende.

Saa vel den russiske som den franske Regjering havde, hver for sit Vedkommende, udtrykkelig advaret mod en saadan Forventning; og bortset herfra havde den danske Regjering ogsaa af andre Grunde allerede forlængst maattet opgive alt Haab om meer end venskabelig diplomatisk Mellemkomst fra Frankrigs som fra Ruslands Side. Medens Cabinettet i Petersborg kun viiste liden Interesse for Ordningen af det danske Monarkies indre Forfatningsforhold, ja endog snarest heldede til den Anskuelse at Personalunionen vilde være den bedste Løsning af den dansk-tydske Strid, og medens derhos — hvad der især maatte være afgjørende — Rusland var bundet til Preussen som Følge af dette Lands Holdning under den polske Opstand, tillagde Kaiser Napoleon III Nationalitetsprincippet en folkeretlig Betydning som det før hans Tid ikke havde havt, og forsaavidt stod han altsaa i den dansk-tydske Strid Danmarks Modstandere meget nær, ligesom han ogsaa halvveis havde fornægtet den af ham selv afsluttede Tr. af 8. Mai 1852. Hertil kom at han, maaskee belært ved de Erfaringer han havde gjort med Italien, nu overfor Tydskland fulgte Frankrigs fra gammel Tid overleverede Politik og støttede de tydske Mellemstater mod Preussen og Østerrig.

Noget anderledes forholdt det sig hvad Sverrig-Norge og England angaaer.

Den Forsvarstractat mellem de tvende førstnævnte Lande og Danmark, som laae færdig til Underskrift, da Kong Frederik VII afgik ved Døden, kom vel ikke til endelig Afslutning, men Grunden hertil var ikke dette Dødsfald i og for sig, derimod den herved pludselig og faldstændig forandrede Situation, hvortil Tractatens Indhold nu aldeles ikke passede. Denne Situation udkrævede et paa et ganske andet Grundlag hvilende Forbund, og den svensk-norske Regjering var hellerikke uvillig til senere, naar gjensidig Interesse og Omstændigheder talte derfor, at afslutte et saadant; men indtil da meente den at tjene den danske Regjering bedst ved ikke at skille sig fra de andre neutrale Magter, saalænge der endnu var nogen Udsigt til et gunstigt Udfald af deres Bestræbelser for at bevare Freden. Ved Siden heraf raadede Cabinetet i Stockholm til ikke at erklære den hidtil mellem Danmark og Sverrig-Norge førte Forhandling om et Forsvarsforbund for afbrudt, eftersom en fortsat Tale herom altid kunde have sin Nytte.

Det maatte jo ganske vist erkjendes at Sverrig-Norge alene ikke var istand til at yde tilstrækkelig Bistand mod al den Magt Tydskland eller Preussen og Østerrig kunde lægge i deres Angreb paa Danmark; men medens det ikke var umuligt at et af Sverrig-Norge taget Initiativ til at komme Danmark til Hjælp med Vaabenmagt, vilde virke ved det blotte Exempel, manglede der hellerikke ganske Udsigt til at dog een af de store neutrale Magter kunde bestemme sig til at yde Danmark materiel Understøttelse, og naar dette skeete, vilde der ikke længer være nogen Grund for Sverrig-Norge til at holde sig tilbage.

Den engelske Regjering, under hvis Mægling Fredstractaten af 2. Juli 1850 mellem Danmark og Preussen paa det tydske Forbunds Vegne var bleven afsluttet, havde, siden den dansk-tydske Strid som Følge af Fælledsforfatningen af 2. Oct. 1855 atter var bleven reist, fulgt denne Strid, som forhen antydet, med uafbrudt Deeltagelse og ved Forestillinger og Raad som den danske Regjering næsten altid havde fulgt, indvirket saaledes paa Stridens Udvikling, at denne dens Virksomhed snarere maatte opfattes som en formelig Indblanding, end som simpel diplomatisk Mellemkomst. Følgen heraf var at det ikke alene i Danmark, men ogsaa i Udlandet, var en temmelig udbredt Mening at England, om fornødent, vilde yde Danmark materiel Understøttelse i den nævnte Strid, og denne Formening havde ogsaa, navnlig i den sidste Tid, fundet Støtte i fremragende engelske Statsmænds udtrykkelige Udtalelser.

Saaledes havde den engelske Premierminister, Lord Palmer-

ston, i Juli 1863, efterat det tyske Forbund havde taget Beslutning om Execution i Holsteen, afgivet den Erklæring i det britiske Parlament, at hvis Danmark angrebes med Vaaben, vilde det ikke staae ene i Kampen; og senere, i December s. A., havde den engelske Udenrigsminister, Lord Russell, paa den preussiske Regjerings Spørgsmaal, om England og de øvrige : ikke tyske : Magter som havde undertegnet Tr. af 8. Mai 1852, ifald Tydskland førte Krig med Danmark for Slesvigs Skyld, vilde forholde sig neutrale, imod at Kongen af Preussen til Gjengjæld vedblev at holde hiin Tractat, svaret at, ligesom den engelske Regjering umuligt kunde billige at det tyske Forbund benyttede Executionen i Holsteen til ganske at berøve Kongen af Danmark dette Hertugdømme, saaledes kunde den endnu mindre forpligte sig til Neutralitet for det Tilfælde at Forbundstropperne udstrakte deres Operationer til Slesvig.

Hvorvidt der imidlertid med nogenlunde Sikkerhed kunde bygges paa den Udsigt Danmark saaledes unægtelig havde til materiel Understøttelse mod Tydsklands truende Angreb, det maatte for en ikke ringe Deel beroe paa den Stilling de to tyske Stormagter og det øvrige Tydskland nu indtog i det dansk-tyske Mellemværende.

Paa denne Stilling havde, som tidligere antydet, Kong Frederik VII Død den meest skjæbnsvangre Indflydelse. Saalænge Frederik den III Mandsstamme endnu var ilive, maatte Kongen af Danmark overalt og af Alle anerkjendes som retmæssig Landsherre i Slesvig og Holsteen, og det separatistiske Parti i Hertugdømmerne med dets Tilhængere i Tydskland kunde altsaa, under ellers rimelige Forudsætninger, ikke opnaae Andet, ved Angrebet paa Danmark, end en meer eller mindre i slesvigholsteensk Retning gaaende Ordning af det danske Monarkies Forfatningsforhold; men herfor kunde de saamegetmindre antages at ville sætte al deres Kraft ind som det desværre ikke fuldstændig ordnede Arvefølgespørgsmaal gav dem Haab om at opnaae langt Mere, naar de afventede det tidligere eller senere kommende danske Thronskifte.

Saaledes var der før Frederik VII Død egentlig ingen Grund til at vente en Krig. Men ved dette Dødsfald forandredes Situationen fuldstændigt; thi nu blev det muligt strax at reise Arvefølgespørgsmaalet, hvorved ikke alene de egentlige Slesvigholstenere, men ogsaa de tyske Statsmænd udenfor Preussen og Østerrig, som i et Slesvigholsteen eller i Dannelsen af en ny tysk Mellemstat saae et virksomt Middel til Udjevning af fornævnte tvende Magters Overvægt i det tyske Forbund, erholdt Udsigt til med Eet at naae Maalet for alle deres Bestræbelser; og den Fare hvormed det danske Monarkie allerede herved truedes, forøgedes endmere

ved at den revolutionaire Bevægelse som havde hjem søgt Tydskland i 1848, nu paa det første Budskab om Frederik VII Død atter brød frem med samme Styrke som tidligere, saa at der, for de tydske Regjeringer, var Grund til at frygte en Gjentagelse af hiint Aars Omvæltninger, hvilket selvfølgelig ikke alene lammede de enkelte mod Danmark mindre ildesindede blandt hine Regjeringer, men ogsaa gav de ligefrem ildesindede et brugeligt Paaskud til at afvige fra hvad den strenge Ret fordrede.

Af alle tydske Stater var heller ingen uden maaskee Preussen eller Østerrig istand til at nedslaae denne Bevægelse; men da disse tvende Magter vare fødte Medbeilere til Overherredømmet i Tydskland, var det en uomgængelig Betingelse derfor, at de handlede i Forening, og det kan da formeentlig ikke forundre at de fandt det vanskeligere at enes om et Foretagende som for lang Tid maatte berøve dem al Popularitet i Tydskland, end at slutte sig til de øvrige Medlemmer af Forbundet, for saaledes, ved tilsyneladende at følge Bevægelsen, muligen at forblive Herrer over den.

De tvende tydske Stormagters Forhold til det dansk-tydske Mellemværende var dog endnu væsentlig forskjelligt fra de andre tydske Staters.

De fleste af disse bestrede Kong Christian IX Arveret saavel til Slesvig som til Holsteen, og overeensstemmende hermed fordrede de nu, da den tidligere besluttede Forbundsexecution vilde indeholde Anerkjendelsen af den nye danske Konge som Landsherre i Holsteen, dette Hertugdømmes Sequestration sat istedet for Executionen.

Denne Plan modsatte imidlertid Preussen og Østerrig sig og de udvirkede ogsaa en Forbundsbeslutning for at det havde sit Forblivende ved Executionen, men kun med ringe Majoritet og derhos med det af dem selv foreslaaede Forbehold, at Kong Christian IX Arveret foreløbig skulde holdes uafgjort.

Udførelsen af denne Beslutning vilde, selv tiltrods for det anførte Forbehold, i Virkeligheden kun være Gjenoprettelsen af Tilstanden før Transactionerne af 1851—52. Men det var indlysende at de tydske Magter ikke vilde finde Opfyldelsen af deres Fordringer sikkert herved, og ligesaa indlysende var altsaa Faren for at Angrebet vilde blive udstrakt til Slesvig.

Der var derhos al Grund til at vente at dette Angreb vilde blive ført med en saadan Kraft at det var meget tvivlsomt om de venskabeligsindede Magter, forsaavidt de maatte ville yde Danmark materiel Understøttelse, vilde være istand til at bringe denne i rette Tid, eller forinden Stridsspørgsmaalets Løsning endnu var bleven foregrebet ved krigeriske Begivenheder.

Under disse Omstændigheder havde jeg maaskee ikke burdet

overtage det mig tiltænkte ansvarsfulde Hverv; men Resultatet af min Undersøgelse var dog ikke ugunstigere end den Mening jeg allerede forud derfor havde dannet mig om Situationen, og i det Hele forekom denne Sidste mig heller ikke dengang saa trøstesløs som den, naar man nu seer tilbage derpaa, viser sig at have været. Den var vel langt ugunstigere i mine end i Andres Øine, idet jeg allerede da ansaae det for umuligt at føre den dansk-tydske Strid til en Løsning der svarede til de af den store Mængde i Danmark nærde Forhaabninger; men dette havde jeg da heller aldrig og under ingen Omstændigheder anseet for muligt; derimod kunde jeg endnu ikke tænke mig at Striden skulde ende med Monarkiets Opløsning. Dette var vel Maalet for den nationale Strømning i Tydskland, hvor ogsaa Mange fandt et godt Udgangspunkt for den tydske Eenheds Realisation i en Krig med Danmark. Men Tractaten af 8. Mai 1852 var bindende for hele Europa; selv Preussen og Østerrig erkjendte den endnu som bestaaende for dem, og det var aabenbart ogsaa af største Vigtighed for de ikke-tydske Stormagter, saavel som for Sverrig-Norges politiske Stilling, at tvende Lande, med Slesvig og Holsteens Beliggenhed, ypperlige Havne og andre naturlige Fortrin, ikke kom i Hænderne paa en Stormagt, hvad Tydskland var, selv med Forbundsforfatningen. Jeg kunde altsaa haabe at hine ikke tydske Magter, tiltrods for den noget forskjellige Stilling de endnu indtog i Forhold til det dansk-tydske Mellemværende, dog efterhaanden alle skulde slutte sig til den Erkjendelse som allerede i Begyndelsen af forrige Aarhundrede havde været afgjørende ved Ordningen af de politiske Forhold i Norden, og indsee, at den eneste med deres egen velforstaaede Interesse forenelige Løsning af hiint Mellemværende i Overensstemmelse med det i ovennævnte Tractat nedlagte Princip, bestod i Opretholdelsen af det danske Monarkie, eller i Bevarelsen af Kongen af Danmarks Herredømme i Slesvig og Holsteen. Jeg var vel paa ingen Maade blind for de store Vanskeligheder som fra forskjellige Sider stillede sig i Veien for denne Opgave; men hvad Danmarks værste eller mægtigste Modstandere, Preussen og Østerrig, angik, kunde jeg dog endnu dengang ansee Vanskelighederne for overvindelige. Medens det aabenbart var imod Preussens Interesse at der dannedes en ny tydsk Mellestat af en Betydning som den, et selvstændigt Slesvig-Holsteen vilde have, kunde en saadan Nydannelse ligesaa lidt være til virkelig politisk Fordeel for Østerrig, som det kunde forliges med dette Lands politiske Principer, at det danske Monarkie opløstes, især naar den egentlige og væsentlige Grund hertil var Modsætningen mellem Befolkningens tvende Nationaliteter. Der kan vel nu, bagefter, spørges, om ikke Fyrst Bismarck allerede før Angrebet paa Danmark skeete, havde undfanget Planer som svarede

til hans senere politiske Triumfer, og da navnlig ogsaa Planen om at gjøre Hertugdømmerne til en preussisk Provinds; men herpaa kan der sikkert med god Grund svares, at det paa hiin Tid endnu var langt fra, at den nævnte Statsmænds ualmindelige politiske Egenskaber havde aabenbaret sig, saa at det altsaa maa have været fuldkommen tilladt, ikke da at tage Planer som de omhandlede med i Beregningen. Men sæt ogsaa, at man havde gennemskuet disse Planer, kunde man da, med den Forestilling man paa den ene Side maatte have om hvad der var tjenligt for Østerrigs Stilling i Tydskland og i Europa, og paa den anden Side havde om Østerrigs Magt, tænke sig det rimeligt at de vilde lykkes. Forresten var der paa samme Tid, nemlig i Begyndelsen af Januar 1864, ingen Anledning til at troe at den mulig forestaaende Krig vilde blive ført ud over den jyske Grændse.

Men skjøndt jeg saaledes ikke i de ydre Forhold fandt nogen afgjørende Hindring for at jeg overtog Posten som Udenrigsminister, kunde jeg dog, i Betragtning af de i Danmark herskende indre Tilstande, ikke træffe endelig Beslutning i saa Henseende uden fuldstændigere og mere positivt begrundet Kundskab, end den jeg nu besad, om hvorledes Conseilpræsidenten stillede sig eller kunde ventes senere at ville stille sig til Forfatningen af 18. November.

Imidlertid var jeg tilstede ved de Samtaler i hvilke Biskop Monrad i Begyndelsen af Jan. 1864, medens han endnu fungerede som Udenrigsminister, gjorde Englands og Ruslands overordentlige Afsendinge, Lord Wodehouse og Herr v. Ewers, Rede for den Politik den nye danske Regjering vilde følge overfor Tydskland.

I Overensstemmelse med den af Congressen i Paris i 1856 vedtagne Protocol om internationale Stridigheders Afgjørelse ved en tredie Magts Mellekomst, vilde samtlige de Magter som havde undertegnet Tr. af 8. Mai 1852 blive indbudte til Forhandling om Ordningen af det dansk-tydske Mellemværende. Basis for denne Underhandling kunde ganske vist umuligt være nogen anden end den den 1. Jan. 1864 bestaaende Tilstand. Thi medens paa den ene Side Ophævelsen ved et Magtsprog af Forf. af 18. Nov. vilde være et Statscoup som ingen dansk Minister var istand til at gennemføre, vilde paa den anden Side Foranstaltninger til samme Forfatnings Ophævelse ad lovlig Vei, hvortil der f. Ex. udfordredes Rigsraadsvalg i Slesvig, være en Udfordring til de tydske Magter. Men til samme Tid var det fuldkommen klart for den danske Regjering, at den vilde komme i aabenbar Strid med sit eget Ønske om en fredelig Forhandling og mindelig Forstaaelse, dersom den lod den omhandlede Forfatning og det derved anordnede Rigsraad træde i Virksomhed, saalænge der endnu var ringeste Udsigt til at hiin Forhandling vilde føre til Maalet.

Jeg kunde vel ikke finde at dette Regjeringsprogram gik saa vidt som jeg ønskede. Det stod ganske vist fast at Ophævelsen af Forf. af 18. Nov. ved et Magtsprog var en absolut Umulighed; men jeg meente at den samme Foranstaltning ad lovlig Vei maatte kunne stilles i Udsigt til Afværgelse af et Fredsbrud; og det var klart at, jo tidligere et bindende Tilsagn herom gaves, destomeer vilde det tjene til at styrke de neutrale Magters Bestræbelser forat afholde Modstanderne fra at gribe til ultima ratio. Men de tvende ovennævnte Afsendinge udtalte begge deres Tilfredshed med Programmet, efterat have erholdt Kundskab om at man fra dansk Side Intet vilde have imod at det tydske Forbund tog Deel i den paa-tænkte Forhandling; og da jeg derhos, som ovenfor bemærket, havde Grund til at antage at de tydske Magter ikke vilde blive færdige med deres Krigsforberedelser før Midten af Februar, saa at det maaskee endnu vilde kunne lykkes at fjerne Hindringerne for en videre gaaende Indrømmelse, opgav jeg sluttelig min sidste Betænkelighed ved at følge hvad jeg ansaae for Kongens Ønske, og modtog altsaa umiddelbart efter H. M. Tilbagekomst til Kjøbenhavn Udnævnelse som Udenrigsminister ad interim. Denne Form for min Udnævnelse var alene grundet paa at jeg havde forbeholdt mig min Stilling som Gesandt i Udlandet.

Da jeg nedskrev forestaaende Forklaring af hvorfor jeg indtraadte i det Monradske Ministerium, var det min Hensigt at tilføie en omstændelig Skildring af dette Ministeriums Virksomhed eller af den Forholdenes Udvikling som førte til Tabet af de tre Hertugdømmer. Denne Hensigt har jeg imidlertid senere af forskjellige Grunde opgivet, især fordi en værdifuld Bistand til Udførelsen af det paa-tænkte Arbeid, hvorpaa jeg med Grund havde regnet, ikke blev mig til Deel. Hertil kom ogsaa den Betragtning, at jeg som Følge af det Forhold hvori jeg selv havde staaet til hiin Virksomhed, maaskee ikke vilde være istand til at iagttage den fornødne Upartiskhed ved Fremstillingen deraf.

Bilag 1.

1. Januar 1864.

Høistærede Ven!

Velkommen som Tegn paa en bedre Tid i det nye Aar.

Kongen paalagde mig igaaraften at sige Dem, hvormeget han ønskede Deres Indvilligelse i Exc. Monrads Forslag, samt, at dersom De vilde høre dette af Hans Majestæt selv skulde De kun komme over til ham; jeg tør jo nu glæde Kongen med Efterretningen om, at man ikke har forregnet sig ved at stole paa Deres Hengivenhed for Konge og Land.

Vor Herre lægge sin Velsignelse i Deres Gjerning.

Jeg haaber, at der er sørget for en hurtig og sikker Brevvexlings Vei mellem Dem og Kongen samt Armeen, og vil takke Dem for at lade mig vide (for den kongelige Families og min egen Skyld) hvad der i saa Henseende bliver at iagttage ved Brevenes Fremsendelse.

Jeg søgte Dem forgjæves i Hotellet men haaber snart at træffes.

Deres ærbødige

oprigtigt hengivne

W. Oxholm.

Bilag 2.

Copenhague, 2 janvier 1863 [3: 1864].
à midi.

Mon cher M. Quaade,

Je suis venu vous voir désirant instamment vous faire part du contenu d'un télégramme que j'ai reçu ce matin. Ne vous trouvant pas à la maison et désirant ne pas perdre un moment du temps qui est si précieux à présent je vous écris deux mots. Mon gouv't. est on ne peut plus désireux de vous voir à la tête du Ministère des Affaires étrangères ne fût-ce que pour quelques mois, et me charge de vous engager vivement à accepter ce Portefeuille. Je sais que des raisons de santé vous font hésiter dans ce moment, mais votre nom seul peut donner une direction heureuse aux affaires, et l'Europe en tirerait le meilleur augure pour la paix. Je tâcherai encore de vous trouver tout à l'heure et je ne puis pas trop vous dire combien Lord Wodehouse et moi nous tenons à pouvoir annoncer *aujourd'hui même* à notre gouvernement que vous avez accepté le Poste que l'on vous destine. —

Mille amitiés

A. Paget.

Bilag 3.

Husum, 21. Jan. 1864.

Høistærede Herr Minister!

Deres Excellence

vil være bekjendt med at jeg atter skal til Kjøbenhavn. Strax kan jeg ikke reise da jeg er upasselig, men jeg kommer snarest mulig. Conseilspræsidenten telegrapherede igaar til mig:

Grunden til den Betænkelighed som De efter at Tæppet var rullet op fik for at indtræde i Cabinetten er nu hævet. Quaade og jeg ere komne over Vanskelighederne. Jeg haaber at De sender mig et Ja og kommer snarest mulig. —

Havde Deres Excellence telegrapheret saaledes, da havde jeg ikke været i Tvivl om Ordenes Betydning, men Conseilspræsidenten, hvis aabne Færd imod mig jeg alletider vil paaskjønne, har dog muligen ikke indseet hvor let det for mig kan blive nødvendigt at udtræde ret snart. Vi maa ville Heelstaten ogsaa under de for Danmark mest gunstigste Forhold. Et Ord fra Deres Excellence vilde for mig være af stor Betydning, da jeg imidlertid neppe kan vente et saadant, er jeg saa fri at sende Dem en Gjenpart af en Skrivelse som jeg idag har tilstillet Conseilspræsidenten, for at Deres Excellence kan give mig Deres Raad naar jeg dernæst kommer til Kjøbenhavn og gjør Dem min Opvartning. Jeg

har Tillid til Conseilspræsidenten, men han har ikke som Deres Excellence kunnet gaae ind paa min hele Tænkemaade. Ved at tale med Deres Excellence har jeg alletider følt mig lettet, og beder jeg, ikke at unddrage mig Deres Bistand. Det Offer jeg bringer kan være lettere end Deres Excellences, men det har dog været forbunden med en Selvfornægtelse jeg ikke havde tiltroet mig selv. Maatte det dog gaae bedre med Øinene! maatte der være kommen beroligende Efterretninger fra Deres Familie! Jeg er ugift men kan ikke undvære den daglige lykkelige Omgang i min Familierekreds der har dannet sig om mig og i hvilken jeg uafbrudt har levet i 14 Aar efter min Faders Død. Jeg har skreven med store Bogstaver for at De ikke skulde undlade at læse mit Brev.

Deres Excellences
høiagtelsesfuld og ærbødigst hengivne
W. Johannsen.

Hs. Excellence
Udenrigsminister Kammerherre
Quaade.

* * *

Gjenpart.

Høistærede Herr Conseilspræsident!
Høiærværdige Herr Biskop!

Deres Excellence
er det bekjendt, at jeg ene og alene ved Hs. Majestæt Kongens gjentagne Begjæring og for ikke muligen at betyngne min Samvittighed ved ubetinget at nægte hvad Hs. Majestæt Kongen fordrer af mig, har erklæret mig villig til, ad interim og under Reservering af min nuværende Embedsstilling, at overtage Ministeriet for Hertugdømmet Slesvig, uagtet Deres Excellence ikke har villet tiltræde den Dem af mig givne Erklæring:

at Ministeriet maatte ansee det for sin Opgave og sin Pligt mod Kongen og Landet at tilraade Hs. Majestæt saasnart skee kan atter at bevirke Ophævelsen af Forfatningen for Danmark-Slesvig af 18. November 1863, samt ligeoverfor Ind- og Udlandet at anerkjende de i den Allerhøieste Kundgjørelse af 28. Januar 1852 udtalte Grundtræk som den Basis paa hvilken der skal tilvelebringes en ny Ordning af Monarchiets fælles Anliggender.

Dette Skridt bragte mig ind i en Stilling hvis Varighed jeg for min Person ikke kunde ønske og de Omstændigheder, der bevirkede at jeg ikke indtraadte i Ministeriet vare mig for mit eget Vedkommende beleilige.

Deres Excellence lagde imidlertid i Gjærning for Dagen, at De erkjendte Nødvendigheden af, at jeg udtraadte af Ministeriet saasnart samme slog ind paa den Vei der modstred den Overbevisning jeg har udtalt i foranstaaende Sætning, som jeg tør betragte som mit Program. Denne gjorde Erfaring saavel, som den Oprigtighed jeg ogsaa fremtidig tør vente af Deres Excellence, overvinde atter de store Betænkeligheder jeg har haft ved at indtræde i Ministeriet efter eengang at være løst fra Forpligtelsen jeg med yderste Selvfornægtelse havde paataget mig. — Ved nu under de tidligere Betingelser at paatage mig Styrelsen af Ministeriet for Hertugdømmet Slesvig, regner jeg i alle Maader paa Deres Excellences Bistand under Udførelsen af mit nye Kald, men endnu mere paa at Deres Excellence, hvis Øie seer uendelig meget skarpere end mit, vil bevare

mig for den paa et aldeles fremmed Gebeet mig let truende Fare, i concrete Tilfælde at komme i Modsigelse med min egen Overbeviisning.

Husum, 21. Jan. 1864.

Deres Excellences
høiagtelsesfuld og ærbødigst hengivne
W. Johannsen.

Hs. Excellence
Herr Conseilspræsident Biskop *Monrad.*

Bilag 4.

Hans Excellence Udenrigsminister Quaade lider af en meget alvorlig Øiensygdhed paa det *venstre* Øie, (Nethindeløsning), der for en stor Deel har berøvet, og fremdeles vil berøve ham Synet paa dette Øie. Begge Øine ere i en temlig betydelig Grad kortsynede og da en kortsynet Bygning af Øinene overhovedet maa betragtes som prædisponerende Moment til den ovennævnte Sygdhed, saa vil der, efter min Mening, for Fremtiden være al mulig Grund for Hs. Excellence til, saa vidt muligt, at skaane sine Øine.

Edmund Hansen.
Dr. med.

Kjøbenhavn, 28. Marts 1864.

Danske og norske Officerer i Royal Danois. 1690—1698.

Af **A. Tuxen.**

I Aaret 1888 udgav jeg i »Militært Tidsskrift« B. XVII en større Afhandling: »Royal Danois. Ludvig XIV. danske-norske Regiment 1690—1698«. Som Bilag fulgte en Liste med Navnene paa 26 danske og norske Officerer, om hvilke det med Sikkerhed vidstes, at de havde tjent ved Regimentet; men jeg tilføjede, at Listen ikke var fuldstændig, og at det var højst rimeligt, at endnu flere Officerer fra Danmark og Norge havde fulgt Royal Danois. Afhandlingen var nemlig udelukkende baseret paa danske Kilder; de Forsøg, jeg havde gjort paa at komme i Forbindelse med de franske Arkiver, havde ikke ført til noget Resultat. Senere har jeg haft noget bedre Held, idet jeg i 1899 i »Archives du ministère des affaires étrangères« fandt adskillige Oplysninger vedrørende Regimentet, ligesom jeg i 1904 fra »Archives de la guerre« fik Afskrift af en Rulle over Regimentets Officerer fra 1693 samt en Del Oplysninger om dets Chefs senere Skæbne, med den Tilføjelse, at det var alt, hvad der fandtes. Under Arbejdet paa »Bidrag til den Store Nordiske Krigs Historie« er jeg jævnlig stødt paa Navne, der stod i Forbindelse med Regimentet, og Oberstløjtnant J. C. W. Hirsch har velvillig meddelt mig, hvad han under sit store Samlerarbejde har fundet. Prins Jean af Orléans, der interesserede sig meget for at faa Afhandlingen oversat paa Fransk, en Plan, der dog aldrig blev til noget, har hos en Marskandiser i Paris tilfældigvis fundet en af Regimentets Trommer, der nu er i hans Eje; den har paa Siden et stort Messingskjold med de franske Liljer og Omskriften: Royal Danois. I 1894 fandt Prinsen i Biblioteket paa Slottet Eu en Tegning af Regimentets Fane: en kvadratisk lyseblaa Dug, der ved et bredt hvidt Kors deles i 4 ligestore Felter; midt i hvert af disse er anbragt et lille højrødt Parallelogram, hvis længste Diagonal er vinkelret paa Korsets vandrette Arm.

De, der ønsker at gøre sig bekendt med Afdelingens Historie, henvises til Afhandlingen, som nok kunde trænge til nogle Tilføjelser, men hvori der ikke er stort at rette; det vil dog alligevel være rigtigst at indlede Navnelisten med en kort, orienterende Fremstilling af Regimentets Tilblivelse og Levnedsløb.

Blandt de Tropper, Christian V i 1689 overlod Vilhelm III af England, var en Bataillon af Dronningens Livregi-

ment; men kun en mindre Del af denne naaede sit Bestemelsessted; franske Kapere bemægtigede sig 2 Skibe, der overførte 4 af Bataillonens 6 Kompagnier; under en Storm strandede det mindste Fartøj paa Zeelands Kyster, men det største, med 16 Officerer og 320 Underofficerer og Menige om Bord, blev indbragt til Dunkerque. Ludvig XIV overdrog Mandskabet til den danske Oberst Frands Juul, der opholdt sig i Frankrig for at »gøre sig kapabel til sin Konges Tjeneste«, og med dem som Stamme formerede han et tysk Regiment, der fik Navn efter sin Chef og i Reglen kaldtes Youldanois. Ingen af de fangne Officerer lod sig overtale til at tage Tjeneste; men Juul antog adskillige andre Danske og Normænd, og disses Antal voxede efter Haanden ret betydeligt. Regimentet blev i 1690 sendt til Katalonien, hvor det forblev til 1693. Aaret forud havde Ludvig XIV tildelt det Navnet Royal Danois og skænket det til Christian V naturlige Søn, Christian Gyldenløve, efter at have afslaaet at modtage et hvervet norsk Regiment med denne som Chef. Juul forblev imidlertid ved Regimentet som dettes Kommandør; Kongen behandlede nemlig Gyldenløve som Prinserne af Blodet, ved hvis Side der altid var stillet en »colonel-lieutenant¹⁾), for at de kunde være friere i deres Bevægelser. Gyldenløves Ansættelse førte til, at Regimentet fik Tilladelse til at hverve i Norge — rigtignok med visse Indskrænkninger — ligesom det ogsaa flere Gange fik overladt et Antal Soldater af sin nye Chefs norske hvervede Regiment. Med Gyldenløve ankom et Antal højere og lavere danske og norske Officerer, der som Volontører fulgte Regimentet uden at høre til dets faste Officerskorps. Efter Kongen af Danmarks Ønske blev Royal Danois sendt til Krigsskuepladsen i Flandern, og den 19./29. Juli 1693 deltog det med Ære i det blodige Slag ved Neerwinden. Skønt der blev vist Gyldenløve alle mulige Hensyn af Kong Ludvig, befandt han sig ikke godt ved Regimentet. Frands Juul vilde ikke opgive noget af sin Myndighed, og Rivningerne mellem Chefen og Kommandøren blev saa stærke, at Marskalken af Luxembourg og Kongen selv maatte lægge sig imellem. Christian V og Grevinden af Samsø var utilfredse med den Behandling, deres Søn fik, og over de store Beløb, hvormed de maatte supplere hans Gage, og sidst paa Sommeren 1694 blev han kaldt hjem. I Begyndelsen af August 1695 erobrede Franskmandene den lille Fæstning Dixmuyde og tog Besætningen til Fange; til denne hørte en Bataillon af det danske Regiment Prins Christian, hvis Mandskab

¹⁾ Det vil sige stedfortrædende Oberst, ikke at forvekle med lieutenant-colonel: Oberstens Stedfortræder; Royal Danois havde en Oberstlt., en Belgier ved Navn d'Hoyoux.

for Størstedelen blev stukket ind i Royal Danois; samme Aar rejste en Del af Juuls Officerer til Norge for at hente Rekrutter, som førtes til Frankrig paa de franske Fregatter og Kapere, der til Stadighed færdedes i de norske Farvande. Nu bestod Regimentet, som Christian V senere udtrykte sig, »groszen Theils aus Unserm angebohrenen Unterthanen«¹⁾. I 1696 indgik Regimentet i Marskalk Catinats Armé i Italien og deltog i Belejringen af Valenza; den paafølgende Vinter tilbragte det i Avignon, hvor det modtog et Antal norske Rekrutter, og i 1697 kom det for anden Gang til Katalonien, hvor det under Marskalk Vendôme deltog i Erobringen af Barcelona, som kostede det store Ofre. Efter Freden i Rijsvijk blev den franske Hær stærkt reduceret, og i Slutningen af 1698 blev Royal Danois opløst. De fleste af de danske og norske Officerer rejste hjem og blev for en stor Del optagne i deres Hjemlandes Hære.

I nedenstaaende Fortegnelse er optaget alle de Danske og Normænd, der vides at have staaet ved Royal Danois som Officerer o. l.; det er ikke muligt at garantere for dens Fuldstændighed, da jeg kun kender en eneste Rulle, dateret Cambray $20\frac{1}{2}$ 1693 og underskrevet af Etienne de Bragelongue de Versigny²⁾, der fungerer som »inspecteur général de l'infanterie«. Han betegner Regimentet som godt og angiver, at det talte 1071 dygtige Soldater i 12 Kompagnier; det manglede kun 129 Md. i at være fuldtalligt. Foruden Chefen og Volontørerne talte Officerskorpset 83 Personer; af disse var 23 Danske og Normænd, 5 Svenskere (deraf 2 fra Sverigs tyske Provinser), 22 Franskmand og Elsassere, 13 Tyskere, 12 Belgiere, 2 Schweizere, 3 Englændere og Irer, 1 Hollænder, 1 Kurlænder og 1 Afrikaner. Den franske Rulle, der nedenfor vil blive citeret »Fr. R«, er ret ufuldkommen; saa vel Person- som Stednavne er ofte forvanskede, og Fornavne mangler over alt; hertil kommer, at jeg kun har set den i Afskrift, saa at Fejllæsning og Fejlskrift ikke er udelukket. Nedenfor vil der blive givet en alfabetisk Fortegnelse over Officererne; af Personalialia anføres kun, hvad der behøves, for at man kan se, hvem der er ment. I øvrigt henvises til Dansk Biografisk Lexikon og til J. C. W. Hirsch' »Danske og Norske Officerer 1660—1814«; enkelte Tilføjelser og Berigtigelser er optagne i Noterne. Den franske Rulles Ortografi er fulgt i selve Fortegnelsen og berigtiget i Noterne, hvor det behøvedes.

1. Ackeleye³⁾.

1) P. S. til Ordre til Envoyé Meyerone i Paris $19\frac{1}{7}$, 1698.

2) Brigadier d'infanterie $8\frac{1}{10}$ 95, † $1\frac{1}{2}$ 1714.

3) Werner Hans Frederik, Søn af Gabriel Sigwart A., var 1689 Fændrik i Marinergt., som har stillet et stort Kontingent til Royal Danois, † 1692 som Volontør hos »den unge Gyldenløve«. (Personh. Tidsskr. VI S. 215).

2. Bille, lieutenant réformé, natif de Wiborg en Danemarck¹⁾.
3. Bielcke, capitaine, natif de Copenhaguen en Danemarck²⁾.
4. Brahe³⁾.
5. Breuning⁴⁾.
6. Brockenhuus.⁵⁾
7. Caspersen.⁶⁾
8. Crantzberg.⁷⁾
9. Danckwardt, capitaine réformé, natif de Schleswig en Danemarck.⁸⁾
10. Fien.⁹⁾
11. Flanque, capitaine réformé, natif de Wiborg en Danemarck.¹⁰⁾

¹⁾ Fr. R., der henfører alle Danske til Viborg eller København. Her menes vistnok Axel Bille, Søn af Steen B. til Jungetgaard i Salling. Han angiver, at han 1705 har tjent 12 Aar søaa og gjort 4 Campagner udi Brabant. (Ref. Sag. $\frac{14}{3}$ 1705 N. 1); og da han først $\frac{5}{7}$ 1698 blev Sklt. réf. ved Marinergt., kan han godt have tjent i R. D. 1693. Broderen Hans gik først 1695 i frsk. Tjeneste og kan muligvis ogsaa have staaet i R. D. Begge Brødre døde 1710.

²⁾ Fr. R., Dsk. Biogr. Lex., Christian Frederik Christian Bielke, f. 1670, † 1709, var altsaa allerede 1693 Kompagnichef ved R. D., som han Aaret efter forlod.

³⁾ Henrik Brahe til Engelsholm og Hvedholm, f. 1670, † 1725, fulgte 1693—1694 R. D. som Volontør og vilde gerne have taget fast Ansættelse dér, hvis Gyldenløve »derved havde forblevet«. (H. Brahe til Kongen $\frac{7}{12}$ 94).

⁴⁾ Julius Frederik Breuning kom 1695 fra Norge til R. D., hvor han 1698 stod som Løjtnant. (Oblt. Nostitz til Overkrigssekr. $\frac{24}{6}$ 95; Bilag til Ordre til Envoyé Meyererone i Paris $\frac{19}{7}$ 98).

⁵⁾ Johan Brockenhuus, Søn af Peter B. til Sebber Kloster, var 1689 Fændrik i Marinergt., gik 1692 til Frankrig, blev 1694 slettet af Etaterne og var dengang Løjtnant i R. D. (Gersdorff til Kongen $\frac{20}{11}$ 94. Indk. Sager til Kr. Kanc. Marineminist. Aflev., Danmarks Adels Aarb. XIV S. 81).

⁶⁾ Johan Caspersen blev efter R. D. Opløsning Prmlt. i Oplandske Rgt., hvor han 1702 avancerede til Kapt. (Ref. Sag $\frac{18}{3}$ 1702 N. 1, hvor hans Tjeneste ved R. D. omtales).

⁷⁾ Heinrich Herman v. Crantzberg, f. c. 1669, † 1739, blev Kornet i Norge i Slutningen af 1692, stod ved R. D. ved dets Opløsning og angiver selv at have tjent dér i 5 Aar. (Ref. Sag $\frac{1}{5}$ 1711 N. 14). Han indtraadte igen i den norske Hær, men blev i Decbr. 1710 fradømt sin Charge p. Gr. af Bestikkelighed. Dommen blev konfirmeret af Kongen.

⁸⁾ Fr. R., Dsk. Biogr. Lex. Christian Albrecht Danckwardt blev 1684 Fændrik og 1687 Sklt. ved Marinergt., indtraadt i R. D. 1691 (Danckwardt til Overkrskr. $\frac{25}{6}$ 1691), Kapt. i Marinergt. 1695 og 4 Aar efter i Livgarden til Fods; som Kommandør for denne led han Heltedøden i Slaget ved Helsingborg $\frac{19}{3}$ 1710. (Brammer: Livgarden t. F. S. 143 og 291). Af hans Breve, der er skrevne paa godt Dansk, er flere trykte i Milit. Tidskr. B. XVII.

⁹⁾ Ulrik Frederik Fien, var 1698 Fændrik ved R. D. (Bilag til Ordre til Meyererone $\frac{19}{7}$ 98, jfr. Ref. Sag $\frac{12}{2}$ 1717 N. 3 og Genlt. Lützows Indstilling af $\frac{30}{1}$ s. A.); han blev 1701 Sklt. i Hausmanns Rgt. i Norge og afgik 1740 som Ob. og Chef f. Vesterlenske Rgt.

¹⁰⁾ Fr. R. Her foreligger sandsynligvis en Fejl læsning eller en Fejlskrift, maaske begge Dele; en Officer af dette Navn forekommer ikke i Etaterne.

12. Fries, enseigne réformé, natif de Wiborg en Danemarck.¹⁾
13. Fries, second lieutenant, natif de Wiborg en Danemarck.²⁾
14. German.³⁾
15. Guldenlew.⁴⁾
16. Guldenstern, lieutenant réformé, natif de Wiborg en Danemarck.⁵⁾
17. Guldenstern, capitaine, natif de Wiborg en Danemarck.⁶⁾
18. Harloff.⁷⁾
19. Hasfeld, enseigne, natif de Klugstaad(!) en Olstein.⁸⁾
20. Heyer.⁹⁾
21. Hjort.¹⁰⁾

Man kunde tænke paa **H e n r i k F i n c k e**, der 1683 blev Fændrik i Marinergt., 1691 Prmlt., og som døde 1705. (Ref. Sag. $\frac{14}{3}$ 1705 N. 1); men om hans Tjeneste i Frankrig er intet forefundet.

¹⁾ Fr. R., Dsk. Biogr. Lex., **Jesper Friis**, f. 1673, † $\frac{3}{3}$ 1716 som Ob. og Chef f. Fynske gev. Rgt., dødelig saaret ved Stormen paa Stralsunds Udenværker $\frac{17}{12}$ 1715. Blev i sit 17. Aar optaget i Drabantgarden, udtraadte $\frac{11}{2}$ Aar efter og indtraadte 1700 i Marinergt. som Kapt.

²⁾ Fr. R. **Valdemar Lykke Friis**, Søn af Otte Fr. til Astrup, f. 1673, † 1699 i Languedoc som Kaptajn uden at have været i dansk Tjeneste (Hirsch).

³⁾ **Joh. Daniel German**, Rgtspræst ved R. D., var næppe som sin Formand, **B. Krahe**, beskikket af Kongen af Danmark, men betragtede dog Sjællands Biskop som sin Foresatte og henvendte sig i Embedsanliggender baade til denne og til Kongen af Danmark. (Bilag til Ordre til Meyerchrone $\frac{19}{7}$ 1698). Han afgik 1698 fra R. D. efter 2 Aars Tjeneste.

⁴⁾ Dsk. Biogr. Lex. **Christian Gyldenløve**, f. 1674, † 1703, Regimentets Chef, opføres paa de franske Reglementer, d. v. s. Militærbudgetter, fra 1692—1696 med Gage som Ob. og Chef for Livkompagniet.

⁵⁾ Fr. R. **Arild Gyldenstjerne**, Søn af Ebbe G. til Palstrup i Lysgaard Herred, var 1689 Sklt. i Marinergt., indtraadte 1691 i frsk. Tjeneste og stod i R. D. til dets Opløsning, da han var capit. réformé. (Ref. Sag. $\frac{25}{2}$ 1701); blev 1701 Kapt. i Pr. Carls, senere i Zepelins Rgt.; Afsked 1716 som Major.

⁶⁾ Fr. R. **Lave Ulfeldt Gyldenstjerne**, Broder til N. 16, indtraadte c. 1682 i frsk. Tjeneste, blev Kapt. 1688 og stod i R. D. som Kompagnichef til dets Opløsning. (Ref. Sag. $\frac{8}{1}$ 1704; Bilag til oftnævnte Ordre til Meyerchrone), blev Kapt. i Livgd. t. F. 1704 og var ved sin Afgang 1723 Oblt.

⁷⁾ **Heinrich Harloff**, Oberstlt. ved Sjæll. gev. Infrgt., † 1697, fulgte i 1694 R. D. som Volontør. (Harloff til Overkrsekr. $\frac{30}{8}$, $\frac{18}{9}$ 94).

⁸⁾ Fr. R. **Frantz Georg Hasfeld** blev 1700 Ltnt. i Dron. Livrgt., † 1706 som Kapt. i Rodsteens Drag. i kejserl. Tj.

⁹⁾ **Gert Heyer** var 1689 Korporal i Dron. Livrgt., da han blev taget af de franske Kapere; han tog Tjeneste og udførte denne uden at høste stor Berømmelse til sine Foresattes Tilfredshed, saaledes at han i 1694 var Ltnt. (Liste over de danske Fanger, dat. Bruxelles $\frac{6}{8}$ 1691 i I. S.; Heyer til Kongen I. S. 1694 u. D.), blev 1702 Ltnt. i 1ste Dsk. gev. Inf. Rgt. i kejserlig Tj. og døde 1707.

¹⁰⁾ Dsk. Biogr. Lex. **Severin Hjort**, f. 1674, † 1717 som Ob. og Chef for 1ste Trondhj. nat. Inf. Rgt., fulgte R. D. som Volontør 1694, men maatte

22. de Wittfeld, lieutenant réformé, natif de Frederikshard en Norwegen.¹⁾
 23. Huitfeldt.²⁾
 24. Huitfeldt.³⁾
 25. Huitfeldt.⁴⁾
 26. D'Joul, Colonel-lieutenant.⁵⁾

afslaa Tilbudet om Ansættelse i Regimentet, da Kongen ikke vilde give ham Orlov. (Hjort til Overkrsekr. 22. Juli/1. Aug., 16./26. Aug. 1694).

¹⁾ Fr. R. Christian Charlotta Amalia Huitfeldt, Søn af Ob. Tønne H., f. c. 1670, † 1745, indtraadte 1684 i den norske Hær og blev 1687 Fændr. i Smaalenske Rgt., gik 1689 i frsk. Tjen. og stod ved Royal Danois indtil kort før dets Opløsning; da hans Rgtschef 1694 indstillede ham til Afsked, fordi han blev for længe borte, udtalte Statholder Gyldenløve, at Huitfeldt fortjente Ros for sin Iver for at lære sin Metier, og at han kun maatte hjemkaldes, naar det var absolut nødvendigt. (Indk. Br. til Overkrsekr. 20/5 1694). 1698 blev han Ltnt. i Smaalenske Rgt. og var ved sin Afsked 1733 Oblt. (Om hans Tjen. i Frkrig. se Ref. Sag. 1/8 1704 N. 17; Pers. Tidssk. B IV, Fam. Huitfeldt. Tab. II og B VI S. 214).

²⁾ Dsk. Biogr. Lex. Hartwig Huitfeldt, Halvbroder til N. 22, f. 1677, † 1748 som General og hvid Ridder. Han kan ikke, som Dsk. Biogr. Lex. angiver, have tjent 6 Aar i R. D.; thi i Fbr. 1693 var der kun 1 og i Slutningen af 1697 kun 2 Huitfeldter i Rgt. (Fr. R. og den ovenfor citerede Ordre til Meyerchrone). Han er antagelig fulgt med sin ældre Helbroder Henrik Jørgen i Slutningen af 1693 og maa i Begyndelsen af 1697 være rejst hjem til Norge, hvor han s. A. blev Fændrik ved Bergenhusiske Rgt. (Om hans Tj. ved R. D. se Pers. Tidsskr. B. VI S. 214).

³⁾ Dsk. Biogr. Lex. Henrik Jørgen Huitfeldt, f. 1674, † 1751 som Genlt. og hvid Ridder, Helbroder til N. 23, var 1691 Fændrik ved Smaaleneske Rgt.; angiver at have staaet 4 Aar i frsk. Tj. (Ref. Sag. 27/3 1703 N. 14). Deltog i 1697 i Belejrningen af Barcelona, hvor han »udstod en stor Blessur«. Blev Ltnt. ved sit gl. Rgt. 1699 og er antagelig rejst hjem i Slutningen af 1697 eller Begyndelsen af n. A. (Pers. Tidsskr. VI S. 214 f.; anf. Ordre til Meyerchrone).

⁴⁾ Thomas Huitfeldt, Helbroder til N. 22, blev 1685 Fændrik og 1689 Ltnt. I Nvbr. 1695 kom han hjem til Norge fra den ved Dunkerque kantonnerende frsk. Hær. (Oblt. Nostitz til Overkrsekr. 12/11 95); da R. D. paa den Tid laa i denne Egn (Danckwardt til Overkrsekr. 23/9 95), er det sandsynligt, at han i et Par Aars Tid har staaet der sammen med sine Brødre. Død ved Selvmord 1697. (Pers. Tidsskr. IV. Fam. Huitfeldt Tab. II).

⁵⁾ Fr. R., Dsk. Biogr. Lex. Frands Juul, f. c. 1647, † 1731(?) var Oberst i den danske Hær, da han 1688 for 2. Gang gik i frsk. Tjen. Efter R. D.s Opløsning blev han, der 1696 var bleven brigadier d'infanterie, sat à la suite ved Rgt. Zurlauben, var fra 1/3 1700 til 26/10 1704, da han blev udnævnt til maréchal de camp (Generalmajor), Kommandant i Citadellet i Lille og gjorde derefter Tjeneste ved Rhinen til 1712, da han udtraadte af den franske Hær (Meddelelser fra Archives de la guerre i Paris). Fra Strasbourg havde han i 1711 sendt Ansøgning til Hjemmet om Genansættelse i den danske Hær, men havde faaet Afslag. (Memorialer og indk. Br. til Overkrsekr. 1711). Pinard angiver i Chronologie militaire, at han døde 1731, men siger ikke hvor; Hofman siger i Hist. Efterretn. o. s. v. B. III S. 35 Tavle II, at han døde i Danmark hos sin »sidste«, d. v. s. yngste, Datter, altsaa hos Berthe Sofie, som 1731 ægtede Jægermester David Cracowitz. I 1718 kalder F. Juuls Hustru, Johanne Sofie Kaas, sig »Salig Hr. Oberst Frantz Juels« (Suppl. Prot. 28/2 1718 N. 351); hun

27. Kalthoff.¹⁾
28. Kleinweld, ayde major, natif de Copenhaguen en Danemarck.²⁾
29. Koss.³⁾
30. Krag, second lieutenant, natif de Wiborg en Danemarck.⁴⁾
31. Krahe.⁵⁾
32. Kruse, capitaine réformé, natif de Wiborg en Danemarck.⁶⁾
33. Landsberg.⁷⁾

fik ogsaa en lille Pension; hun havde ganske vist intet hørt om ham i mange Aar; men, saa vidt vides, foreligger der ingen autentisk Efterretning om hans Død. At F. Juul, hvem Christian V allerede 1692 (Dagsreg. 2/7) beskyldte for at have »Chanjeret religionen«, virkelig blev Katolik, fremgaar af Mag. Germans ofr. citerede Indb. til Biskop Bornemann. Af hans Breve er flere trykte i Milit. Tidsskr. B. XVII.

¹⁾ Peter Frederik Kalthoff, Fændrik i Marinergt. 1692, gik 1695 med flere Regimentskammerater til Frkrig. og stod 1696 ved R. D. (Kalthoff til Overkrsekr. 21/8 96). S. A. Afsked fra Marinergt., hvor han 1699 igen traadte ind som Kapt. † i Slagsmaal 1707 som Kapt. i Livgd. t. F.

²⁾ Fr. R. Findes ikke i de danske Etater. Ved R. D. fandtes en capit. réf. af samme Navn »natif de Boulay en Lorraine«.

³⁾ Johan Christopher Koss, f. i Mklbg. 1668, † 1716 ved et Udfald fra Aggershus, kom til Danm. 1690 og blev s. A. Seklt. og Prmlt. ved Aggershusiske Rgt., indtraadte 1693 i R. D. og blev saaret ved Neerwinden. (Ref. Sag. 28/10 1708 N. 12); var 1695 i Norge for at hente Rekrutter til R. D. (Oblt. Nostitz til Overkrskr. 24/3, 21/6 95) og blev ved denne Lejlighed k. Kapt. ved sit gamle Rgt., hvor han efter sin Hjemkomst 1698 blev Komp.chef.

⁴⁾ Fr. R., Dsk. Biogr. Lex. Arent Mogensens Krag, f. 1670, † 1718 som Ob. og Chef for Smaalenske Rgt., var Søn af Ob. Mogens K. til Kaas; traadte 1686 ind i Marinergt., Fændr. 1689, s. A. til Frkrig., stod ved Juuls Rgt. fra dets Oprettelse til dets Opløsning og avancerede til Kapt. (Ref. Sag 19/3 1708 N. 19); var 1695 med Danckwardt, Koss o. fl. i Norge at hente Rekr. og blev ligesom Koss Kapt. Ved sin Hjemkomst 1698 Kapt. i Opldsk. Rgt.

⁵⁾ Bonaventura Krahe, Søn af Christoph K., kom 1692 til Paris og blev s. A. beskikket til lutersk Præst ved R. D. (Sjæll. Reg. 487/1692 3. Debr.); 1694 blev han Præst ved den danske Legation i Paris (Meyerers. Relat. 5/3, 2/4 94); 1701 blev han Provst i Oldenborg. I Storkansler Reventlows Breve i R. Ark. findes en Del Skrivelser fra B. K., der synes at have været hans Protégé.

⁶⁾ Fr. R. Det kan ikke bestemt angives, hvem her er ment. I Stamtaflerne over Slægten Kruse i Danmarks Adels Aarvog B. XVII, XVIII og XXIII findes ingen, der passer rigtigt. Fødestedet kunde jo nok tyde paa en Forbindelse med Mogens Kruse paa Spøttrup, Fader til Generalmajor Ulr. Chr. K., eller med Erik K., der døde i Viborg 1693. Af de hos Hirsch anførte Kruse'r er der en enkelt, om hvem der maaske kunde være Tale: **S t r a n g e K r u s e**, der 1687 blev Fændrik ved Palle Krags hvervede Inf. Rgt. i Norge og fik Afsked 1691; men om hans Herkomst ved jeg intet, saa lidt som om hans Tjeneste i Frankrig.

⁷⁾ Dsk. Biogr. Lex. Barthold Nicolai Landsberg, f. 1668, † 1740. Genlt., hvid Ridder, indtraadte 1687 som Sergt. i Palle Krags hvervede Inf. Rgt. i Norge, hvor han 1689 blev Fændrik. I 1695 stod han ved R. D.

34. Leguard, enseigne, natif de Copenhaguen en Danemarck¹⁾.
35. Moltke.²⁾
36. Mesting, enseigne, natif de Frederiksstat en Norwegen.³⁾
37. Nostitz.⁴⁾
38. Ottersheim, lieutenant réformé, natif de Christian en Norwegen.⁵⁾
39. Pultz.⁶⁾
40. Rapp, lieutenant réformé, natif de Copenhaguen en Danemarck.⁷⁾
41. Rebstorff, lieutenant réformé, natif de Christian en Norwegen.⁸⁾
42. Reichwein, 1er lieutenant, natif de Wingenest en Norwegen.⁹⁾
43. de Reventlou, capitaine, natif de . . . ¹⁰⁾ du Holstein en Danemarck.¹¹⁾

(Oblt. Nostitz til Overkrsekr. ²⁴/₅ 95), og 1698 var han Kapt. ved Regimentet. (Brigadér Hausmann til Overkrsekr. ¹⁰/₄ 98). 1699 blev han Kapt. i Aggersh. Rgts. Reserve.

¹⁾ Fr. R. Maaske Hans Leegaard, der 1701 blev Prmlt. i Schwerzells Rgt.

²⁾ Dsk. Biogr. Lex. Caspar Gottlob Moltke, f. 1668, † 1728, Etatsraad, Amtmd. paa Møn, fulgte 1691 Gyldenløve til Frkrq. (Meyercrones Relat. ⁵/₁₅ Juni 91), blev saaret ved Neerwinden 1693 og rejste snart efter til Kbhvn. (J. Grunds Indb. ³¹/₇, ⁵/₁₀ 94). Kapt. i Norge 1695.

³⁾ Fr. R. Antagelig Frederik Vilhelm Møsting, Søn af Kapt. Nicol. Abrah. M., født i Norge 1669, blev 1698 Fndrk. i Trampes Rgt. i polsk Sold; død 1703.

⁴⁾ Nostitz (Fornavn ubekendt), Fændr. i Marinergt. 1693, Afsk. 1696, traadte 1695 ind i R. D. (Oblt. Nostitz til Overkrsekr. ²⁴/₅ 95).

⁵⁾ Fr. R. Findes ikke i Etaterne.

⁶⁾ Heinrich Pultz, 1680 Fændr. i Aggersh. Rgt., † 1697 som Oblt. i Marschalcks Drag., deltog i Gyldenløves Følge i Felttogene 1693—1694. (H. Pultz til Overkrsekr. ²²/₄, ³/₆, ¹⁷/₆ 94.).

⁷⁾ Fr. R. Antagelig Otto Christoph Rabe. 1683 Fændr. ved Jyske Inf. Rgt., Sklt. 1685, slettet af Etaterne 1689.

⁸⁾ Fr. R. Utvivlsomt Peter de Roepstorff, Sklt. v. Fynske gev. Inf. Rgt. 1696, Afsked 1700, † 1701. (Danmarks Adels Aarb. 1917).

⁹⁾ Fr. R. Nicolai Christian Reichwein, Søn af Ob. Georg R., f. c. 1671 paa Vingnes i Norge, gik 1689 i frsk. Tj., vendte hjem 1695 og blev Ltnt. i Norge, † 1718 som Ob. og Chef for Nordenfjeldske Dragoner. (Pers. Tidsskr. 4, IV S. 91 ff. her antages det, at han er født paa Jørstad).

¹⁰⁾ Afskriveren har ikke kunnet tyde Navnet; men Reventlow er vistnok født i Meklenborg.

¹¹⁾ Fr. R. Berend Reventlow, f. 1667, † 1695 i Duel, Søn af fhv. dansk Kapt. Berend R. til Ziesendorf m. m., fulgte 1689 som Fændrik Dronningens Livrgt. til Irland, maatte 1690 flygte til Frkrq. p. Gr. af et Drab, blev strax capit. réformé ved Juuls Rgt. og fik 1691 Kompagni. (B. Reventlow til Storkansler Reventlow ¹¹/₉ 1691; Brevvexlingen med denne blev fortsat til B. Reventlows Død).

44. Reventlow.¹⁾
45. Richter.²⁾
46. Rosencrantz, capitaine, natif de Wiborg en Danemarck.³⁾
47. Schereder, premierlieutenant, natif de Copenhaguen en Danemarck.⁴⁾
48. Schwartz.⁵⁾
49. Seefeldt.⁶⁾
50. Skeel.⁷⁾
51. Suhm.⁸⁾
52. Svane.⁹⁾

1) Hennecke Reventlow, f. 1671, Broder til N. 43, faldt 1697 ved Barcelona som Kaptajn i R. D. (Zeitschr. d. Vereins f. Schlesw.-Holst.-Lauenb. Gesch. B. XXII S. 63). Da Broderen udtrykkelig betegner sig selv som dansk Holstener, er han taget med her, skønt han aldrig har tjent i Danmark.

2) Fændrik Richter er en af de 6 Off. af R. D., der ^{28/7} 1698 attesterede, at Mag. German havde udfyldt sin Stilling som Rgtspræst godt. (Bilag til Ordre til Meyerocr. ^{19/7} 1698). Han findes ikke i Etaterne.

3) Fr. R. Christian Corfitz Rosencrantz, Søn af Mogens R. til Glimminge m. m., blev Fændrik i Livgd. t. F. 1683, Ltnt. 1688 og afgik Aaret efter. Tjente i R. D. fra dets Oprettelse til dets Opløsning og var dengang dets ældste Kaptajn. Søgte efter Hjemkomsten forgæves Genansættelse i den dsk. Hær. (Ref. Sag. ^{29/7} 1702 N. 9, ^{12/4} 1710 N. 12). Han ejede Damsbo paa Fyn og døde ugift 1717. Mag. German fremhæver hans store Elskværdighed, og herom vidner ogsaa hans Forhold overfor de fangne Officerer af Stenbocks Armé 1714 og følgende Aar. (Bidr. til den St. Nord. Kr. Hist. B. V S. 297 f.).

4) Fr. R. Sandsynligvis Mathias Schrøder, der 1686 staaer som Sklt. i Oldenb. Inf. Rgt. og 1690 er slettet i Etaterne.

5) Josua Jacob Schwartz, Søn af den bekendte, stridbare Prælat af samme Navn (Se om ham Dsk. Biogr. Lex.), var Kadet, da han 1694 med Pas som Ltnt. afgik til Frkrig. Han blev s. A. Ltnt. ved R. D. og 1695 capit. réformé. (Superintendent Schwartz til Overkrsekr. ^{18/7} 1694, ^{28/10} 95). Blev ved Hjemkomsten 1701 Kapt. i Aarh. St. Nat. Inf. Rgt., † 1705 i Æbeltoft som Major.

6) Udvivlsomt Jørgen Tyge Seefeldt, Søn af Christen S. til Stenalt, f. 1675, blev 1700 Kapt. i Marinergt., afgik 1705, død 1723 som kar. Major og Ejer af Margaard. Seefeldt er en af de Officerer, til hvem Mag. German refererer sig i sin Indberetn. til Biskop Bornemann. (Bilag til Ordre til Meyerocrone ^{19/7} 98).

7) Andreas Skeel, Søn af Jørgen S. til Broholm, f. 1765, † 1702 som Kapt. i Livgd. t. F.; var Ltnt. i Marinergt., da han 1691 sammen med Danckwardt stødte til Juuls Rgt. i Katalonien. (Danckwardt til Overkrsekr. ^{25/4} 1691). Han kan kun i ganske kort Tid have staaet ved Rgt.; han findes ikke i Fr. R. og blev 1692 Kapt. i Marinergt.

8) Christian Suhm, Søn af Etater. Heinrich S., f. 1675, blev 1693 Fændr. i Livgd. t. F., Afsk. 1696, gik 1695 i frsk. Tjen. (Schönfeldt til Kongen ^{18/11} 95; kgl. Resolut. ^{19/11} 95; Chr. Suhm til Kongen ^{4/11} Septbr. 96). † 1697 som capit. réf. i R. D. ved Stormen paa Barcelonas Udenværker. (O. H. Moller Nachr. v. d. Geschl. v. Zaum oder v. Suhm).

9) Berthel Svane, f. i Norge, stod fra 1694—1698 i R. D. og efter dets Opløsning i »Alsace«; var avanceret til Ltnt., da Feltmrsk. Wedel anbefalede

53. Trampe.¹⁾

Danmark og Norge var saaledes ikke blot talmæssigt ret stærkt repræsenterede i Royal-Danois' Officerskorps; men Repræsentationen var ogsaa fornem. Højest i Rang stod den unge Chef, Chr. Gyldenløve, Kongens Søn; men mange af hans Undergivne tilhørte gamle danske Adelslægter eller bar Navne, der allerede havde eller senere har faaet en god Klang i dansk-norsk Historie. Til de første hørte: 1 Aceleye, 1 Bille, 1 Bielke, 1 Brahe, 1 Brockenhuus, 2 Friis'er, 2 Gyldenstjerne'r, 4 Huitfeldt'er, 1 Juul, 1 Krag, 1 Kruse, 1 Rosenkrantz, 1 Seefeldt og 1 Skeel, til de sidste 1 Hjort, 1 Koss, 1 Moltke, 1 Landsberg, 1 Møsting, 1 Reichwein, 2 Reventlow'er, 1 Roepstorff, 1 Suhm og 1 Trampe. To af Brødrene Huitfeldt, Landsberg og Trampe blev senere Generaler; Bielke faldt som Brigadér, Danckwardt og J. Friis som Chefer for danske Regimenter; Fien. Hjort, Krag og Reichwein blev Regimentschefer i den norske Hær.

Af de unge Officerer faldt i det mindste H. Reventlow og Chr. Suhm ved Barcelona, og sandsynligvis er adskillige af dem, hvis Navne efter Krigen ikke mere findes i Hjemlandets Etater, faldne under Royal Danois' blaa Korsbanner.

ham til Ansættelse i den norske Hær. (Wedels Koncepter ¹⁴/₁₂ 1700); blev 1700 Fændr. i Aggersh. Rgt. og var 1719, da han fik Afsked, Kapt. i Bergeh. Rgt.

¹⁾ Dsk. Biogr. Lex. Skønt dav. Ob. Adam Frederik Trampe ikke førtes i R. D.s Rulle, er han dog medtaget her, da han stod ved Chr. Gyldenløves Side, saa længe denne opholdt sig ved sit Rgt.

Dronningen i Odense Tugthus.

Af **K. Carøe.**

I sommeren 1784 begyndte der i det nordlige Fyn at summe rygter om, at dronning Caroline Mathilde ikke var død men færdedes der ude på landet; myndighederne synes dog ikke at have tillagt dem nogen betydning, måske ikke hørt noget om dem; først i slutningen af September, da der var ankommet »et mistænkeligt fruertimmer« til Fåborg og havde opholdt sig der en halv snes dage, kom det byfoged Trojel for øre, hvorfor han 6. Oktober fandt sig foranlediget til at lade hende underkaste et forhør.

Ved dette erklærede hun at hedde Charlotte Kirstine Dyssel, at være datter af provst Dyssel i Hygum i Haderslev amt og at have en broder, der var løjtnant ved husarerne i Oldesløe; og skøndt hun blev foreholdt det usandsynlige heri, fastholdt hun rigtigheden heraf

Miniaturportrættet er malet af Andreas Ernst Fich, medens »Dronningen« sad i Odense Tugthus; det har oprindeligt tilhørt historikeren Vedel Simonsen, der skænkede det til Oldnordisk Museum, hvorfra det senere er overgået til Rosenborgsamlingen. Et fotografi er velvilligt stillet til rådighed af museumsinspektør Bering Liisberg. Det er et, nu noget medtaget, ret tarveligt vandfarvebillede; kjolen er lillarød.

men benægtede at have sagt til andre, at hun havde et af de højeste jordiske hoveder til fader. Den kone, hos hvem hun boede, erklærede imidlertid bestemt, at hun ikke alene havde sagt dette, men også at hun var en høj herres mætresse og havde et barn med ham, samt at hun forhen havde været mætresse hos en af de højeste på jorden og også med ham avlet et barn, som allerede var konfirmeret; og et andet vidne erklærede at have hørt hende sige det samme.

I et nyt forhør næste dag opgav hun at være 23 år, at være konfirmeret i Hygum og at have opholdt sig i hjemmet, indtil hun fik stifmoder, men hvor gammel hun var den gang, kunde hun ikke huske. Hun kom da til Frøstrupgård ved Varde for at passe en obersts børn og var der i 5—6 år og derfra til Assens, hvor hun i 2 år holdt hus for en farver og trykker Peter Sibbern, men lod sig da forføre til at rejse til København med en løjtnant Dou, som hun kendte fra Hygum, hvor hans fader, der var kancelliråd, boede; efter 4 ugers forløb forlod han hende, og siden har hun intet hørt om ham; derved kom hun i elendighed og måtte skille sig ved sine klæder og hvad hun ejede, hvorefter hun i somren 1784 rejste til Fyn, idet en købmand fra Jylland, som hun kendte, skaffede hende over Bæltet uden pas, og det var nu 7 uger siden, at hun kom til Nyborg, hvorfra hun var rejst til Assens for at tage hjem, men da hun ikke kunde komme over Lillebælt uden pas, har hun siden den tid tumlet om i Fyn.

Hun tilstod desuden, at hun havde sagt som af de to koner forklaret i det første forhør, men forandrede i øvrigt sin forklaring derhen, at hun fra sin faders hus var taget til kammerherre Holst i Åbenrå, hvor hun var forblevet et par år; derfra kom hun til den omtalte oberst og derfra til Assens. Mens hun opholdt sig i Fåborg, havde hun faaet en skolelærer Møller til at skrive til kammerherren, at hun var kommet dertil fra København, var i trang og bad ham lade hende afhente og hjælpe hende.

I øvrigt benægtede hun, at hun havde sagt at være uægte datter af en af de højeste personer, men den ene kone havde sagt, at hun var en løjtnant så lig, at man skulde tro, at hun var af høj byrd, hvortil hun i spøg havde svaret: «Ja, måske kan jeg også være en af dem, ligesom han er».

På spørgsmål, om hun kunde nægte forskellige steder at have indbildt almuen, at dronning Caroline Mathilde ikke var død, og at hun var denne, svarede hun, at det kunde hun ikke; hun havde i København hørt, at dronningen ikke var død, og det havde hun i Fyn benyttet sig af til at skaffe sig klæder og ophold; men hun påstod, at almuen selv havde antaget hende derfor og sagt, at hun var dronningen lig. Det første sted, hvor hun var blevet antaget for dron-

ningen, var i en bondeby en mils vej fra Odense; derefter havde hun en tid lang opholdt sig i et hus uden for Nyborg, hvor adskillige også havde holdt hende for dronningen, og derefter i en kro i nærheden, hvor en vognmands kone og en anden kone fra Nyborg hentede hende ind til byen og lod hende logere en nat hos vognmanden, men hvorfor vidste hun ikke, og næste dag kom byfogden og befalede konerne at føre hende bort.

Tidligere havde hun været i Svendborg, hvor øvrigheden anholdt hende i anledning af et henlagt barnelig, men efter at være blevet undersøgt af kirurgerne og jordemoderen, var hun blevet løsladt. Desuden havde hun i 2 nætter logeret i Åby kro i et kammer sammen med en smed og hans kone, hvor der om natten var blevet spektakel, da konen havde beskyldt hende for omgang med manden, hvad hun aldeles benægtede.

Om et hos hende fundet dobbeltsignet med våbner forklarede hun, at hun havde fået det af smedens kone på rejsen fra København men hvis våbner det var, vidste hun ikke, og hun havde ikke gjort skælnsstykker med det. Pas havde hun ikke, og på spørgsmål om altergang svarede hun, at hun altid, hvor hun end opholdt sig, rejste hjem til Hygum til kommunion, sidst, så vidt hun erindrede, ved pinsetider.

Efter disse forklaringer fandt Trojel det rigtigst at holde hende i forvaring, indtil stiftamtmand Bille's nærmere resolution forelå, og han indsendte derfor forhøret til denne, der lod det gå videre til kancelliet, efter desuden fra Svendborg at have fået oplyst, at hun der havde angivet at hedde Charlotte Mathilde Bülow og at være datter af Jes Bülow og Elisabeth Katrine Echstedt i København, men her fandtes efter magistratens oplysning ingen af det navn; da det derfor synes, at hun kunde fortjene en større straf end som andre løsgængere at sættes til arbejde i 1 år i Odense tugthus, udbad stiftamtmanden sig kancelliets nærmere bestemmelse, der dog 24. Oktober kom til at gå ud på, at hun indtil videre skulde indsættes til arbejde i tugthuset i Odense.

I tugthuset førte hun en efter forholdene ret behagelig tilværelse, omsværmet af en skare trofaste tilhængere, der blindt troede alle hendes opdigtelser og som synes at have haft fri adgang til hende og tilladelse til at forsyne hende med alt, hvad hun ønskede, penge, fødemidler og vistnok ogsaa drikkevarer, som hun synes særligt at have yndet; og det var ikke alene almuen, der svor til hende, også i de højere stænder havde hun tilhængere, der besørgede hendes korrespondance, hvad hun af særlige grunde ikke selv formåede, ja, endog påtog sig lange rejser for hende. Det er et helt fornøjeligt billede, man får af livet i Odense tugthus, og til en begyndelse har hun vist selv også fundet det, men dog i længden

savnet friheden, thi 1. December indgav hun ansøgning til kongen, da hun aldrig havde haft i sinde at udgive sig for dronningen, men kun benyttet folks udtalelser om hendes lighed med denne til at redde sig ud af en forlegenhed, om tilladelse til at rejse til sin hjemstavn.

Da hun intet svar fik, indgav hun 27. Dec. et andragende til tugthusinspektøren med klager over sin bedrøvelige tilstand og til sidst anmodning om at måtte logere hos portneren, indtil hun var restitueret i sin fod, da hun mente, at der ingen hjælp var fra lægen, så længe hun skulde være blandt de andre fanger i frost og kulde; hun formodede nok, at hun formåede så meget hos portneren, at han vilde tage imod hende på hendes egen bekostning. Andragendet blev afslået, da det ikke stod i inspektørens magt at opfylde det.

Så forsøgte hun at opnå det samme ved et andragende til cancelliet, i hvilket hun særligt fremhævede sin syge fod, som felt-skæren endnu ikke havde kunnet helbrede, da hun må ligge i kulden, hvorfor hun står fare for at blive krøbling.

Denne syge fod spiller i begyndelsen en ret stor rolle i hendes andragender, og at den skyldtes kulde kan være meget sandsynligt, fængslerne i den tid var i reglen kolde og fugtige; men senere opfinder hun en langt mere romantisk årsag dertil. I tugthuset blev den behandlet af stadskirurg Tiedtke, hvad der fremgår af en udateret skrivelse uden navne, der må være en notits fra biskop Ramus til det andet medlem af tugthusdirektionen, stiftamtmand Bille, samt dennes svar derpå: »Igår aftes fik jeg attesten fra mr. Tiedtke, som jeg herved sender; den herved brugte omgang synes mig at være meget uanstændig; jeg har derfor opsat indlagte brev til kontrollør Herman; håber, jeg finder deres excellences behag til medunderskrift.

Prokurator Bagger må have meget høje tanker om dette fruentimmer; jeg ved, at han i går i tugthuset bevidnede sin ømhed over hende og brugte disse ord: »Fra det første øjeblik jeg havde den nådigste lejlighed at se hendes nåde, skar det mig i mit hjerte for hende«.

Herefter følger med anden håndskrift:

»Det er sagt mig, at Bagger's døtre kommer derind og drikker kaffe og holder hende med selskab. Kontrolløren kunde efter vores ordre vist Bagger bort, og derefter kan Tyrkinden (?), når hun ej med det gode, da med de andre fruentimmer i tugthuset med magt ladet dem se troen (?). Jeg har og ladet sige Herman at holde sig vores ordre efterrettelig; jeg ved ej, om vi straks skulde melde forholdet og attesten eller bie med, om vi kunde blive hende kvit i tugthuset; det er stærk, om uvedkommende Bagger tør sætte sig imod vores ordre, som kunde nok være anført udi attesten, og siden, når rekvireres af dem og andre, at indsende til straf.

NB. Jeg ved ej, om deres højærværdighed endnu vil lade portneren komme til sig og sige, at vi straks antager en anden, når ej efterleves ordre.

Disse meningsudvekslinger giver et godt indblik i de mærkelige forhold, der herskede i tugthuset, og om den mægtige direktionens afmagt over for dem og navnlig over for den dem påtvungne uregerlige gæst, som de heller end gerne vilde være kvit, hvorfor de også med glæde greb den håndsækning, som den ganske forblindede prokurator Bagger gav dem.

Efter hendes første ansøgning til kancelliet havde dette allerede 8. Dec. 1784 udbedt sig direktionens erklæring herom, men den følgende række skrivelser fra hende har vel nok været grunden til, at denne erklæring først blev afgivet 9. Febr. 1785; den gik ud på, at hun i tugthuset havde opført sig skikkeligt og forrettet sit arbejde, indtil hun blev syg (vel sagtens i foden) og nu måtte anses for uskikket til arbejde, hvorfor hun ikke var tugthuset til synderlig nytte; imidlertid havde prokurator Bagger anmodet om, at hun måtte udleveres ham; han vilde da modtage hende i sit hus og underholde hende, så længe hun vilde. Dette tilbud anbefalede direktionen at antage, hvis Bagger vilde forpligte sig til, at han ikke vilde lade hende komme fra sig og løbe landet om og bedrage folk som hidtil.

Kancelliet greb straks dette tilbud og gav tilladelsen 22. Febr. 1785; det viste sig da, hvor stor hendes popularitet var i Odense; Bagger afhentede hende i sin egen vogn, og en stor skare fulgte hende til hans hjem; men glæden var for begge parter kun kort.

Bagger meddelte nemlig 23. Marts tugthusdirektionen, at hans hustru, bevæget af medlidenhed med jfr. Dyssel, som hun i tugthuset havde set blive trukket frem og tilbage i spindestuen af spindemestren for imod hendes vilje at blive beskuet af den forsamlede mængde, havde overtalt ham til at tage hende i sit hus; men efter at hun havde været der i 16—18 dage, vilde hun til skarpretter Stengel for at få sin ene tå kureret, som efter vedlagt attest fra denne var omtrent inkurabel. Ved daglig trætte med Bagger's børn forårsager hun megen fortrædelighed; hun er misfornøjet med det stille liv i hans hus, klager over, at hun der er i hårdere arrest end forhen, taler om, at ville rejse til København eller Tyskland, og siger, at hun er et soldaterbarn, og at hun har en broder, der er soldat.

På grund af disse forhold søgte Bagger nu om at blive fri for hende, så at hun enten måtte rejse, hvorhen hun vilde, eller blive sendt til København, hvor hun vil udtale sig om, hvem hun er, når hun må se og tale med en, hun der vil nævne, eller også at få tilladelse til at rejse ud af landet.

Direktionen benægtede rigtigheden af Bagger's fremstilling

af hendes behandling i tugthuset; imod sin forpligtelse har han indlogeret hende på 2 steder uden for hars hus. Ifølge en skrivelse fra biskop Bloch i Ribe er det nu oplyst, at hun ikke er datter af provst Dyssel. At sætte hende på fri fod eller udvise hende synes utilrådeligt, hvorfor direktionen tilrådede at sende hende til Børnehuset eller Rasphuset i København, hvor andre tvangsmidler, end tugthuset råder over, kunde bringe hende til sandhedserkendelse; udgifterne herved burde Bagger betale.

Det lykkedes dog ikke direktionen at slippe af med den besværlige fange; 24. Maj 1785 resolveredes, at hun atter skulde indsættes i tugthuset, og 6. Juni afleverede Bagger hende til portneren med den besked, at hun ikke skulde arbejde; først da kontrollør Herman om aftenen kom hjem, fik han underretning herom; Bagger's besked om, at hun ikke skulde arbejde, var selvfølgelig urigtig, men Herman udbad sig dog direktionens meddelelse om, hvorvidt hun skulde være sammen med de andre lemmer og arbejde i spindestuen, aflevere sine klæder og penge og ikke klæde sig anderledes, end det sømmede sig for et tugthuslem; og da portnerens forhold til hende tidligere havde været utilladeligt, vilde han også gerne vide, om han måtte afskedige ham, hvis han kom efter sligt.

Direktionen svarede Herman, at hun skulde behandles som de andre lemmer; selv om hun tilbød at betale for at lade spinde for sig, måtte det ikke tillades hende, og hun skulde arbejde på spindestuen sammen med de andre og ikke klæde sig anderledes end disse. Hendes klæder og penge skulde tages i forvaring, og portneren havde fået befaling til under tjenstens fortabelse ikke at befatte sig med hende og ikke lade nogen komme ind til hende. Men lige meget hjalp det.

Allerede 18. Juni så direktionen sig nødsaget til at meddele kancelliet, at dette frække kvindemenneske fremdeles vedblev med sine løgnagtige intriger og endnu vilde indbilde folk, at hun er dronning Caroline Mathilde, hvorom hun endog havde været så dumdristig over for 3de borgere og i overværelse af underinspektøren at afgive en deklARATION, der har forårsaget en del bevægelse og opløb blandt folk i byen og på landet, hvoraf en stor del, især af almuen, er så enfoldig at fæste tro til hendes udsigende, kommer til hende og giver hende en del penge, hvoraf hun lever vel og klæder sig som en fornem person.

Direktionen udbad sig derfor atter meddelelse om, hvad den skal gøre med hende, og anser det som tidligere for tjenligst, at hun blev sendt til stokhuskommissionen i København for at bekende sandhed, da det ikke er muligt for direktionen at få hende dertil.

Til København vilde kancelliet dog ikke havde hende; det pålagde direktionen nøje at påse, at hun ikke havde omgang med

uvedkommende, ikke modtog nogen almisse, blev holdt til arbejde, og hvis hun fremkom med opdigtet løgn, truet med at blive straffet som bedragerske.

Det viste sig dog stadigt lige umuligt at forhindre, at folk fik adgang til hende, det blev snarere værre og hendes frækhed stadigt større.

Den 28. Juni 1785 fik hun en af sine mest trofaste tilhængere, en jfr. Scharff, til at skrive følgende 2 breve til kongen og kronprinsen, som en mand fra Odense rejste med til København for der selv at overlevere dem til kronprinsen:

»Til Kongen! Jeg, Caroline Mathilde, engang af kong Christian den 7de erklærede og kronet dronning til Danmark og Norge etc., tager mig herved den underdanige frihed at indsende dette til min højstelskende gemal: Da mine bedrøvelige omstændigheder er min konge vel bevidst af den for 14 dage siden indsendte memorial, dateret den 11te Juni, hvor mit nærværende kummerfulde liv er på det nøjeste indført, indtil jeg selv når den lykke videre for min konge selv at forklare alting. Gud ved, at den uforglemmelige kærlighed, jeg bærer for min i livet elskelige konge og børn, haver uformodentligt ført mig (i) den usle fangestand, og mine fjender, som er mange, søger hver time at undertrykke mig, og jeg ved mig ikke nogen tid sikker, da jeg lever iblandt ulve, der ved alle optænkelige lejligheder søger, om det var muligt, efter mit liv; endogsaa i dag, som er den 28de Juni, har her været en ubekendt person, et fruentimmer, og jeg efter direktørernes godtbefindende måtte nødes til at tale med, hvor jeg på det yderste måtte grovt begejnes og fornægtes, at jeg måtte være den, jeg er; og af den årsag, at ikke måtte være den, jeg er, og ikke blive frelst af min nød, har byfoged Trojel i Fåborg frataget mig mine 2de våbner, som jeg havde ført med mig fra England, det ene til min broder kongen i England, som vist skal kende det, og det andet til mit landskab Celle; disse våben var vel ikke rette men med vilje gjorde for at kendes, hvor de skulde, i fald jeg kom i nogen nød. Disse er mig røversk fratagne, og jeg må på ingen måde få dem, fordi de kan få mig ret undertrykt, og om det var muligt rent at udsætte mig; og at dette er så i sandhed, vil alle disse mænd, hvis navne her findes, med stærkeste ed bevidne; tilligemed skal birkedommer Trojel, som bor her i Odense, ikke efter sin broders død at have modtaget mine våbner.

Nu, min allerelskeligste konge, er din Mathilde endnu elsket af dig, er jeg forvisset på, at du redder mig snart af denne nød, og sker det ikke inden få dage, er mit liv forloren iblandt så mange fjender; og i den fulde forvisning om min konges kærlige hjerte og hastige

hjælp henlever jeg til min død min elskværdige og elskeligste konges gemal.

Odense den 28de Juni 1785.

Caroline Mathilde.

Wolters,
fra Fåborg.

Trojel,
fra Fåborg.

Møller,
fra Fåborg.

Til Kronprinsen! I det tillidsfulde håb til min højtelskede søns kærlighed tager jeg mig den underdanige frihed, at da jeg for 14 dage siden lod underdanigst indgive 2de memorialer, dateret den 11te Juni (til kronprinsen, min højtelskede søn, og til kongen, min gemal), min befrielse fra dette fængsel angående, men da som bebrøvet tæller hver time, frygter, da alt er roligt, at dette ikke rigtigt er leveret i kronprinsens, min elskelige søns egne hænder, tager jeg den underdanige frihed at indsende dette, da jeg kender, og det kendes, kronprinsens oprigtige kærlighed til sin moder; og at jeg, Caroline Mathilde, er den sandskyldige kronprinsens rette moder og kongens rette gemal, kronet dronning til Danmark og Norge, født prinsesse af England og den engelske konges søster, skal jeg alle tider bevisliggøre; og vil end mine fjender forestille kronprinsen umuligheder heri, da jeg af årsager er sagt død, og de store, som jeg vel ved, ikke ønsker min tilbagekomst, så ønsker jeg kun alene at komme til min elskelige søn, da min person selv snart skal tilkendegive, hvem jeg er, nemlig Caroline Mathilde, den rette kronede dronning, og skal det fra fødslen på min ene skulder, min konge vel bevidste kendemærke indtil videre bekræfte denne sandhed.

Jeg har af raisons gået herind i Danmark i fattige omstændigheder i fjor i foråret; og da jeg af uvidenhed ikke havde forsynet mig med pas, blev jeg efter meget ustanden ondt på en voldsom måde arresteret i Fåborg og bragt til Odense tugthus, hvor jeg dog før nu på ingen måde vilde tilkendegive mit navn, da jeg vilde stiltiende til København og der alene for kongen min gemal og kronprinsen min søn tilkendegive, hvem jeg var; men da nøden drev mig dertil at åbenbare mig, da ellers formedelst mange ufor skyldte fjender måske jeg kunde blive her og aldrig tilkendegivet for kronprinsen eller kongen, og af den årsag måtte tilkendegive, hvem jeg var, Caroline Mathilde. Men nu forøges endnu min bebrøvelse og uro mere, da jeg endogså under dette navn må lide så yderlig en trængsel, da gud skal være mit vidne, at kærlighed for min konge og børn alene har drevet mig til at igennemgå så meget ondt; men da dette nu vides og videre skal bevisliggøres, hvem jeg er, så håber jeg vist, at kronprinsen, min elskelige søns hjerte ikke tåler at se sin moder længere i denne nød men redder mig med

sikkerhed fra dette fængselssted; og i dette faste håb henlever jeg kronprinsens, min allerelskeligste søns moder til min død.

Odense den 28de Juni 1785.

Caroline Mathilde.

Få dage forud havde hun haft flere besøg af en mand ved navn Giessing og garske besnæret ham; han rejste selv til København for 30. Juni at overbringe kronprinsen en lang skrivelse, i hvilken han siger, at hun, som han åbenbart anser for dronningen, har pålagt ham for kronprinsen, hendes søn, og ingen anden at indberette hendes hjertes begæring med de omstændeligste beviser for hendes virkelige person. Da han foreholdt hende, hvor alvorligt det vilde være for hende, hvis det ikke forholdt sig rigtigt, og hun ikke kunde bevise, at hun var dronningen, havde hun svaret ham, at hun ikke kunde udtale sig tydeligere, men henvist ham til at tale med frk. Scharff von Wirth, som hun havde betroet alt. Han skulde blive rigeligt belønnet, hvad enten hun blev i Danmark eller ikke; hun forlangte kun at blive erklæret for den, hun var, hvad intet menneske skulde kunne forbyde hende; og idet hun vred sine hænder, sagde hun til sidst: »Jeg har nu lidt nok i Danmark, end mere, som jeg ej gerne tør udtale«.

Det lykkedes Giessing at få sin skrivelse afleveret til hofmarskal I. v. Bülow, hvem han rimeligvis har spurgt, om han skulde afvente svar, thi kort efter fik han fra denne meddelelse om, at han kunde fortsætte sin rejse; men da Bülow tillige mundtligt havde sagt ham, at han gerne kunde skrive videre om sagen til kronprinsen, sendte han til denne, inden han rejste, 7. Juli en ny lang skrivelse i en meget opskruet stil men uden noget som helst nyt eller positivt indhold.

Ked af alle disse skriverier gav kancelliet 16. Juli direktionen pålæg om at forbyde hende pen og blæk og tilkendegive hende, at såfremt hun ikke holdt inde med sine dristige ansøgninger, kunde hun vente med hårdhed og efter fortjeneste at vorde anset, samt tillige pålægge postmesteren i Odense, at han ikke måtte tage mod noget brev fra hende.

Hertil svarede direktionen 20. Juli, at den på det nøjeste havde efterkommet disse befalinger, men at det dog ikke vilde være muligt at afholde almuesfolk, der mente, at hun er det, hun giver sig ud for, fra at få hende i tale, og derfor gentog de deres forslag, der dog denne gang gik ud på at indsætte hende i Møens tugthus; det mente kancelliet ikke var nødvendigt; det måtte være arrestforvarerens skyld, om uvedkommende ikke kunde holdes fra hende; måske lod han sig bestikke, og når det siges, at bønderne fra omegnen bringer hende høns, kyllinger og æg, som hun dog ikke kan benytte sig af i tugthuset, må inspektøren kunne have indseende med, at de blev afviste.

Forbudet mod at lade hende benytte pen og blæk lod sig

imidlertid lige så lidt overholde som alle de andre forbud, og bogstaveligt talt var det også uden al praktisk betydning, da hun selv var ganske ude af stand til at skrive, endog sit eget navn; alle sine skrivelser fik hun under et eller andet påskud andre tjenstbillige folk til at udfærdige.

Det varede da heller ikke længe, inden hun fik to ny mænd til at lægge sig i selen for hende, Frederik Schultz og Hans Hansen, der 12. Aug. 1785 sendte kronprinsessen en ansøgning for hende, der ikke indeholder andet nyt, end at bønderne, der af medynk længe har opholdt hende, endnu alle er villige til at lægge kærlighed til kærlighed for deres gamle landsmoder, så at de, når de blot må få hende ud fra dette ulykkelige sted, vil skyde sammen og give hende hendes øvrige ophold hendes levetid ud på den anstændigste måde; men hvis hun ikke her skulde nyde et sådant tarveligt ophold, hun da som engelsk prinsesse måtte honet blive ledsaget til England. Kort efter gik en Odenseborger, snedker Hans Gynther, i ilden for hende; i en meget kortfattet ansøgning til kronprinsessen 20. Aug. 1785 fremfører han hendes sædvanlige påstand om at være dronningen, og at hun vilde give mange andre ting til kende, når hun måtte få tilladelse til at fremføre det for det kongelige herskab.

Og til sidst rykkede 14 »mænd fra Fynsland« med frk. Eva Elizabeth Scharff von Wirth i spidsen, og støttede af organist Tange og hustru, 30. Aug. 1785 i marken med et langt andragende til kronprinsen, der i alt væsentligt er af samme indhold som alle de tidligere. Men hermed nøjedes de ikke, de lod en mere kortfattet adresse til kronprinsen cirkulere til underskrift, som dog ikke nåede langt, da en behjertet værtshusmand konfiskerede og senere afleverede den.

Til sidst blev det dog kancelliet for broget, og det greb da til det under enevælden sædvanlige universalmiddel at nedsætte en kommission til at undersøge og fælde dom i sagen og udnævnte 2. Sept. 1785 landsdommerne, byfoged Bendz og herredsfoged Mylius til kommissarier, der 6. September afholdt det første forhør.

Des værre er hele det officielle materiale, kommissionens protokol og alle dens (mindst 104) bilag forsvundne; men der er dog i offentlige og private arkiver og i biblioteker bevaret så mange nøjagtige afskrifter af så godt som alle de væsentligste akter, navnlig aktors indlæg, at det er let at give en nogenlunde fuldstændig fremstilling af denne mærkelige sag og af denne utroligt frække, men alt andet end geniale svindlerskes liv lige fra hendes fødsel og til hendes død.

Til aktor i sagen havde kancelliet 20. Sept. 1785 beskikket birkedommer Trojel i Odense, og det skyldes åbenbart hans energi og udholdenhed, at det lykkedes at komme til bunds i den årelange række af svindlerier og bedragerier, som hun havde gjort sig skyldig i.

Det var nogle højst mærkelige slægtskabsforhold den foregivne Caroline Mathilde påberåbte sig i forhørene for at bevise, at hun var engelsk kongedatter.

Hun var født i London mellem Mikkels- og Mortensdag 1751, datter af kong Georg II og dronning Elisabeth Christine og havde 3 søskende, hvis navne hun ikke vilde sige: den nuregerende konge i England, som er gift med en kongedatter, en søster, der er gift med en konge, og en broder, der er yngre end hun selv. Hendes moder var af kongen blevet sendt til Celle, fordi hun var frugt-sommelig ved en anden, og det skete enten før eller straks efter, at hun selv blev født.

(Sandheden var, at Caroline Mathildes fader var prins Frederik Ludvig af Wales, der døde 19 år før faderen Georg II.; hendes moder hed Augusta og var en datter af hertugen af Sachsen-Gotha; hun havde 4 søskende: prinsesse Augusta gift med hertugen af Braunschwig-Wolfenbuttel, kong Georg III gift med prinsesse Charlotte Sofie af Mecklenburg-Strelitz, hertugen af Gloucester og hertugen af Cumberland. Selv var Caroline Mathilde født 22. Juli 1751, næsten 4 måneder efter faderens død, og var den yngste af sine søskende).

Hendes næste påstand var, at moderen var blevet sat i fængsel på slottet i London, hvor hun døde; selv var hun forblevet der, så længe faderen levede, og indtil hun i 15 års alderen kom til Danmark; men senere ændrede hun det til, at hun var opdraget i Celle og først kommet til London, da hun skulde rejse til Danmark. Denne rejse var med engelsk følge foregået over Hannover og til lands til Åbenrå, hvor hun fik dansk følge, og derfra videre over Bælterne til København, hvor hun blev viet til kongen; men hvem der ledsagede hende, og hvad de hed, kunde hun ikke huske. Kongen havde hun født 2 børn, men vilde hverken sige deres navne eller fødselsår.

Medens hun var dronning, blev der foranstaltet en jagt med den hensigt at lade grev Struensee skyde; herom blev hun underrettet og lod da sin hest sadle, drak noget for at blive munter, red så til jagten og holdt sig under denne så tæt ved Struensee, at de ikke kunde skyde ham uden tillige at træffe hende; men da hun var blevet noget forstumlet i hovedet, faldt hun af hesten, som trådte på hendes ene fod, hvorved hun fik den skade af den ene tå, som hun endnu har.

Da hun siden blev forskudt af kongen, blev hun først bragt til Kronborg af general Eichstedt uden at få noget af sine 2 børn med sig; i vognen sad der kun en hoffrøken, som senere fulgte med til Celle, hvor hun døde, men hendes navn huskede hun ikke mere. På Kronborg var der intet forhør blevet holdt over hende, men der var blevet oplæst for hende en ordre fra kongen om, at hun skulde

forlade Danmark. Fra Kronborg var hun blevet ført til Hirschholm og derfra ved nattetide til Korsør og over Assens til Haderslev, hvortil hendes broder, kongen af England havde sendt folk for at modtage hende og følge hende til Hannover, hvorfra hun dog snart kom til London; men der blev hendes broder vred på hende; de fik da hver en kårde og duellerede, hvorved hun fik et hug over det ene øje, men da der kom blod, sagde kongen, at det var nok, og de blev straks igen gode venner.

I Celle opholdt hun sig derefter 3—4 år, og der tilskrev kongen af Danmark og hendes broder kongen af England hende ofte breve, og for at forebygge denne brevveksling blev det besluttet at udgive hende for død; hun fik da en dvaledik, blev som død lagt på et porcellænsbord, og hendes død straks indberettet til Danmark.*) Derefter klædte hun sig i mandsklæder, som frøken Pless syede til hende, gav sig i denne dragt ud for kammerjunker Giørtz og gik til fods fra Celle til Hannover, hvor grev Struensee's broder, som er engelsk justitsråd, gav hende et trekantet signet med tvende våbner, hvoraf det ene var det engelske våben og det andet justitsråd Struensee's.

For 8—9 år siden kom hun til provst Dyssel i Hygum, hvor hun var et halvt år; men da de mærkede, at hun var et fruentimmer, gav hun til kende, at hun var dronning Caroline Mathilde, hvorfor hun og provstens blev enige om, at hun skulde kalde sig Charlotte Christine Dyssel, hvilket navn hun har båret, indtil hun i Fyn åbenbarede sig at være dronningen. Mens hun var i Hygum, gav hun et guldur, som hun lod lave i Ribe, og hvori der stod Caroline Mathilde, til provstens datter Anna Kirstine, for at hun skulde give det til sin broder Hans Dyssel, der var løjtnant ved husarerne.

Under navn af kammerjunker Giørtz var hun engang sammen med provstens i Haderslev; de militære fattede da mistanke om, at hun var dronningen, og hun blev i den anledning forhørt af amtmand Klingenberg.

Medens hun var i Hygum, døde provst Dyssel's hustru, og straks efter at hun var taget derfra, giftede han sig med en jomfru Blangsted.

(Sandheden var, at provst Dyssel's første hustru døde 25. Dec. 1772, og at han giftede sig med jfr. Blangsted sidst i 1774; hans eneste datter hed Kirstine Marie).

Senere har hun 3 gange i mandsklæder været i København for at se det kongelige herskab; sidste gang udgav hun sig for en fremmed herre og talte med kronprinsen uden for slottet den dag, han havde været til konfirmation, spurgte ham, om hans moder levde, og om han elskede hende, ifald han kunde se hende, hvortil

*) Caroline Mathilde døde 10. Maj 1775 i Celle.

kronprinsen svarede, at han ikke vidste, om hun levede, men at han elskede hende, om det end var det mindste led af hendes finger.

Fra København begav hun sig første og sidste gang tilbage til Hannover.

Således var det livsbillede, hun oprullede for den høje kommission; aktors så helt anderledes ud.

Hun hed *Bodil Sørensdatter*, var døbt 19. Sept. 1756 i Lintrup i Haderslev amt og datter af en tidligere rytter *Søren Lund*, der senere havde levet i Lintrup, Jels og Rødding sogne som tømrer og murer; moderen, der hed *Mette*, var datter af degn i Lintrup *Lars Jacobsen Welleius*; i 1785 var de alle forlængst døde. Om hendes opdragelse har intet kunnet oplyses; hun er ikke konfirmeret i Hygum eller Lintrup.*)

Først fra 1778 vides noget om hende; hun tjente da som malkepige på grev Schack's gods Gram, lidt syd for Lintrup, men løb bort derfra og blev samme år arresteret i Haderslev, uden at grunden dertil har kunnet oplyses, selv erklærer hun, at hun var uskyldig sat fast og derfor fik lov til at gå. I samme år skal hun under navn af jfr. Dyssel have logeret nogle dage i Odense, hvortil hun meget pjaltet kom fra Assens. Året efter, 1779, kom hun næsten ganske nøgen til Harreby i Haderslev amt, kaldte sig jfr. *Marie Wighs* og udgav sig for datter af en ridefoged i Brunde; hun var flygtet fra sine forældres hus gennem et vindue og agtede sig til sin kæreste, en husarløjtnant, som opholdt sig i Tornum ved den i anledning af kvægsygen etablerede militære kordon mellem Kolding og Ribe.

Hun fik der bolig hos gårdmand *Jes Sørensen*, hvis kone hun fortalte, at hun var i slægt med *Jakob Svendsen* i Åbenrå og konsistorialråd *Petersen* i Tønder, hvor gårdmandskonen havde tjent i mange år; derved vandt hun dennes medlidenhed, så at hun lånte hende sine bedste klæder og sølvspænder; manden fulgte hende til uden for Tønder og skiltes der fra hende med den aftale, at hun om 3 dage skulde komme tilbage til Harreby, hvad hun dog ikke gjorde.

Samme år narrede hun en boelsmand ved herregården *Nielsbygård* ved *Holsted* ved at udgive sig for en naturlig datter af kongen af Danmark og love at skænke ham denne gård, hvorved hun opnåede at få nogle klæder til låns af hans kone, som hun gik bort med; men senere blev hun antruffet og klæderne frataget hende.

Omtrent samtidigt opholdt hun sig under navn af jfr. Dyssel

*) Under et af forhørene erklærede hun at være reformert og fremviste attest for at have været til alters hos den reformerte præst i Odense.

i nogen tid ved den omtalte militære kordon og drev der utugt med de militære.

I 1780 skal hun have været i Sjælland på grev Schack's gods (Giesegård) hvor nogle af tjenerskabet kendte hende fra Gram som et berygtet kvindemenneske, hvorefter hun rejste tilbage til Jylland. Ved fastelavnstider opholdt hun sig i Gram kro, og da den tidligere omtalte Jes Sørensen fik det at vide, kom han derhen og fratog hende nogle klæder til vederlag for dem, som hun havde franarret hans kone.

Senere boede hun under navn af Charlotte Kirstine Dyssel 2 eller 3 gange hos en værtshusmand i Odense, havde en kort tid tjeneste der hos en bager og derefter et halvt år hos trykker Sibbern i Assens. Mens hun opholdt sig i Odense, førte hun der et utugtigt liv; hun havde da til flere sagt, at hun var kommet fra Sjælland, og at hun havde mistet sin kuffert og sit tøj. En sergent Hesse oplyste ved et forhør i Svendborg, at han i 1781 eller 1782 havde set hende der sammen med en løjtnant Mejer, og hun udgav sig da for frue; selv angav hun i forhøret i Fåborg, at hun fra Assens var rejst med en løjtnant Dou til København. Men hvorledes hun egentlig har tumlet om i 1781, er ikke fuldstændigt oplyst, da vidnernes udsagn herom ofte har indskrænket sig til et »derom« eller »omtrent«.

I 1782 indlogerede hun sig som jfr. Dyssel i Haderslev, hvor hun af en kiste stjal et lærredsforklæde og en sirtses klokke; forklædet solgte hun for 1 mark og skørtet fratog senere Jes Sørensen's kone hende, da hun traf hende på landevejen, til vederlag for de klæder, hun havde franarret hende. Hun blev da arresteret i Haderslev og tilstod der såvel tyveriet som bedrageriet mod Jes Sørensen's kone, og at hun var datter af Søren Lund's hustru, men at denne var blevet frugtsommelig med hende, før hun blev gift med Søren Lund, og at provst Dyssel var hendes virkelige fader; men Lintrup kirkebog viser, at hendes forældre blev viiede 1749, og at hun selv er født 1756.

Om straffen for dette tyveri har intet sikkert kunnet oplyses; efter nogles sigende skal hun have været i tugthuset i Flensborg; men omtrent 1783 har en mand fra Lintrup truffet hende i Kappel og mente, at hun da var frugtsommelig, og et halvt år senere i Vonsild kro mellem Haderslev og Kolding, hvor hun udgav sig for jfr. Dyssel og fortalte ham, at hun havde en soldat til kæreste, og at hun fra sin ungdom havde været vild og gal; da han traf hende i Kappel, havde hun bedt ham hilse hans morbroder pastor Mikael Boysen i Lintrup, og først da han bragte denne hilsen, fik han oplyst, at hun ikke var jfr. Dyssel; for 1½ år siden havde han atter truffet hende i Vonsild kro men ikke senere set hende.

I 1784 kom hun til Fyn, og nu tog hendes bedragerier rigtig fart. Hun havde opholdt sig 14 dage i Svendborg, da hun 31. Maj blev forhørt*), mistænkt i anledning af et nyfødt barnelig, der var fundet på byens grund; hun blev da undersøgt af 2 jordemødre, der ikke mente, at hun nylig havde født. Hun angav da at hedde Charlotte Mathilde Bülow, datter af handelsmand Jes Bülow og Katrine Eichsted, boende i St. Kongensgade i København, og i 7—8 år at have tjent som stuepige hos grev Knuth på Knuthenborg, samt at hun var kommet fra Als over færgestedet Bøjden mellem Fåborg og Assens og agtede sig til Lolland. Til sin vært i Svendborg og til sergent Hesse havde hun derimod fortalt, at hendes fader var en hr. Bülow i Nyborg, og at hun var baron Knuth's mæresse og havde født ham 2 børn, af hvilke det ene var 5 år og det andet 4 uger gammel.

I Svendborg fik hun sergent Hesse til at skrive et brev til grev Knuth; men da han mærkede, at det dikteredes i alt for dristige og familiære udtryk, vilde han ikke have mere med det at gøre, og det blev da fuldendt af en skomager. Af sin værtinde lånte hun i Svendborg dennes jordesærk med løfte om, at give den tilbage, når hun fik sit tøj fra Bøjden, hvortil der forgæves blev sendt bud, og særken fik værtinden ikke igen, lige så lidt som hendes søn fik et ham lovet guldur; og ved forespørgsel hos magistraten i København blev det oplyst, at der ikke der fandtes nogen med de navne eller bopæl, som hun havde opgivet om forældrene.

Ved St. Hansdagstider 1784 indlogerede hun sig hos en husmand i Lumby, 1 mil fra Odense, under navnet Caroline Mathilde Charlotte Amalie og fik en skoleholder der til at skrive en seddel til forvalter Anthon på Gyldensten, i hvilken hun under navn af jfr. Dyssel forlangte tilsendt sine jagtklæder og en vogn til sin befordring; da forvalteren efter sin herres ordre kom til Lumby, åbenbarede hun ham i fortrolighed, at hun var grevens**) mæresse og havde børn med ham, at greven holdt hende frit hus i Nyborg og en gammel tjener til opvartning, og at hun brugte jagtklæderne, når hun red på jagt med greven i den tid, han var på sin gård i Holsten, for at grevinden ikke skulde mærke det. Tillige foregav hun, at hun havde en kuffert med klæder i Odense og et guldur, og bad om, at forvalterens vogn måtte hente disse sager.

Da greven fik denne forklaring, sendte han næste dag forvalteren til Lumby for at lade hende arrestere, men da havde hun lige taget flugten og fra en kiste medtaget nogle af husmandskønens

*) Dette forhør har ikke kunnet findes ifølge velvillig meddelelse fra Odense landsarkiv.

**) Grev J. F. Knuth til Knuthenborg ejede Gyldensten 1776—1802.

klæder foruden nogle lånte; men et par dage efter traf husmandsfolkene hende i Askeby, og da hun bad dem om ikke at gøre hende fortræd, nøjedes de med at få de fleste af de stjalne koster tilbage.

Ved St. Hansdagstider skal hun ogsaa være set i Assens; hun foregav da at være kommet fra Holsten og at skulle i tjeneste hos kammerherre Adeler i Odense; den mand, som der så hende, erklærede, at hun da lod sig bruge til utugt men snart forlod byen.

Omtrent ved samme tid var hun nogle dage indlogeret hos en gårdmand i Båring og udgav sig der for at hedde *Margrethe Petersen*, at være husholderske på Gyldensten og søster til inspektøren der. Gårdmanden sendte hun til Gyldensten med en åben seddel til en Anne Christine om at få tilbagesendt en pakke tøj, et ur, en silkepung, et par flasker vin, en flaske rom og citroner; da manden kom tilbage med den besked, at der ingen Anne Christine fandtes, havde hun hemmeligt fjernet sig.

Ligeledes ved midsommertid kom hun til jfr. Wigant, en kaptajnsdatter, der boede ved Ore kirke, udgav sig for inspektør Petersen's søster og lovede at skaffe jomfruen frit hus og brændsel og bedre pension »foruden en del store løgne«, hvorved hun opnåede at blive beværtet godt, blive der om natten og låne jomfruens bedste klæder under påskud af, at hun vilde gå til forvalter Hviid på Oregård, hvor hun vilde få sine egne klæder fra Gyldensten, hvortil en karet skulde hente hende for at spise til middag med greven; men klæderne fik jomfruen aldrig tilbage.

Derefter kom hun i Juli til Middelfart, hvor hun vedblev med at udgive sig for Margrethe Petersen, søster til inspektøren og til pastor Jensenius' hustru i Vejlbj. Da præsten fik at høre, at hans svigerinde var i Middelfart — den virkelige jfr. Petersen havde været husholderske på Gyldensten, men i de siste 10 år boet i Odense — tog han derind; selv havde han aldrig set sin hustrus søster, hvem han nu tilbød at tage med til Vejlbj, hvad hun tog imod og fik tilsendt klæder fra præstegården; men da præstekonen ikke vilde kendes ved hende og erklærede hende for en bedragerske, vedblev hun så hårdnakket at påstå, at hun var hendes søster, at Jensenius og hans børn begyndte at tvivle om, hvem de skulde tro, indtil det efter bud til Odense blev oplyst, at den rette Margrethe Petersen opholdt sig der.

Da hun derfra kom tilbage til Middelfart, beklagede hun sig til organist Steins over madam Jensenius' stolthed, at hun ikke havde villet kendes ved hende, fordi hun var fattig; og den indvending, at hun ikke lignede jfr. Petersen, og at denne ingen fortænder havde, besvarede hun med, at en tysk doktor hos grev Knuth havde kureret hende så godt, at hun var blevet ukendelig, og at han havde sat hende ny tænder i munden, og hun fortalte tillige forskellige

virkelige begivenheder, der for 10 år siden havde tildraget sig på Gyldensten.

I Middelfart logerede hun hos feltskær Pockenthal, fra hvem hun løb bort medtagende en del af konens klæder, og kom derfra 12. eller 13. Juli til landsbyen Føns, der hører under grevskabet Wedelsborg, hvor hun logerede i nogle dage og udgav sig for en søster til kammerråd og amtsforvalter Willemoes i Assens og en halvsøster til forvalter Hillerup på Wedelsborg. Her fik hun degnen Fabricius til at skrive en seddel til tjenestepigen og karlen i den gård, som hun foregav at eje i Assens, at de skulde komme til Føns med hendes parasol og hendes brune taftes jagtklædning, forlorne hår, lommeur m. m. og underskrev sedlen *Charlotte Mathilde Willemoes*. Desuden sendte hun bud til forvalteren, at han skulde komme og tale med hende, men da han sendte rettens folk for at lade hende arrestere, var hun allerede gået bort og havde medtaget noget nattøj, som hun havde lånt af degnens svigerinde.

Imellem høslætten og kornhøsten logerede hun en 8 dages tid i Bellinge i et hus kaldet Hoppehuset, hvor hun først udgav sig for jfr. Willemoes, men senere for dronning *Caroline Mathilde*.

Her havde hun nemlig fået fat i en sergent Neve, som hun en dag havde set passere huset og derefter flere gange sendt bud til om at komme hen til hende; da han endelig kom, bad hun ham om at skrive et brev for hende til en herre; selv var hun for altereret til at kunne skrive; han skrev da et brev til kammerherre Adeler i Odense om at sende hende det, han nok vidste, tillige med de tvende lommeure og at komme til hende eller hente hende om natten kl. 12. Da Neve derefter spurgte hende, hvad hun hed, svarede hun *Charlotte Mathilde Willemoes*, som han skrev under brevet, medens hun holdt på pennen, hvorefter hun beværtede ham med kaffe og brændevin; i spøg sagde han da til hende, idet han klappede hende på låret: »Havde jeg set hende enten i Altona eller Lübeck, vilde jeg have sagt, at hun var vores dronning *Caroline Mathilde*, da hendes korpus og lineamenter kunde ligne hende af størrelse«, hvortil hun svarede, »Lille hjerte, han har nok gode øjne, og han tager nok heller ikke fejl«.

Senere havde hun atter sendt bud til Neve, medens hun boede i Odense hos pensionist Yding, og vilde da have ham til at skrive et brev til kommandant Fircks i Nyborg; da han nægtede at gøre det, befalede hun ham i en bydende tone at gå derhen, hvad Neve afslog med den bemærkning, at når hun var af den stand, hun udgav sig for, vidste hun også, hvad subordination var, thi først skulde han melde det for sin oberst, og dernæst kunde han ikke komme ind i en fæstning uden pas; og hertil føjede Yding, at var hun den per-

son, hun udgav sig for, var hans hus altfor ringe til at logere i. Senere havde Neve flere gange været hos hende, sidst, da hun sendte bud til ham fra tugthuset i Odense; hun fortalte ham da, at hun nu havde sagt, at hun var dronning til Danmark og havde båret prinsen under sit hjerte m. m.

De Neve efter den første samtale i Hoppehuset havde forladt dette, gik hun frem og tilbage på gulvet, græd og vred sine hænder og sagde til konen i huset, at hun var den, som Neve antog hende for, men bad hende ikke at sige det til andre, da hendes tid til at åbenbare sig endnu ikke var kommet.

På denne måde fik hun først indskydelse til at kalde sig dronning Caroline Mathilde, og hendes pålæg til konen om ikke at meddele det til andre har sikkert ikke været alvorligt ment, tværtimod; rygten om dronningen i Hoppehuset nåede da også hurtigt ud over egnen og fik bønderne til at bringe hende forskellige foræringer og smårejsler som æg, kyllinger, smør, flødecost m. m.

I Bellinge besøgte hun af og til degnen Winther og lånte der nogle klæder og et signet, som de måtte lade hende affordre, hvad hun optog meget unådigt og derfor truede degnen med, at det skulde koste ham hans blod. Over for degnen og hans kone udlod hun sig med at være Caroline Mathilde, og at hun havde duelleret med broderen, kongen af England, og lod tillige falde nogle forblommede ord: »Var ikkun tvende øjne lukkede« m. m.

Fra Hoppehuset lod hun sig køre til Odense og indlogerede sig der hos pensionist Hans Yding's kone, hvis mand havde tjent ved den kgl. stald; her udgav hun sig for Caroline Mathilde, forlangte og blev godt beværtet af konen, hvem hun lovede at betale, men i øjeblikket havde hun kun guld- og sølvmedailler. Da manden kom hjem, søgte hun at indbilde ham, at han ofte havde kørt for hende som dronning, og at hun havde givet ham mangan dukat, og bad ham næste morgen at rejse til Nyborg for at hente en af 2 engelske herrer dertil bragt karet og 6 engelske heste; men Yding sagde, at hun løj og jog hende ud næste dag efter at have frataget hende de klæder, hun havde lånt af hans kone.

I August kom hun til Ryslinge og logerede der i 2 dage hos en skomager, for hvem hun udgav sig for en justitsråds datter fra Fåborg *C h a r l o t t e S o p h i e B r u n*. Hun kom der en søndag og gav sig straks til at smile, og på spørgsmål om, hvad hun lo af, svarede hun, at hun havde mødt major Bülow til Tøystrup til hest uden for byen, og skønt hun havde villet skjule sig og var så dårligt klædt, havde han kendt hende og nævnt hende ved navn og bedt hende følge med til Tøystrup, hvor hun skulde få klæder. Om tirsdagen fik hun en sergent Lange til efter hendes diktat at skrive følgende brev til informator Poulsen i gæstgivergården i Nyborg:

»Jeg lader dem vide, at jeg er vel ankommet her til mine gode venner. Vær så god at sende mig den seng, som står i det blå kammer, med tilbehør, 2de jagtklædninger med sit tilbehør, de 2de jagture, som hænger ved spejlet i det blå kammer, og send mig 4 à 5 Pd. kaffebønner af de sidste, vi bekom, med sukker dertil, 4 flasker vin, da her på egnen er ingen vin at bekomme, og send mig et stykke brunprikket sirts, som ligger i den underste skuffe i chatollet«.

Med dette brev gik skomageren til Nyborg og havde desuden ordre at sige, at hendes jagtvogn med de 4 heste skulde sendes hende. Mandens fraværelse benyttede hun til at låne konens bedste klæder fra inderst til yderst, da hun vilde besøge majoren på Tøystrup; konen fulgte hende på vej, men blev vist hjem, da de kunde se gården. Ud på natten kom manden hjem uden at havde fundet nogen informator eller vogn, og da han næste morgen fik at vide, at hun ikke havde været på Tøystrup, eftersøgte han hende fra by til by og fandt hende omsider hos en gårdmand i Høje, hvor hun først nægtede at være den, han sagde, men til sidst måtte bekvemme til sig at ombytte de lånte klæder med sine egne pjalter, som skomageren havde med i en tværsæk.

I slutningen af August opholdt hun sig 5—6 dage i Skyttehuset ved Nyborg. Cederfeld de Simonsen*) fortæller, at da gehejmerådinde Juel fra Raskenberg (Juelsberg) hørte, at dronning Caroline Mathilde skulde være der, kørte hun derhen, gik ind til hende, spurgte, hvem hun var og fik til svar, at hun var datter af en vis mand; gehejmerådinden skrev straks til kommandanten i Nyborg general Fircks, som måtte vide besked om sagen, og fik til svar, at denne mand ingen børn havde; gehejmerådinden, der var blevet ved huset så længe, overtlyede hende da om hendes løgn og meddelte konen i huset, at hun ikke var dronningen, hvorefter denne afførte hende de klæder, hun havde lånt hende, i påsyn af alle dem, der var kommet for at se dronningen.

Fra Skyttehuset blev hun så efter herskabets ordre kørt til Ullerslev kro, hvor hun lovede kromanden at forære ham Raskenberg; dagen efter blev hun afhentet af 2 koner og kørt til Nyborg, men udvist af byfogden, som pålagde de koner, der havde hentet hende, straks at bringe hende bort igen, og hun kom da 29. Aug. til Boltinggåård ved Ringe, hvor hun forlangte at tale i enrum med forvalter Bonde, men fik ham ikke i tale, og kørte da videre. Næste dag kom hun gående til organist Schøsler i Ringe, hvor hun blev til

*) I arkivet på Erholm findes en del afskrifter og akter vedrørende denne sag, som af den dalevende besidder L. C. E. Cederfeld de Simonsen er forsynet med noter og oplysninger, om hvad han selv vidste eller havde hørt om Bodil Sørensdatte. Disse afskrifter har ved provst C. Cederfeld de Simonsen's velvilje været stillet til rådighed.

7. September; her udgav hun sig først for jfr. Dyssel, men senere for Caroline Mathilde og indbildte Schøsler og hans kone, at hun var det, ved at fortælle den tidligere omtalte historie på jagten med hende og Struensee og ligeledes om hendes formentlige død i Celle, med flere andre opdigtede tildragelser. Hun viste dem desuden en hvid plet på det ene ben af størrelse som en 24 skilling, som hun foregav var et mærke, der blev sat på alle engelske prinsesser, og tillige en vorte på den ene skulder til kendetegn på, at hun var Caroline Mathilde. Også det hende senere i Fåborg fratagne signet foreviste hun som det våben, hun havde brugt som prinsesse i England. Schøslers beværtede hende på det bedste, og mange bønder fra egnen kom der for at se dronningen; hun fik ham også til at skrive følgende brev og afsende det til hans svoger i København:

»Til hans kongelige Majestæt. Jeg beder underdanigst frihed for at lade mig melde. Den 6te August rejste jeg fra London, hovedstaden i England; min ledsager er følget med mig til Slesvig. Jeg haver taget min rejse for ganske alene tilfods fra Slesvig og til Nyborg for at se og høre efterretning på slige tilfælde. Jeg er kommet over bjerge og bælte så vidt til Nyborg, hvor jeg er bleven opholdt og kan ikke komme over Bæltet formedelst slette mennesker. Jeg befalede øvrigheden at følge med mig til Frederiksberg, hvorpå de dog ikke vilde tjene mig; i søndags den 29de rejste jeg fra Nyborg imod min vilje, hvorpå jeg vidste ikke, hvor jeg skulde rejse hen; antraf jeg samme aften ærlige, skikkelige og fattige folk, mand og kone, i Ringe ved Boltinggård, hvor jeg opholder mig, og disse ærlige folk strider igennem med mig, til jeg får relationer fra det højkongelige herskab; og da jeg af samme højkongelige herskab formoder at få hjælp over Bæltet om en 8te dages tid, hvorpå jeg ligger her ganske vildfremmed iblandt dem.

I forventning af snarest relation lever jeg deres kongel. majest.s allerunderdanigste tro tjenerinde

Martilta Juul«.

Hendes ophold i Ringe fik 7. September en brat afslutning, thi da indfandt forvalter Bonde sig der og udviste hende fra byen og godset, og derefter kan hun først spores 20. September, da hun indfandt sig i Ulbølle hos enken efter kaptajn Rømer, for hvem hun udgav sig at være provst Dyssel's datter og i utide at være kommet af tjeneste som mamselle hos en general og derfor i forlegenhed, hvorfor hun fik nogle klæder til låns og 2 mark som hun lovede at betale, når hun kom hjem til Jylland.

I Ulbølle traf hun en jysk bissekræmmer og hans kone, senere kaldes han en fanesmed fra Randers, der kendte hende og kaldte hende frøken, og fru Rømer bad ham da om at tage hende med på

sin vogn, hvad han også gjorde. De tog ind i Åby kro, hvor hun ikke sagde, hvem hun var, men hver gang fanesmeden fik en sopken, drak han hendes sundhed med de ord: »Gud velsigne nådig frøken!« Idyllen varede dog ikke længe; de boede alle tre i samme værelse med 2 senge; første nat gik det roligt af, men den næste kom det til så drastiske scener, at de ikke lader sig gengive, og værten måtte hente folk ind fra vejen for at holde styr på fanesmeden. Om morgenen gik hun bort, men efter konens foranstaltning blev de fleste af de klæder, hun havde på, frataget hende ude på marken.

Henimod Slutningen af September 1784 kom hun til Fåborg, hvor hun en 12 dages tid boede hos en skipper, indtil hun som foran omtalt blev arresteret og forhørt og derefter indsat i Odense tugthus, hvor hun blev indtil begyndelsen af marts 1785, da hun kom til prokurator Bagger. I denne tid blev hun i almindelighed kaldt jfr. Dyssel, men rygtet om, at hun skulde være dronning Caroline Mathilde, bevirkede, at der kom adskillige folk til hende i portnerens værelse og forstrakte hende med penge og viste hende aldeles upassende agtelse.

Værst gik det ud over bonden Chr. Mortensen fra Tårup på Hindsholm, der lod sig fralukke 400—500 rdlr. for hvilke hun anskaffede sig silkekklæder, lod sig frisere og beværtede sine gæster godt. Han stolede så sikkert på hende, at han 2. Juni 1785 efter »egen begæring og anbydelse« sluttede kontrakt med en købmand, i hvis brigskib han ejede en fjerdepart, om at han vilde overlade købmanden en fjerdepart af sin del, hvis det ikke inden Mikkelsdag 1786 var bevist, at hun var Caroline Mathilde. Inden den tid var dommen faldet, men endnu i Oktober 1786 synes han at have troet på hende og selv at have været i København for at indgive en ansøgning om hende, som dog kun havde til følge, at politimesteren fik ordre til at meddele ham, at han straks skulde forlade byen, ellers vilde han blive arresteret og straffet.

Det er muligvis den samme bonde, om hvem Cederfeld de Simonsen fortæller, at da senere engang prinsesse Louise Augusta ventedes på besøg til Raskenberg, kom en bonde dertil og gik rundt om gården; på spørgsmål om, hvad han vilde, svarede han, at han vilde tale med prinsessen, som han håbede vilde betale ham de penge, som han havde lånt hendes moder, hvorefter han fik befaling til at forføje sig bort fra godset.

For en del af disse penge havde hun anskaffet sig: en brun-tribet silkekjole og skørt, en blåligblommet silkeadrienne og skørt, en sort, fin kastorhat med hvide silkebånd og frynser samt en blå fjersultan*), et sølvur med sølvkæde og sten i, en tredobbelt guld-

*) Den opstående fjerhårprydelse, som nu kaldes en esprit.

ring, en sølvspiseske og et par sølvskospænder, desuden en grøn silkebroderet underklokke, seks fine særke med mere og tillige de klæder, hun var iført under kommissionsforhøret; hvad det alt havde kostet, kunde hun senere ikke huske, men fremlagde kvittering for, at den blålige klædning havde kostet 23 rdl., guldringen 6 rdl., sølvskeen 2 rdl. 4 mark og den grønne underklokke 6 rdl.

Til hendes mest trofaste tilhængere hørte jomfru Scharff v. Wirth og dennes broderdatter af samme navn samt prokurator Bagger; han måtte dog hurtigt opgive at have hende i huset, fik hende så først indlogeret hos skarpretter Stengel for der at få hendes syge tå behandlet og senere hos en skomager Bahnsen, indtil hun 7. Juni atter blev indsat i tugthuset.

Nogle dage derefter øfgav hun i nærværelse af skomager Bahnsen, bager Black, skipper Wenzel Tornøe og kontrollør Herman en skriftlig erklæring om, at hun var dronning Caroline Mathilde, hvilken de 3 førstnævnte overleverede til stiftamtmanden. Derefter foregav hun at være syg, blev fritaget for arbejde og fik et særligt logement i forsamlingsstuen, hvor hun dag og nat blev opvartet af jomfruerne Scharff og benyttede lejligheden til at affatte 2 (ikke nærmere kendte) andragender til de kongelige herskaber. Med disse rejste den ældste jfr. Scharff, Bahnsen og Black til København, hvor jfr. Scharff i de andres påsyn afleverede dem til kronprinsen om morgenen, da han var ved at ride ud fra Frederiksberg slot, hvor hun ventede ved slottet til kl. 4 i håb om svar, hvorefter de alle 3 rejste hjem til Odense; til denne rejse havde Bahnsen og Black fået 20 rdl. betalt af hende.

Efter hendes diktat skrev 28. Juni den yngste jfr. Scharff de 2 tidligere anførte andragender til kongen og kronprinsen og lod sig da af hende forlede til at underskrive dem med navnene på de 3 mænd i Fåborg; med disse skrivelser rejste som omtalt Schultz til København, hvor han sagde at have afleveret dem uden for Frederiksberg slotsport i kongens egen hånd, hvorefter de senere må være blevet tilstillede kancelliet. Ligeledes er tidligere omtalt de først af Giessing og senere af Schultz og Hansen (en søn fra Hoppehuset) indgivne memorialer til kronprinsen i Frederiksberg have og derefter tilstillede kancelliet, og endelig til sidst det også tidligere omtalte andragende fra Gynther.

Mest kuriøs er dog et par poetiske produkter af den yngste jfr. Scharff, der også er havnet i kancelliet:

»Du lille Friderich,
 hvor kunde jeg dig midste,
 det mig til Hiertet gik,
 skiøndt Du det ikke vidste.

Jeg sagde tit med Graad,
 hvor er min lille Søn,
 maa jeg ham ikke faae,
 det var min daglig Bøn«.

* * *

»Du Kronens haabefulde Prinds
 Min Søn, min Trøst og Glæde,
 Er du endnu som før til Sinds,
 Vil Du som Forsvar træde
 For den, Dig under Hiertet bar;
 O, Prinds, som Gud velsigne,
 Jeg troer dog du forglemt ey har
 Din Moder Caroline«.

Da Schultz kom tilbage fra rejsen, udsprede han en opdigtet beretning om en samtale, han skulde have haft med kronprinsen, og nogle spørgsmål til hende, som kronprinsen skulde have leveret ham skriftligt med befaling om, at de skulde foreholdes hende, hvoraf det først skal have lydt således: »Om hun fandt til nogen smerte, da hun fødte prinsen til verden?«, og når hun kunde besvare dem, var hun den, hun udgav sig for; desuden angav han at have fået befaling til at forfatte en memorial og få den underskrevet af en del borgere og bønder, hvad han også gjorde, men den blev som også tidligere omtalt hurtigt konfiskeret.

Dette aktstykke, dateret 30, Aug. 1785, er det sidste, der vides at være affattet til fordel for hende; kort efter, 6. September, begyndte kommissionsforhørene, og 14. December blev hun isoleret fra omverdenen ved overførelse til rådstuearresten.

Under forhørene viste hun sig meget trodsig, ulydig, fræk og hårdnakket; sin store uvidenhed om ting, som hun nødvendigt måtte vide, hvis hun var den, hun udgav sig for, søgte hun at skjule ved uforskammet modvillighed. På mange spørgsmål svarede hun, at hun godt vidste det men ikke vilde sige det. Da hun erklærede at kunne tale og oversætte både engelsk og fransk, blev der forelagt hende en fransk og en engelsk bog, men hun erklærede, at hun ikke nu havde lyst til at oversætte, og tiltalt på fransk, at hun forstod hvert ord, men ikke vilde sige, hvad det var eller svare derpå, hvorfor hun blev truet med den for tugthuslemmer sædvanlige straf for ulydighed. »Derimod taler hun med største færdighed dansk med umiskendelig jysk-holstensk (s: sønderjysk) udtale og akkurat og giver ingen efter i færdighed at bande i samme sprog«.

Da hun i det næste forhør vedblev med sin trodsighed, fik hun 4 slag af en tamp, uden at det hjalp; og da hun i et senere forhør

blev forelagt til besvarelse 12 spørgsmål og erklærede, at hun ikke vilde svare på dem, fik hun først 6 gode slag af en tamp; da hun yderligere erklærede, at hun nu i dag ikke vilde sige et ord mere, hverken godt eller ondt, fik hun atter 8 slag, hvorefter hun erklærede, at hun ikke kunde huske noget herom. Dagen efter lagde hun sig syg og vedblev hermed til 5. Oktober, da hun blev synet af tugthuskirurgen, der erklærede hendes sygdom for opdigtet; hun blev da atter forhørt og sagde mange ny løgne, og med disse vedblev hun også efter overførelsen til arresten, hvorved hun skiltes fra samkvem med sådanne folk, som kunde styrke hende i hendes halsstarrighed, hvorved man havde håbet, at hun skulde have fattet et andet sind og være gået til sandhedsbekendelse.

Aktors indlæg er dateret Odense 16. Maj 1787; det blev 8. Juni oplæst for inkvisitinden, der vedblev sit foregivende at være dronning Caroline Mathilde; om hendes lighed med denne udtaler aktor, at det må være nok at bemærke, at dronningen var fuldkommen blond, havde meget lyst hår og store, velåbnede, blå øjne, medens Bodil havde sort eller mørkebrunt hår, blakkede og små, indsluttede øjne.

Derefter optoges sagen til doms samme dag: »Kendes for ret: Inkvisitinden Bodil Sørensdatter bør stryges til kagen og derefter arbejde i Københavns spindehus sin livstid; så bør inkvisitinden at betale fra den 14de Dec. 1785, da hun i Odense rådhus blev indsat, sin arrestforplejningspenge, af hvad hun ejer, så vidt samme kan tilstrække«.

Denne dom blev først stadfæstet 30. Juni 1786, dog blev hun »i betragtning af, at bemeldte kvindemenneske ikke kan troes at have fornuftens fulde brug«, fritaget for at kagstryges og benådet med at indsættes i Møens tugthus i Stege til arbejde på livstid, hvor hun haver at holde sig rolig, da i vidrigt fald, den idømte kagstrygningsstraf skal stå hende åben for.

Det var en betydelig mildnelse i straffen, ikke alene at blive fritaget for den vanærende kagstrygning men også at komme til Møens tugthus, som ansås for det mildeste og det fineste, thi der blev ingen »uærlige« fanger indsatte, hvortil de kagstrøgne regnedes.

Efter at dommen var stadfæstet, varede det ikke længe, inden Bodil Sørensdatter blev ført fra Odense til tugthuset i Stege, det skete allerede 8. Juli i al stilhed, fra Nyborg med en dertil fragtet bæltbåd, efter stiftamtmandens indberetning dels for at forebygge opløb, når hun skulde have været ført til lands gennem Sjælland, dels for at spare omkostninger. Om hendes afsked fra Odense fortæller Cederfeld de Simonsen, at hun inden den fik besøg af etats-

råd F. C. von der Maase med datter, jomfruerne Scharff med flere, og at hun, inden hun kom til Nyborg, var både beskænket og vel tilfreds med at komme til Møens tugthus, hvor hendes andre gode venner var; undervejs blev hun af bønderne kaldt »deres nåde«.

Omkostningerne ved denne transport beløb sig til 23 rdl. 3 m. 12 sk., der betaltes af finanskollegiet, da landsdommer Bendz havde indberettet, at hendes i Odense tilbageblevne klæder, som hun på en bedragelig måde havde tilvendt sig hos en og anden af almuens folk, ej engang vilde blive tilstrækkelige til at dække de omkostninger, som på hendes arrest, varetægt og forplejning m. m. var anvendt. Omkostningerne til selve kommissionen havde udgjort 62 rdl. 3 m. 6 sk.; en ansøgning om et honorar på 50 rdl. til hver af kommissarierne og til aktor forblev ubesvaret, derimod blev der bevilget protokolføreren 30 rdl.

De ejendele, Bodil Sørensdatter havde måttet efterlade i Odense, blev ved auktion på rådhuset bortsolgte 28. Sept. 1786; ifølge et avertissement i Stiftstidende nr. 76 bestod de af møbler, et guldlommeur, guldringe, et par guldørenslanger, sølvspise- og teskeer, silkekjoler og -skørter m. m.

Rejsen til Stege gik hurtigt, allerede 9. Juli 1786 blev hun indsat i tugthuset der, og hun må vist straks have vist sig trodsig, thi 29. Juli sendte Køefoed, direktøren for alle tugthusene, inspektionen i Stege en skrivelse med befaling om, at hun skulde alvorligt tugt og revselse lide, i fald hun i nogen måde var opsætsig, samt at det skulde forbydes hende at skrive eller indgive nogen ansøgning til det kgl. hus eller kollegierne, hvormed spindemestren og postmestren skulde have nøje opsig.

Heller ikke i Stege lykkedes det at afspærre hende fra omverden; i alt fald indgav i efteråret 1786 en selvejer i Tjørnemark, Jakob Canariis, en ikke nærmere kendt ansøgning til fordel for hende, efter hans sigende dog af egen drift og ikke efter hendes begæring, thi 14. Okt. fik amtmand Calmette skrivelse om, at da Canariis havde understået sig at fremlægge for kronprinsen en ansøgning om dette kvindemenneske, skulde han kalde ham for sig og alvorligen foreholde ham det dristige i at skrive en så ubetænksom og enfoldig ansøgning for denne løgnagtige kvinde samt meddele ham, at hvis han oftere gjorde det, kunde han vente at blive alvorligen straffet. Det var imidlertid amtmanden umulligt at få Canariis til at møde, derimod fik han 2 breve fra ham; de er skrevne af en fuldt dannet mand, ret vidtløftige, meget selvbevidste, fulde af spydigheder mod autoriteterne og må have virket meget irriterende på disse, så meget mere som hans undskyldninger for ikke selv at give møde — en dårlig hånd, dårlige støvler, der ikke vilde kunne holde turen ud til Marienborg (hvor amtmanden boede c. ½ mil fra Tjørnemark) —

tydeligt viser, at han kun gik ud på at drille amtmanden, som derefter fik befaling til med rettens middel at lade Canariis bringe til sig og bekendtgøre ham den kgl. resolution.

I Stege tugthus vedblev Bodil Sørensdatter at være en meget uregerlig fange; ny klager over hendes uordentlige opførsel på spinde-salen, hvorved hun foruroligede de øvrige lemmer i deres arbejde til tab for tugthuset, havde i 1787 en skrivelse fra Koefoed til spinde-mesteren til følge, der beordrede denne til uden skånsel at holde hende til stærkt arbejde og ikke tillade nogen forskel at være imellem hende og de andre lemmer samt at sove og arbejde på samme steder som disse; hvis hun på arbejdsstuen ytrer mindste urolighed, må han give hende nogle rap af en tamp; vedbliver hun sin opsæt-sighed, må han pålægge hende en klods med en lænke på den ene fod; og skulde heller ikke det hjælpe, må han henvende sig til inspektøren for at lade hende ved pælen af portneren afstraffe med så mange slag, indtil hun bliver overbevist om, at hun skal rette sig efter ordre og bekvemme sig i rolighed.

Måske har det hjulpet for en tid; i Febr. 1789 udtalte inspek-tionen om hende, at hun var urolig i hovedet men hendes forhold upåklageligt; i Novbr. 1790 indgav hun en ansøgning om at blive sat i frihed; hun vilde da rejse hjem til sine venner og ikke mere fornærme det kgl. hus eller andre folk, men hun fik afslag. I somren 1792 søgte hun selv at skaffe sig frihed ved sammen med 2 andre kvindelige fanger natten til 8. August at flygte fra tugthuset; den ene af dem blev straks grebet på Møen, Bodil og den tredje nåede over til Sjælland men blev der snart grebne, og 15. August var de atter alle i tugthuset. Forbindelse med omverden må hun stadigt have forstået at skaffe sig, thi i somren 1793 indgav hun en ny an-søgning om frihed, da en guldsmedmester Groth i Stege havde til-budt at tage hende i sin tjeneste, hvorved hun kunde tjene for sit ophold og derved ikke falde staten til byrde, men også denne an-søgning blev afslaaet. Allerede året efter kom der en ny ansøgning, denne gang fra en selvejer Hans Nielsen Stage på Langø mellem Møen og Sjælland, der i foråret 1794 søgte om, at Bodil Sørensdatter måtte blive løsladt men fik afslag, og ikke bedre gik det med en ny ansøg-ning fra samme mand, der i 1795 tilbød at tage hende i huset; og samme resultat havde senere ansøgninger om løsladelse, som hun selv indgav i 1799 og 1801.

I tugthuset synes hun stadigt at være vedblevet med at volde uro; i foråret 1800 klagede hun og 3 andre kvindelige fanger over bespisningen, men da klagen blev forelæst hende, benægtede hun at have underskrevet eller været vidende om den, ligesom hun heller ikke havde anmodet nogen om i hendes navn at underskrive den, så meget mindre som hun ikke dertil havde nogen grund.

Næppe et år efter planlagde hun sammen med 2 andre kvindelige fanger et nyt flugtforsøg; i anledning af forskellige optøjer i tugthuset blev der 18. Maj 1801 afholdt et forhør, ved hvilket det oplystes, at disse 3 fanger havde besluttet aftenen forud at undvige; de havde da skjult sig på vandhuset og havde til hensigt ved hjælp af en stige, som stod i gården, og som de vilde sætte ovenpå et senge-lad, at krybe over plankeværket og så se at komme til Sjælland ved at formå en fattig husmand til at sætte dem over. Bodil opgav dog forsøget, fordi hun var så gammel, og de andre gav hende da 12 sk. for at tie stille; men planen blev i tide opdaget og forpurret. På dette tidspunkt var Bodil Sørensdatte endnu kun 44 år, og det kan vel derfor nok være tvivlsomt, om alderen har været den virkelige grund til, at hun opgav forsøget; 4 år senere følte hun sig i alt fald ikke for gammel til et nyt forsøg.

Under dette sidste flugtforsøg synes hendes urolige sjæl at have fundet fred på havets bund. Cederfeld de Simonsen fortæller, uden års angivelse, at hun under sin flugt fra tugthuset druknede på isen mellem Møen og Sjælland; hermed stemmer godt, at der i Berlingske Tidendes avertissementstillæg nr. 15 for 22. Febr. 1805 findes et avertissement fra tugthusets inspektion om, at livsfangen Bodil Sørensdatte 13. Februar var undvigt; hun er af middel højde, bleg af ansigt og brune øjne; ved undvigelsen var hun ikklædt en hvid-prikket kattunstrøje, gråt, uldent skørt og hvid kappe og korsklæde på hovedet. For hendes anholdelse og indbringelse til stiftelsen vil de sædvanlige omkostninger blive erlagte.

Tugthusets arkivalier indeholder mærkeligt nok intet om denne flugt, medens alle de tidligere er omtalte; men at hun er død inden 1. Juni 1806 fremgår deraf, at medens hun i mandtalsprotokollen 1787—1806 nævnes flere gange, forekommer hun ikke i den 1. Juni 1806 begyndte ny protokol. Og på Stege kirkegård, hvor så mange tugthuslemmer har fundet hvile, indeholder kirkebogen intet om, at hun er begravet.

Hertil kommer yderligere, at Trojel i Slutningen af 1806 søgte om tilladelse til at lade sagen trykke sammen med nogle andre mærkværdige sager, hvad der vel nok kunde tyde på, at han har erfaret Bodil's død og da fået lyst til at berette nærmere om denne sag, med hvilken han for 20 år siden havde beskæftiget sig så indgående; ansøgningen blev dog afslået af kancelliet, da man anså denne sag for at være af sådant indhold og beskaffenhed at den ikke burde trykkes.

Så vidt vides, gik der fulde 80 år, inden sagen første gang kom i trykken, i en feuilleton af Erik Bøgh i »Nationaltidende« 1. Juni 1887; hvilke kilder der er benyttet, angives ikke; indeholdet stemmer i alt væsentligt med aktors indlæg, men en bemærkning om Bodil's

flugtforsøg i 1792 tyder på, at der har været benyttet en anden kilde. Højest mærkelig er Bøgh's slutningsbemærkning, at en lægeerklæring nu til dags sikkert vilde gå ud på, at Bodil var »et hysterisk fruentimmer, der efter al rimelighed altid har lidt af medfødt moralsk idiotisme og til sidst er endt i et fuldstændigt udviklet højheds- og forfølgelsesvanvid«.

Denne artikel gav anledning til, at 3 anonyme indsendere i nogle følgende numre fremkom med oplysninger om en anden falsk dronning Mathilde, der skal have opholdt sig tæt ved Saksøbing.

Den første indsender meddelte, at da hans fader omkring 1820 opholdt sig på en gård tæt ved Saksøbing, blev det ham fortalt, at der i nærheden boede en kone, som almuen kaldte dronning Mathilde, og som levede af at sælge fisk; han tog hen til hende og traf en gammel, sjusket kone, som på hans spørgsmål, om hun ikke ansås for en højstående dame, vred svarede: »Nysgerrighed!« og smækkede døren i.

Den næste indsender fortæller, at der endnu i 1838 i Radsted ved Saksøbing levede en lille, pæn, gammel kone, som gik under navnet dronning Mathilde, og som havde fortalt hans moder, at hun af fornemme folk, navnlig en grev Knuth, havde været pusseret frem til at spille rolle i en revolte, for at få den virkelige Caroline Mathilde tilbage, men at hun hurtigt var blevet arresteret, dømt til døden og hensat i Blåtårn; aftenen før hun skulde henrettes, drak hun champagne med sine fornemme venner, da pludselig kanonskud forkyndte, at kronprinsen kom til byen, og vennerne sagde da, at hun var frelst.

Temlig overensstemmende hermed fortæller endelig en tredje indsender, at der mellem 1830 og 1848 tæt ved Saksøbing levede en omtrent 66 årig, bondeklædt kvinde med noble, karakteristiske træk og en smuk personlighed. Hun levede af at gå om og sælge svovlstikker og andre småting og spå i kort; hun var yndet både hos bønderne og på herregårdene, hvor man interesserede sig for hendes ungdomseventyr, som hun fortalte godt; hun påstod vel ikke at være Caroline Mathilde, men at hendes lighed med denne havde fået flere fornemme herrer til at udgive hende herfor; og hun fortalte om den pragt, hun da havde levet i, og om sit fængsel i Blåtårn; men hvorledes hun var sluppet ud derfra, huskede indsenderen ikke mere.

Hvem har denne kvinde været? Radsted kirkebog indeholder intet, der kan føre på sporet.

Senere er Bodil Sørensdaters historie behandlet i novellistisk form af A. Schumacher (efter et håndskrift i det kgl. bibliotek) i »Kulturbilleder« (1892) og optrykt i denne forfatters »Fra gamle Dage« (1913), og endelig i 1900 af Vigand i »Sorø Amtstidende« efter en del aktstykker, som dengang fandtes i Sorø Akademi

bibliotek, men senere er overgået til rigsarkivet. I begge disse akt-samlinger mangler dog flere ret væsentlige og alle de oplysninger, som fremgår af kancelliets brevbøger, supplikprotokollerne og navnlig alt, hvad der vides om hende efter domfældelsen, hendes liv i Møens tugthus, hvis arkivalier findes i Landsarkivet i København.

Samtidigt med Bodil Sørensdatter sad i Møens tugthus en anden »kongelig« person, den gådefulde Anna Sophia Magdalena Frederica Ulrica, der i 1767 udgav sig for en datter af Christian VI og hans svigerinde, enkefyrstinden af Ostfriesland, og som i 1770 ved kgl. resolution blev hensat i Møens tugthus på livstid; i tugthuset blev hun mærkeligt mildt behandlet, fik til sidst, 1803, tilladelse til at bo i Stege, og døde der i 1805. I mangt og meget ligner hun Bodil Sørensdatter, men hvem hun egentlig var, blev aldrig oplyst. I »Kulturskildringer fra København i det 18. Aarhundrede« har prof. Weitemeyer givet en på indgående arkivstudier grundet fremstilling af »Prinsessen i Møens Tugthus«.

Rigsarkivet. ¹⁾ Kongehusets arkiv, en pakke aktstykker afgivne fra Sorø Akademis bibliotek. — ²⁾ Fynske Tegn. 1785 f. 581 og 591. — ³⁾ Kanc. Brevbog 1785 f. 269, 868, 1006, 1019, 1057, 1145, 1283, 1348, 1355, 1658, 1673. 1786 f. 201, 727, 888, 1026, 1169, 1221, 1234, 1238, 1457, 1806, 5te depart. nr. 2337. — ⁴⁾ Supplikprotokoller: 1784 II nr. 1450. 1785 II nr. 1135. 2149. 1786 II, nr. 1964. 1793 II nr. 1021.

Landsarkivet Odense. ¹⁾ Ansøgninger fra C. C. Dyssel i Odense tugthus. (Bispeark. Stiftets alm. breve). — ²⁾ Kontrollør Hermans indberetning ⁷/₆ 1785. (Ibid. Tugthusets breve.) — ³⁾ Reskr. ³⁰/₆ 1786. — ⁴⁾ C. K. Dyssel, Odense amtsarkiv 120. Bispens kopibog 1784—1786 s. 360, 366. Tingsvidne ang. den såkaldte jomfru Dyssel, Odense ord. tingsvidnesager. ⁴¹/₁₇₈₅. (Afl. 236). — ⁵⁾ Bispeark. reskr. m. m. 1784 nr. 88. 1785 nr. 16, 57, 65, 66, 70, 75, 81. — ⁶⁾ Kanc. skr. ⁶/₁₂ 1806 til Fyns stiftamt. (J. P. 70 nr. 302). — ⁷⁾ Eksaminationsprot. ved Odense tugthus 1784 nr. 788, 791. — ⁸⁾ Forhør i Fåborg ⁶/₁₀ 1784; Politiprot. 1709—1811.

Landsarkivet i København. Møens tugthus. ¹⁾ Mandtal 1787—1806 f. 13. — ²⁾ Mandtalsberegning 1798 nr. 2. — ³⁾ Ekstraktprot. for ind- og udgående breve 1758—1786 f. 83, 84, 321. 1787—1801 f. 4, 21, 24, 28, 31, 32, 38. — ⁴⁾ Inspektionens kopibog 1787—1813 f. 17, 39, 46, 73, 93. — ⁵⁾ Insp. kopibog over ind- og udgående breve 1776—1786 f. 29, 962. — ⁶⁾ Indk. breve og domme 1782—1812, 1786 nr. 18, 19, 19—20, 21, 22, 28. 1787 nr. 25. 1791 ¹⁵/₁ 1792 ¹¹/₈, ¹³/₈. 1793 ⁷/₉. 1794 ¹⁹/₄, ²⁰/₅. 1795 ²⁵/₄. 1799 ²⁴/₁₀. 1802 ¹⁴/₈.

Arkivet på Erholm. ¹⁾ Aktors indlæg. — ²⁾ Historisk udtog. — ³⁾ Summarisk indhold. — ⁴⁾ Kommissionsdommen.

Det kgl. Bibliotek. Ny kgl. Saml. Fol. 716 b. 21 aktstykker.

Fængselsvæsenets arkivalier fra ældre tid synes at mangle; ved forskellige forespørgsler har i alt fald intet kunnet oplyses om dem.

Forskelligt fra Genealogiens og Personalhistoriens Verden.

Fornylig har en Strid om et Navn af ret usædvanlig Art fundet sin Afgørelse ved Retten.

Et herværende Firma havde 31. Juli 1913 indregistreret Firmanavnet: N. O. V. I. ved L. Salomonsen og 20. Decbr. s. A. to Varemærker, hvori Ordet Novi forefandtes. Arkitekt Cajus Novi, der ved kgl. Bevilling af 21. Februar 1899 har faaet Tilladelse til at føre Familienavnet Novi, indstævnedes Grosserer Salomonsen og paastod ham dømt til at taale Firmanavnet samt Varemærkerne udslettede af de paagældende Registre. Grosserer S. gjorde gældende, at Firmanavnet N. O. V. I. var dannet af Forbogstaverne i Nordisk Olie- og Öoks-Industri, at der fandtes anbragt Punktumer mellem Bogstaverne, og at Navnet intet havde med hans Modparts Familienavn at gøre, ligesom at en Forveksling ikke var tilsigtet, samt endelig, at der findes flere Byer af Navnet Novi, hvorfor Arkitekten ingen Ret kunde have ifølge Lovgivningen. Retten kunde ikke give Grossererens Medhold i hans Betragtninger, ikke mindst fordi Firmanavnet i en udsendt Brochure var angivet som Novi, og i Henhold til Varemærkelovens § 4 saavel i dens oprindelige Affattelse som ved Ændringer i senere Love, senest af 12. Januar 1915, hvorefter et Varemærke ikke uden Hjemmel maa indeholde andet Navn end Anmelderens, og ligeledes i Henhold til det i Lov Nr. 168 af 20. Marts 1914 indeholdte Forbud mod, at nogen i Erhvervsøjemed benytter et Navn, der ikke tilhører ham, dømte Retten efter Arkitekt Novis Paastand.

Arv og personligt Præg.

Da Professor Wilh. Johannsen ved »Personalh. Samfunds« Jubilæumsfest 1919 holdt sit interessante og livfulde Fordrag om »Arv og personligt Præg«, var der vist adskillige Tilhørere, der som jeg følte, at man her stod over for noget Nyt, som kunde byde den genealogisk-personalhistoriske Forskning udividet Arbejdsfelt og bringe Slægtsstudiet ind under nye Synsvikler.

Det var jo nemlig saaledes paa hint Tidspunkt, at Kendskabet til Arvelighedsundersøgelser, racehygiejnisk Forskning og Eugenik kun var meget lidt udbredt her i Landet; man saa næsten aldrig Emnet berørt i Dagspressen eller i de mere populære Tidsskrifter, og selv om vi ogsaa her havde enkelte Personer, der som Prof. Johannsen har ydet vægtige Bidrag til Belysning af de biologiske Arvelove, tør det dog vist siges, at Danmarks Befolkning som Helhed set paa dette Omraade stod — og vel ogsaa endnu staar — noget tilbage for de fleste andre Kulturlande.

I den senere Tid er Sagen dog blevet noget mere aktuel herhjemme. Dr. Jon Alfred Mjøens letlæselige og indholdsrige Bog »Racehygiejnen« (Kristiania 1915) har sikkert efterhaanden fundet adskillige Læsere udenfor de Lærdes snævrere Kredse, og i endnu højere Grad har i det forløbne Aar Tidsskriftet »Det nye Nord« med dets specielle Afdeling for Racehygiejne (red. af Dr. Jon Alf. Mjøen) og det vel mere populære Tidsskrift »Naturens Verden« (Bidrag af Prof. Kristian Bonnevie) bidraget til at vække Opmærksomhed for Emnet og til ogsaa at oprede nogen Kundskab om det, og da Dagbladene i ureau Tilfælde har publiceret Uddrag af de nævnte Tidsskrifters Indhold vedrørende Racehygiejne m. m. og naturligvis særlig har fremdraget de mest opsigtsvækkende Resultater fra Arvelighedsstudiernes Omraade (Dværge, Seksfingrethed, Tvillingfødsler, Sindssyge o. a.), er der Grund til at formode, at ogsaa den danske Offentlighed nu er begyndt at paavirkes af de herhenhørende Strømninger, der for en Snes Aar siden begyndte at finde Udbredelse i de andre Kulturlande, og er Interessen

for Emnet først vakt, vil dets Betydning vel ogsaa blive anderkendt, saa vi med Tiden tør haabe at se praktiske Udslag, f. Eks. Oprettelse af en Lærestol i Racehygiejne ved vort Universitet, Ændringer paa Lovgivningens Omraade o. s. v.

Det er ikke Hensigten med disse Linier at gøre Rede for Arvelighedsproblemet og de paa dette Omraade indvundne Erfaringer, dertil er mine Kvalifikationer utilstrækkelige, men jeg har ønsket at henlede mine Samtidiges Opmærksomhed paa Emnet og paa, at en Del af de Erfaringer, der er høstede ved de racebiologiske Laboratorier Øerden over, lader sig anvende ved de almindeligt forekommende Slægtsstudier og, at de f. Eks. med Hensyn til Paternitetspørgsmaal vil kunne give Direktiver, som ikke bør overses, selv om »Kirkebogen« foreløbig maa blive den afgørende Faktor i retlig Henseende.

Et Eksempel paa saadan »anvendt Racebiologi« er nylig kommet mig for Øre og er vist ogsaa et af de første Tilfælde i vor hjemlige Slægtsforskning — det findes i Odense og Assens Amters historiske Aarvog for 1920.

Her har forhenværende Sognepræst H. Hansen, Ebberup, anvendt Arvelighedsreglerne paa en Del af de i hans Afhandling »En gammel Baag Herreds Slægt« (Odense og Assens Amters Aarvog 1919, anmeldt i Personalh. Tidsskr. 7. R. III. 73) forekommende Personer, og han mener derved at kunne konstatere forskellige Forhold, saaledes: at en »høj, slank Legemsbygning, et forholdsvis lille Hoved og Ansigt, et roligt, stilfærdigt, mildt Væsen« hos en Del af Slægtens Medlemmer maa kunne føres tilbage til en Mand — Jeppe Clausen —, der var født 1712, og da »en saa fast Slægtstype, som den her omhandlede«, som Regel har sit Udspring i en Indgiftning, hvor altsaa fælles Anlæg er til Stede, mener Forfatteren yderligere, at da den i 1712 fødte Jeppe Clausens Forældre var Søkendebørn, maa Slægtstypen allerede have foreligget hos deres fælles Bedstefader, der var født i første Fjerdedel af det 17. Aarh.

En anden Slægtstype, hos en anden Gren af Slægten, mener han paa lignende Maade at kunne føre tilbage til 1662, og videre mener han gennem Typestudier og ved Anvendelse af den Mendelske Lov at have fundet Bekræftelse paa et antaget Slægtskab mellem nogle fynske Bønder og de adelige Familier Brahe og Rantzau, skønt flere Hundrede Aar er forløbne, siden de antagne illegitime Forbindelser fandt Sted.

Pastor Hansen anfører endnu nogle Eksempler paa »anvendt Racebiologi«, og i den Forbindelse peger han med Rette paa den Værdi, som gamle Portrætter (Malerier, Tegninger, Fotografier o. s. v.) kan have for Slægtsstudiets nye Side, og selv om alle de Slutninger, Forfatteren mener at være naaet til, vel næppe tør anses for at være urokkelige eller ihvert Fald bør stærkere underbygges, inden de fastslaaes som urokkelige, fortjener de af ham foretagne Typestudier dog Opmærksomhed i en hel anden Kreds end den, nævnte Aarvog særligt henvender sig til.

C. Klitgaard.

I Anledning af en Meddelelse i Tidsskriftets forrige Aargang S. 259 om, at der er stiftet et saakaldt »Heraldikum« i Nürnberg, har Arkivaren ved Zentralstelle für Deutsche Personen- und Familiengeschichte Dr. *Wecken* elskværdigst advaret mod dette Institut, som i »Familiengeschichtliche Blätter« (1920 S. 78—79) karakteriseres som et Svindelforetagende.

Familien *Mynster* fejrede 15. April d. A. ved en Fest paa Søpaviljonen 300 Aaret for sin Ankomst til Danmark, idet Stamfaderen *Gutzon*

Münster, der angives at være barnefødt i Hannover, 1621 indvandrede her til og bosatte sig under Skafføgaard.

I »Zeitschrift für niedersächsische Familiengeschichte« 1921, Nr. 1—3, søger en Indsender nærmere Oplysning om et af Johanne Jürgen Arbo ført Vaaben, der menes at have vist tre hvide Svaner i blaåt. Johan Jürgen Arbo, Søn af Jacob Arbo, hørte til en i Slesvig jordegodsbesiddende Slægt, og selv drev han omkr. Aar 1700 et Bryggeri og Malteri i Byen Slesvig.

Hovedregistreringskontoret for Fødsler, Dødsfald og Ægteskaber i England og Wales har udsendt en Aarsberetning, der rummer mange interessante Enkeltheder, og som har givet Anledning til Fremkomsten af en hel Række Beretninger om mærkelige Tilfælde af »langt Liv« indenfor Slægter.

Ifølge Beretningen naar i Nordengland kun 105 af 100,000 Drenge Alderen 95 Aar, og 2,866 opnaar at blive 85, hvorimod i den sydlige Del (London ikke medregnet) Tallene er henholdsvis 404 og 7,598. Tallene for Kvinder er betydelig højere, 274 bliver 95 og 5,020 bliver 85 i Nordengland, men 907 og 12,168 naar de 95 og 85 i Sydengland.

Fra Bryssel berettes — iflg. »Manchester Guardian« — om en Mand, der ansøgte om Fattighjælp og angav, at hans eneste Broder døde for 125 Aar siden — hvilket viste sig at være rigtigt nok. Et endnu mere ekstraordinært Tilfælde af lang Tids Forløb mellem to Brøders Fødsel er meddelt af Henry Bellendenker, en velkendt Sagfører fra Begyndelsen af det 19. Aarhundrede. Et af Vidnerne i en Sag, Bellendenker havde med at gøre, blev spurgt, om han havde nogen Brødre eller Søstre. »Min eneste Broders, svarede han, »døde for 150 Aar siden.« En vantro Mumlen lød gennem Retssalen, men det blev dokumenteret, at den gamle Mand talte Sandhed. Hans Fader havde giftet sig i en Alder af 19 Aar og havde med sin Kone faaet en Søn, der døde som ganske lille. Han giftede sig igen, da han blev 75 og fik igen en Søn, nemlig Vidnet, der var 96, da han mødte i Skranken.

Fox-Familien kan opvise en ejendommelig Rekord i lignende Retning. Der var kun 2 Generationer i direkte Descendens mellem Sir Stephen Fox, der blev født i 1627, og som skal have fulgt Karl den Første til Skafottet, og den tredie Jarl af Ilchester, der døde i 1858. Saaledes gik det til, at af Charles James Fox's to Tanter døde den ene — hans Faders Halvsøster — i 1653, men den anden — Lady Sarah Napier, hans Moders yngste Søster — først i 1828.

Maude-Slægten er ogsaa en længe levende Race. Kaptajn Francis Maude, R. N., blev født i 1798 og levede indtil 1886. Hans Bedstefader paa fædrene Side blev født i 1673, og hans Fader, den første Lord Hawarden, i 1729, hvilket altsaa vil sige, at de tre Generationer spænder over et Tidsrum af 213 Aar. Lord Hawarden giftede sig i 1777 for tredie Gang med en Kvinde paa 18 Aar, der døde i 1851. Der blev derved 122 Aar mellem Mandens Fødsel og Konens Død. Og selv denne Rekord blev slaaet af Mary Anne, Lady Acton, hvis Død indtraf i 1873 — 136 Aar efter, at Sir John Acton, hvem hun havde ægtet i 1799, var født.

Paa Højde med, om ikke just overgaaende, Fox-Familiens ovenanførte Rekord, er Braye-Familien. Den nuværende Lord Braye er maaske den eneste Nulevende, der kan prale af at have kendt en Slægtning, som kunde huske en anden Slægtning, der var født i Karl den Andens Regernigstid. Hans Bedstemoder døde i 1862, da den nuværende Indehaver af Peerværdigheden var 13

Aar gammel. Baronesse Braye var født i 1768 og havde som Barn kendt sin Oldemoder, der var født i 1684 og levede til Aaret 1774.

Den Omstændighed, at fremstaaende Mænd har brudt en Lanse for eller imod Betimeligheden af at reise en Statue for Griffenfeld, og at Dagspressen har aabnet sine ellers siden Verdenskrigens Begyndelse for slige Spørgsmaal temmelig utilgængelige Spalter for en Diskussion herom, viser at der her er Tale om et Spørgsmaal, der fanger Interessen.

Faa Skikkelser i Danmarkshistorien har været Genstand for en saa mangfoldig Behandling i Litteraturen som Griffenfeld; jeg nævner i Flæng Carl Plougs dejlige Digt, H. F. Ewalds historiske Roman, Brasch's, A. D. Jørgensens og Fabricius' Værker og adskillige andre, en saadan alsidig Behandling bliver ikke nogen til Del, uden at det i dybeste Forstand er fortjent, og uden at den Paagældende gennem sin Personlighed og sit Liv taler til os med en Magt og Kraft, som ingen smaalig Fremdragen af Vedkommendes Lyder kan svække.

Vinhandlersønnen, der ved sin Aandsoverlegenhed, sin eminente Flid og sine indtagende Egenskaber i en Alder af knap fem og tredive Aar evnede at svinge sig op til at holde Statens Ror i sin Haand, for faa Aar senere at lide den haardest tænkelige Skæbne, er en Skikkelse, der er kendt af hvert Barn i Landet, han er den — lad saa være — idealiserede Personification af hver ærgerrig Ynglings Fremtidsdrøm, fordi hans Liv har lært, at ogsaa herhjemme kan den menige Soldat gaa med Marskalstaven i sit Tornister. Han er saa at sige bleven Forbilledet for den, der vil søge at naa frem ved egen Dygtighed, og selv Griffenfelds Antagonister tør ikke bestride, at det er hans Aand og Haand, der har formet de Rammer, indenfor hvilke Danmarks Styrelse i over 150 Aar laa; alene af den Grund fortjener han et synligt Minde, og hvor hører det vel mere hjemme end paa Slotsholmen, hvor de Regeringskontorer, hvis Indretning og Virksomhed endnu paa mange Maader bærer Præget af hans Personlighed, har deres Plads.

Vi har efterhaanden faaet rejst Statuer af en hel Række »dei minores« — som Ungdommen forbavset betragter og spørger, »Hvem var det,« »Hvad gjorde han« o. s. v. Det Spørgsmaal vil i alt Fald aldrig blive hørt, om vi nu rejste et Minde om sit Aarhundredes største danske Statsmand, — er Overbevisningen herom ikke tilstrækkelig Borgen for, ja, Begrundelse af, at Griffenfelds Personlighed og Virken er en Statue værd?

Paul Hennings.

Spørgsmaal og Svar.

Spørgsmaal.

Gennem Arkivundersøgelser er det hidtil lykkedes at bestemme Navnene paa ca. 220 af det i Napoleons-Krigene næsten fuldstændig oprevne 127. franske Linie Infanteri-Regiment, der for største Delen var rekrutteret af Hamborgere. Formodningen om, at der endnu i Arkiver kan findes Spor af dette tidligere Regiment, er bestyrket ved et for kort Tid siden i et Familiearkiv gjort interessant Fund, og undertegnede, der udarbejder en Regimenthistorie, tillader mig derfor at bede om, at enhver Oplysning om Personer, der har tilhørt dette Regiment, maa blive mig meddelt.

Dr. Arthur Obst,
Gr. Bleichen 42, Hamborg 36.

Den ca. 1902 afdøde Læge Mynster udarbejdede i sin Tid en Stamtavle over sin Slægt. Denne findes kun i ufuldkomne Afskrifter, medens Originalen synes forsvunden. Kan nogen give Oplysning om, hvor den er havnet?

Erhard Quistgaard,
Pastor emeritus,
Hesseløgade 18.

Oplysninger udledes om:

- A. Jan (Diricksen) Boom, der i Bruuns Bog om Curt Adelær, Side 436—37, nævnes som Captain paa »Christianus Qvintus« 1679;
- B. den Marie Bohm, der nævnes i Pers. Tidsskr. 1888 paa Slægten Harbous Stamtavle som g. m. Anders (Eneroth) Leijonflycht. f. 18/9, 1649, † 8/7, 1713. (Han g. 2° m. Birgitte Harbou, † 1697, 3° m. Maria Elisabeth Stjerna.)
- C. Secheterter (Secretær?) Bohm, der nævnes i Pers. Tidsskr. 1884, Side 133.

For Oplysninger om disse og om eventuelt Afkom af A. og C. samt om andre Personer af Navnet Bohm eller Bom vil undertegnede være meget taknemmelig.

E. Juel Hansen,
Grevskabet Wedellsborgs Godskontor pr. Eiby.

Oplysninger om, hvor der findes et Portræt af Legatstifteren, Justitsraad Christian Hee Wadum søges.

Redaktionen.

Søren Hansen Møller, f. p. Fyn, † 9. Aug. 1788 i Holstebro. 54 Aar gl. Konsumtionsforvalter og privil. Farver. g. 1° Anne Jørgensdatter Lang, f. 1728, † 23. Okt. 1779. g. 2° Zidsel Borgen, f. 2. Febr. 1755, † 26. Marts 1838. Ifølge Frølund's Stamtavle over Peter Grøns Efterkommere var der i andet Ægteskab 6 Børn. Kirkebogen nævner kun 4, Ane Cicilia, døbt 13. Juli 1784, Hans Peder, døbt 12. Novbr. 1785, Gotfred Hansen, f. 1786, og Severine, døbt 7. Septbr. 1781.

Oplysning søges om Søren Hansen Møllers Herkomst. Han kan tænkes at være identisk med den Søren, der 1. Septbr. 1736 blev døbt i Odense Vor Frue, Søn af Købmand Hans Møller.

I Frølund's omtalte Stamtavle henvises til »S. H. Møllers Stamtavle«. Hvor findes denne.

Knud Møller,
Hornemannsgade 29, København Str.

Bedes oplyst med hvem og naar — Aar og Dag — Fr. derik Vilhelm Stockfleth — † 17/1, 1855 som kar: Kaptajn, var gift? Hvad vides om Kaptajn Stockfleth's Afstamning?

Postmester v. Eyben.

Svar:

Til 5. Række. IV. S. 183. Spørgsmaal 4.

Det kan næppe forholde sig saaledes, som Spørgeren opgiver, at Billedskærer Kongstad kan have været gift med nogen Datter af Klokker

til Meldalen Thore Næve og Hustru Gisken Tønder. Klokker Thore Næve (f. 1704, † 1771) blev i 1737 gift med Gisken Tønder, født 1706, begr. i Meldalen 10. Juni 1785, 78 A. 10 M. gl., Datter af Sognepræst til Meldalen Ole Olsen Tønder og l. Hustru Elisabeth Michelsdatter. I dette Ægteskab skal Klokker Næve have havt følgende 8 Børn, nemlig: 1) Ole Tønder, f. 1736, vel »Oluf«, Søn af Klokker Thore Næve, der blev begravet i Meldalen 14. Novbr. 1738, 2 $\frac{3}{4}$ A. gl. 2) Peder Tønder, døbt i Meldalen Dom. Virid (c.: 3. April) 1738, begravet der 11. Maj 1742. 3) Elisabeth, født 1740, † 1743. 4) Magnille, født 1740, gift i Meldalen 12. Novbr. 1771 (tr. 27. Maj s. A.) med Klokker i Meldalen Peder Hansen, † 1785. 5) Ole Tønder, født 1743, † 1762. 6) Elisabeth, døbt i Meldalen Dom. 6. p. Pascha (o. 22. Mai) 1746, begr. der 24. April 1749. 7) Margretha Christine, døbt i Meldalen 3. Paaskedag 1749, begr. der 19. April s. A. og 8) Anna Margrethe (Tvilling), døbt i Meldalen 3. Paaskedag 1749, gift 1784 med en Herremand paa Fyen Lange. De havde en Datter Maren Gisken Tønder Lange. Paa Skiftet efter Klokker Næve nævnes ikke heller mere end 2 Døtre i Live, nemlig Nr. 4 og 7 foran. Nogen Datter Emilie kjendes ikke.

E. A. Thomte.

Til 2. Række. III. S. 217. Spørgsmaal 10.

Den Major Frants Christian Hesselberg, der var født i Norge og døde 13. Febr. 1736 i Rendsborg, var uden Tvivl den Frants Christian Hesselberg fra Brægernæs, der i 1702 i Stavanger blev trolovet med Godske Sørensen Godtzens Datter Anna. I Stavanger Domkirkes Kirkebog hedder det: »Dom. Oculi (c.: 19. Marts) 1702 om Aftenen er begjæret af en ung Person ved Navn Frants Christian Hesselberg fra Brægernæs motte troloffues med min Broder Godsche Sørensen Godsens Datter Anna Godschesdatter. Den Skipper fra Brægernæs Philip Pedersen, som han havde faret med og velagte Mand Michel Knudsen Eg, herfra Steden, Borger, caverer, at Fæstemanden er ubefriet paa andre Steder, som ved deres egne Hænder confirmeres.« Deres Søn Peder blev døbt i Stavanger Domkirke 26. October s. A. Herom indeholder Kirkebogen følgende Notat: »26. October 1702 efter at Bønnens Tjeneste var forrettet og Folk havde gaaet til Skrifte, da er for Svagheds Skyld Frants Christian Pedersens og Anna Godschesdatter Godsens Søn bleven døbt af Hr. Hartvig og blev kaldet Peder.« Derimod kan det ikke sees, at Frants Christian Hesselberg og Anna Godsens bleve viede i Stavanger. I Stavanger Sigt og Sagefalds-Regnsk: b for 1702 heder det derimod: »Anna Godschesdatter for fortidlig Sammenley(e) betalt 1 Rdl. 12 Sk. Mandpersonen Frants Christian, som hun er fæstet med, er ikke her, men boer i Christiania«, og i Bilaget (Præstens Attest) heder det: »Frants Christian Pedersen og Anna Godschesdatter ere troloffvede Personer og haver havt Barn sammen. Fæstemanden er reist herfra.« Og da der i Regnskabet af Rentekammeret 11. Juni 1707 blev gjort Antegnelse herved, heder det i Besvarelsen: »Frants Christian Pedersen, som skal være troloffvet med Anna Godschesdatter, var en seiglende og fremmed Person, mig ubekjendt til Kvindemenski(t) kom udj Barselseng, da han (allerede for) længe (siden) var reist. Hun betalte hendes Bøder efter Loven, nemlig de anførte 1 Rdl. 12 Sk. for fortidlig Sammenley(e). Manden skal være død i den hollandske Tjeneste efter Thingsvidnes Bemeld.« Noget saadant Thingsvidne findes imidlertid ikke nu vedlagt Regnskabet. Men det er øiensynligt det Thingsvidne, som Mr. Nicolai Bernhard Köpp »kgl. Maj.s Inspecteur ved det kongsbearbejdede Sølvværk og forrige Byfoged her i Stavanger« 23. Januar 1708 lod optage i Anledning af

Antegnelser i hans Regnskab »udi hans Byfogeds Betienings Tid« vedkommende en Del resterende Bøder. Han havde i denne Anledning indstævnet en Del Personer, deriblandt ogsaa Frants Christian Pedersen, om hvem Lagrettet forklarede, at »han var en seiglende Person og for nogle Aar siden udi dend hollandske Tieneste død, fremmet her paa Steden og slet intet her haver efterladt sig.« Noget som helst Bevis for, at Lagrettes Oplysning om, at Indstævnte var død fremlagdes ikke, og det er lidet sandsynligt, at noget saadant overhovedet har kunnet skaffes. Anna Godtzen og Sønnen Peder forsvinder i alle Fald aldeles fra Stavanger, og der er al Grund til at antage, at baade hun og Barnet er reist efter Manden til Holland.

At denne Frants Christian Pedersen, der i Kirkebogen kaldes Hesselberg og opgives at være fra Brager næs, utvivlsomt maa være en Søn af den Peder Olsen Hesselberg, der efter 3. Januar 1672, men før 9. Mai 1674 var Fændrik ved 8. Komp. af Akershusiske Regiment er vel neppe tvivlsomt. Peder Olsen Hesselberg stod 31. Mai 1676 ved Capt. H. Børgesens Comp., da dette mønstrede paa Mos, blev 30. Mai 1679 Lieutenant ved 8. Comp. af Smaalanske Regiment, stod derefter i 1680 en kort Tid ved 4. Comp. af Østerlenske Inf.-Rig., men blev 1. Mai 1681 Lieut. ved 7. Comp. af Oplandske nationale Inf.-Reg., hvor han i 1692 stod som Capitaine lieutenant, da han døde 2. Januar 1692. Hvor han døde, vides ikke. Men det har vistnok været i Christiania, hvis Kirkebog for Slotsmenigheden for denne Tid mangler. Da Enken opgiver, at han havde tjent 25 Aar, maa han sandsynligvis være født ca. 1645. Han har vel da kunnet været gift ca. 1675 og hans formentlige Søn Frants Christian Pedersen, der i 1702 optræder i Stavanger som en ung Person, være født c. 1680, hvilket i alle Dele vilde passe udmærket. At Frants Christian Pedersen maa være hans Søn, kan neppe betvivles, da der paa denne Tid ingen anden Peder Hesselberg kjendes, der kan have havt nogen voksen Søn. Thi vistnok levede der i Skien i Slutten af det 17. Aarhundrede en Peder Iversen Hesselberg, der hørte til en fra Danmark hertil Landet indvandet Slægt Hesselberg. Men hans Søn kan han af flere Grunde ikke godt være, da han endnu i 1698 var ugift og desuden neppe saa gammel, at han kunde have nogen Søn. Desuden levede Peder Olsen Hesselbergs Enke i alle Fald i Begyndelsen af det 18. Aarhundrede i Christiania, hvor ogsaa Frants Christian Pedersen ifølge Sigt og Sagefalds-Regnskabet siges at opholde sig. Den ovenfor nævnte Capitlieut. Peder Olsen Hesselberg efterlod sig nemlig Enke og mange Børn. Thi ifølge en i det danske Rigsarkiv beroende Extract-protokol over indkomne Ansøgninger om Pension af Posthuskassen sees det, at der under 28. Januar 1717 ogsaa er referet en Ansøgning fra »M a r i a s a l. P e d e r H e s s e l b e r g s, hvis sal. Mand skal have været Capitain-Lieutenant ved det oplandske national Regiment udi 25 Aar« (o: at han i 25 Aar har staaet i militær Tjeneste), hvorhos det oplyses, at han ved sin dødelige Afgang »skal have efterladt hende med mange Børn«, som hun siden med stort Besvær har opfødt og af hvilke en Søn da var Capitain ved det Jydske nationale Inf-Regiment og en anden Premierlieut. ved Oberste Ingenhavens Regiment. Hun var »forgangen Aar« af Fienden i Christiania fratagen »hendes ringe Eiendele og lever nu i meget slet Tilstand«. Nogen Pension opnaaede hun imidlertid ikke dengang, og hun indgav derfor 26. Novbr. 1721 en ny Ansøgning, i hvilken hun kalder sig »M a r i a F r a n s d a t t e r R ø r d a n t z, Enke efter Captain P e t e r H e s s e l b e r g«. Hun anfører, at hun tidligere har indgivet 16 Supplikker og opholdt sig 7 Aar i Kjøbenhavn. Heller ikke denne Ansøgning førte imidlertid til noget Resultat, men endelig fik hun paa en ny Ansøgning af 12. Januar 1722, da hun siger, at hun er over 70 Aar gammel, ved kgl. Resol. af 29. Marts s. A. fra 1. April nestefter en Pension af Porthuskassen.¹⁾ Denne Pension oppebar

¹⁾ Disse Oplysninger er velvillig meddelt af det danske Rigsarkiv.

hun derefter til hun i 1729 afgik ved Døden i Kjøbenhavn (begr. 8. Februar s. A. paa Holmens Kirkegaard fra store Kongensgade), 84 A. gl. Hun kaldes i Kirkebogen »Kaptajn Hesselbergs Hustru ved Navn Maria Røerdaue.«¹⁾

Peder Olsen Hesselberg synes at maatte have været en indfødt Nordmand, skjøndt Konens Navn jo er tysk og han vel saaledes har hentet hende udenfor Landet, hvor Navnet Røerdantz er ganske ukjendt. Han var vistnok Broder af den Jens Olsen Hesselberg, der 28. Decbr. 1676 var Adjutant ved Vesterlenske Inf.-Reg. og som 20. Mai 1679 blev Lieutenant ved 8. Comp. sammesteds. Den 14. Septbr. 1680 var han Lieut. ved 4. Comp., men blev i 1682, da han stod ved Capt. Hüberts Comp. »kondemneret« o: afsat. Ogsaa Fogden i Hurum og Røkens Fogderi (ved Bragernæs) Jens Olsen kalder sig 24. Aug. 1666 »Hesselberg«. Familienavnet skriver sig maaske fra Gaarden Hesselberg i Norderhovs Prestegjeldt paa Ringerige, fra hvilken Gaard ogsaa en anden Slægt har hentet sit Navn. Derimod nævnes der ogsaa her i Landet forskellige andre Personer og Slægter af Navnet Hesselberg, som skriver sig fra Danmark, hvor der jo findes flere Gaarde og Landsbyer af Navnet Hesselbjerg. Saaledes nævnes 1696 en Kirsten Nilsdatter Hesselberg, der var gift med Sorenskriveren i Lier, Hurum og Røken Mathias Pedersen, med hvem hun havde en Søn Peder. Denne Kirsten Nilsdatter Hesselberg var fra Jylland, hvor hun havde en Broder Jens Nilsen Hesselberg († 1696) og 2 Fastre Karen og Kirsten Hesselberg.

Hvad den i Rendsborg afdøde Major Frants Christian Hesselberg angaar, der er Stamdatter for en dansk-norsk Officersslægt, optræder han først i Tyskland, hvor han efter en Søns Opgave skal have deltaget (som Menig) i Slaget ved Hochstädt 13. Aug. 1704. Senere kom han i dansk Tjeneste, hvor han 22. Novbr. 1709 blev Seclieut. (i Fændriks Nr.) ved Grenadercomp. af 2. danske gevb. Inf.-Reg., forsattes 13. April 1711 til Livgarden til Fods, deltog 20. Decbr. 1712 i Slaget ved Gadebusch og blev 31. Juli 1716 Premierlieut. Han kan antagelig være født ca. 1680 i Norge og blev 25. Novbr. 1716 karakt. Capitaine og forsat til det Aarhuske nat. Inf.-Reg. Under 16. Marts 1717 blev han virkelig Capitaine og Compagnichef ved vestre Herreds Comp. af det Køerstoftske nat. Inf.-Reg., blev i 1731 reduceret, men 1. Mai s. A. ansat ved Drabantgarden, 30. Januar 1732 Capt. i Aderkas's Inf.-Reg. og 11. Maj 1734 karakt. Major. Han døde i Rendsborg 1736, antagelig omkring 56 Aar gl. Han var gift med en Søster af General Gude, men det vides ikke, naar eller hvor han blev gift. Sandsynligvis maa det vel være skeet i Rendsborg ca. 1718 (i alle Fald før 1720), da Konen Beate Hedeveg Gude, der var døbt i Rendsborg 6. Octob. 1695 og som døde i Christiania 2. Juli 1783, 90 A. gl. (begr. i Akershus Slotsmøntighed 8. Juli s. A.), var en Datter af Borgermester Claus Clausen Gude og Maria Han efterlod ved sin Død 6 umyndige Børn, men kun fire af disse kjendes, nemlig 1) Johan Joachim, født i Varde 14. Marts 1720 (døbt 20. s. M.), † 20. Juli 1763 som afsked. karakt. Capt. 2) Peder Nicolai, født i Rendsborg 4. Maj 1724, † 30. Juni 1756. 3) Frants Henrik, født i Varde 4. April 1725, † som Oberstlieut. og Pladsmajor i Rendsborg 4. Novbr. 1783, 58 A. gl. og 4) Hans Jacob Henning, født i Rendsborg 13. Decbr. 1734, † i Bergen som General 8. Mai 1809, Stamdatter for den norske Linie af Slægten.

At Major Frants Christian Hesselberg maa være en Søn af Captlieut. Peder Olsen Hesselberg, der døde i 1692, kan der ingen Tvivl være om. Thi det fremgaar med al ønskelig Sikkerhed af de Oplysninger, der indeholdes i Enkens Ansøgning om Pension. Her siges det nemlig udtrykkelig, at hun har en Søn, der i 1717 var Capitaine ved det jydskke nationale Inf.-Regiment,

¹⁾ Meddelt af Landsarkivet i Kjøbenhavn.

og da der paa denne Tid ikke findes nogen anden Capt. af Navnet Hesselberg i den danske Armé, hvorpaa denne Anførsel passer, maa det anses sikkert, at Major Frants Christian Hesselberg er hendes Søn. Men hvis dette er saa, kan der neppe heller være nogen Tvivl om, at Majoreren er identisk med den Frants Christian Hesselberg, der i 1702 i Stavanger blev trolovet med Anna Godtzen. At der samtidig skulde findes 2 forskellige Personer med det sjældne Navn Frants Christian Hesselberg, Legge fødte paa samme Tid i Norge, af hvilke den ene forsvinder 1702 i Holland og den anden igjen i 1704 dukker op i Tyskland, er vist ganske utænkeligt. Noget directe Bevis for, at de 2 ere en og samme Person er vistnok ikke herved tilveiebragt. Men ogsaa et saadant maatte sikkerligen kunne skaffes. Thi da Major Hesselberg blev gift med Frk. Gude, maa der vel være skaffet Oplysning om hans tidligere egteskabelige Forhold.

E. A. Thomle.

Bog anmeldelser.

Familien Philipsen i Pilestræde. Forfædre og Efterkommere. Ved Josef Fischer og Th. Hauch-Fausbøll. Manuskript for Slægten. Trykt i 250 Ekspl. 145 S. Kbhvn. 1920.

Slægtens første kendte Mand var Moses Nathan, død i Altona 1675, hvis Sønnesøn Moses Aron Nathan 1711 fik Bevilling til at nedsætte sig i Nakskov som Købmand. En af hans Sønner, Philip Moses Nathan, vandt Borgerskab i København 1756 og blev den egentlige Stamfader til Familien Philipsen. Hans to Sønner Moses Jacob og Aron Philipsen lærte Handelen hos Faderen og førte Forretningen i hans senere Leveaar. Efter at han i Aaret 1800 havde trukket sig tilbage, førte de den videre og ændrede 1805 Firmanavnet til »M. I. og A. Philipsen«. Under andre Navne eksisterede Forretningen til 1879, da den blev optaget i Holger Petersens allerede da store Forretning. Afsnittet om Philip Moses Nathan og hans Sønner, om deres Kamp, deres Liv og Forretning er overordentligt interessant og giver mange Bidrag til Forstaaelsen af det jødiske Liv i København. Bogen er forsynet med adskillige smukt udførte Billeder og et godt Register. Udgivelsen er bekostet af Holger Petersens Fond ligesom den tidligere udkomne »Min Slægtbog«, anmeldt i nærværende Tidsskrift 7. R. 3. B. 1918, og fortjener som denne samme stærke, rosende Ord.

Det danske Søofficerskorps 1801—1919. Personalhistoriske Oplysninger samlet af Th. A. Topsøe-Jensen. Gyldendalske Boghandel. Nordisk Forlag. København og Kristiania 1919. 435 + XXII.

Bogen bringer Oplysninger om enhver Officer i Søofficerskorpset, der stod i Rullen 1. Januar 1801, og den bringer saaledes Personalialangt ud over det Tidsrum, der er angivet paa Titelbladet. Det er et overordentligt værdifuldt biografisk Materiale, der her er samlet, som naar langt udover det af Richter i »Den danske Søetat 1801—1890« givne, og dog har denne sidste et Fortrin frem for den nye Bog, det, at den tillige giver Oplysninger om de »med Officerer ligestillede«, Læger, Intendanten, Maskinofficerer o. m. a. M. H. t. Læger kan vi jo hjælpe os ved Dr. Carøes Værker og Læge-Staterne, men naar faar vi nu samlede Oplysninger om de øvrige Officiarer? De fleste Personalhistorikere havde hellere set Rammerne udvidede ud over Søofficerskorpset og undværet

alle de lange Oprensninger af Togter. Bogen er forsynet med en Mængde Portrætter, men en hastig Gennemgang giver dog Indtryk af, at der maatte kunne været fremskaffet endnu flere. Ved adskillige af Biografierne findes henvist til Tidsskrift for Søvæsen, Arkiv for Søvæsen, forskellige Monogragier og Forfatterlexica samt Biografisk Leksikon. Som Tillæg bringer Bogen en Anoiennetstliste over Søofficererne fra 1801—1918 ved Afgang fra Akademiet, vedføjjet Dato for Udnævnelse, Afsked og Død.

Evenrud i hundrede Aar 1819—1919. Av Jens Raabe, Lektor. Trykt som Manuskript. Kristiania 1919.

I Anledning av, at Gaarden Evenrud paa Toten i hundrede Aar har været i Familien Raabe's Besiddelse har Lektor Jens Raabe forfattet et lidet Festskrift til Erindring herom.

Bogen er ledsaget av et kort Slægtsregister. Stamfaderen for Slægten er Distriktslæge Johan Andreas Gotthilf Raabe, der er født 25. Okt. 1785 i Deutschkronen i polsk Vestpreussen. Han var uddannet som Læge ved medicinske-chirurgiske Institut i Berlin, men drog 1807 fra Berlin paa Grund af de ulykkelige Forhold, som paa den Tid raadede i hans Fædrenejem, hvor Franskmærdene efter Slagene ved Jena og Auerstädt var Herrer, til København, blev af Regjeringen her 1808 ansat som Kompagnikirurg ved Lasarettet i Kristiania, og blev efter at have virket flere Steder her i Landet 13. Oktober 1820 Distriktskirurg i Christiansamt med Bopæl paa Evenrud paa Toten, hvilken Eiendom han købte 1819.

Hans Søn Frantz Raabe tog medicinsk Examen ved Kristiania Universitet 1845 og blev 1858 Distriktslæge paa Toten, hvor han var en meget søgt Læge og boede ligeledes paa Evenrud.

En anden Søn var Skibskaptajn Gustav Adolf Raabe, der i mange Aar førte Dampskibene »Færdesmanden« og »Skibladner« og endnu kan erindres af den ældre Generation som en særdeles elskværdig Skibsfører.

Desværre er denne Stamtavle saa altfor kortfattet. Den mangler saaledes totalt enhver Stedsbetegnelse, man faar saaledes ikke vide, hvor Personerne ere fødte, gifte og døde, og deres Biografier er omtrent ingen, hvorfor det vilde være særdeles ønskeligt, om der kunde komme en forbedret Udgave af Slægtsregisteret.

Bogen er ledsaget af flere ganske gode Billeder, der dog væsentlig er Interiører og Landskaber, mindre af Personer.

Handbuch der Heroldkunst kaldes et nyt Værk, hvis første Hefte nylig er udkommen hos C. A. Starke i Görlitz, med det Formaal at bringe »Wissenschaftliche Beiträge zur Deutung der Hausmarken, Steinmetzzeichen und Wappen mit sprach- und schriftsprachlichen Erläuterungen«. Forfatteren er Dr. jur. Bernhard Koerner, tidligere Medlem af det preussiske »Heroldsamt«, der i de sidste Aar alt lejlighedsvis i Foredrag eller Tidsskrifter har givet enkelte Meddelelser om dette sit Arbejde, rigtignok ikke uden at møde Modstand fra mange Sider; det er saaledes ganske naturligt, at Venner og Fjender med Spænding ventede Bogens Fremkomst. Nu har vi Begyndelsen for os, og den vækker vor Sympathi ved sin udmærket smukke Udstyrelse med de mange farvelagte Vaabentavler og Tekstfigurer; Fremtidens Sag bliver det at vise, om de her opstillede Theorier kan staa for Kritikken, der ikke vil udeblive.

Der er ikke Plads i denne Anmeldelse til at gaa nærmere ind paa Bogens Indhold. Første Afsnit indeholder: Talbilleder og andet Afsnit: Runer, som Grundlag for Husmærker, Stenhuggertegn og Vaabner. Det vil ikke være let at bedømme Arbejdet retfærdigt, fordi man er inde paa Omraader, der er største Delen af Læserne ganske ukendte, men som dog sikkert vil vække deres Interesse i højeste Grad. Koerner hævder, at en Del Vaabenmærker og Skjolddelinger skriver sig fra gamle germanske Runer og begrunder en nu næsten ukendt Betydning af Farverne; han fremhæver, at de gamle Vaabner ikke er tegnede tankeløst, men at der ligger dyb sindbilledlig Betydning i dem. Mange af Koerners Paastande lokke ganske vist til Kritik, men jeg tror dog, at Læseren ved at fordybe sig i Studiet af hans Udviklinger vil blive mere og mere overbevist om Theoriens Rigtighed.

Det vilde være af stor Interesse, om man her i Norden, hvor Runerne har været længst i Brug, gjorde Forsøg paa at forklare danske Vaabner i Overensstemmelse med Koerners Theorier; i alt Fald har vi her et Værk, som fortjener Paaagtelse hos alle heraldisk interesserede Personalhistorikere.

Max W. Grube.

Samfundet for
dansk-norsk Genealogi og Personalhistorie.

Under Protektorat af
Hendes Majestæt Enkedronning Louise af Danmark.

Medlemsbidraget er 12 Kr. aarlig.

Samfundet har siden dets Stiftelse i 1879 udgivet:

PERSONALHISTORISK TIDSSKRIFT

1. Række, Bind	I—III (1880—82)	ved <i>F. Krarup.</i>
1. — , —	IV—VI (1883—85)	ved <i>G. L. Wad.</i>
2. — , —	I—IV (1886—89)	ved <i>G. L. Wad.</i>
2. — , —	V—VI (1890—91)	ved <i>H. W. Harbou.</i>
3. — , —	I—III (1892—94)	ved <i>H. W. Harbou.</i>
3. — , —	IV—VI (1895—97)	ved <i>G. L. Grove.</i>
4. — , —	I—II (1898—99)	ved <i>C. E. A. Schøller.</i>
4. — , —	III—VI (1900—03)	ved <i>G. L. Grove.</i>
5. — , —	I—VI (1904—09)	ved <i>G. L. Grove.</i>
6. — , —	I (1910)	ved <i>G. L. Grove og Paul Hennings.</i>
6. — , —	II—VI (1911—15)	ved <i>Paul Hennings.</i>
7. — , —	I—V (1916—20)	ved <i>Paul Hennings.</i>

Foruden det aarlige Navneregister i Tidsskriftet findes i Aargangen 1892 Indholdsfortegnelse for 1.—2. Række (1880—91), i Aargangen 1904 Indholdsfortegnelse for 3.—4. Række (1892—1903) og i Aargangen 1916 Indholdsfortegnelse for 5.—6. Række (1904—1915)

Aargangene 1880 og 1881 er udsolgt. Aargangen 1882 sælges kun, naar Aargangene 1883—85 købes samtidig. Prisen for Aargangene 1882—1885 er 6 Kr. Prisen for Aargangene 1886—1903 er nedsat til 3 Kr. pr. Bind, og Prisen for hver af Rækkerne til 10 Kr. pr. Række (6 Bind). Aargangen 1892 sælges ikke særskilt. — Prisen for Aargangene 1904—1915 er nedsat til 5 Kr. pr. Bind, og Prisen for hver af Rækkerne til 20 Kr. pr. Række (6 Bind). De efter 1915 udkomne Bind koster 15 Kr. pr. Bind. — Enkelte Hefter sælges ikke.

DANSK HERALDIK

Pris 14 Kr.

AF P. B. GRANDJEAN

Pris 14 Kr.

J. H. SCHULTZ FORLAGSBOGHANDEL A/S - KØBENHAVN K.

FORMULARER TIL UDARBEJDELSE
AF
AHNETAFLER
FOR 16, 32 OG 64 AHNER

UDARBEJDET PAA OPFORDRING AF
BESTYRELSEN I SAMFUNDET FOR DANSK-NORSK
GENEALOGI OG PERSONALHISTORIE

føres paa Lager og kunne rekvireres gennem
enhver Boghandel.

A/s J. H. SCHULTZ FORLAGSBOGHANDEL
HAVNEGADE 15, KØBENHAVN K.

Ved velvillig Imødekommenhed fra Udgiverens Side
kan Medlemmerne for halv Pris (8 Kr.) erholde
„KRAKS BLAA BOG“ 1921. Bestillinger indsendes
til Bogens Redaktion, Nygade 2 — København K.

Medlemmer af Samsundet kan erhverve:

DR. K. CARØE:

DEN DANSKE LÆGESTAND I—IV.

- I. Doktorer og Licentiat 1479—1788.
- II. Kirurger. 1738—1785.
- III. Den danske Lægestand 1786—1838.
- IV. Den danske Lægestand.

Supplementsbind til 7. Udg. (Læger, der har taget
Eksamen efter 30. Januar 1838 og er døde inden
1. Januar 1901.)

for 6 Kr. Enkelt Bind 1 Kr. 50 Øre. Prisen for Ikke-Medlemmer er 8 Kr.
Enkelt Bind 2 Kr.

samt

HENRY BRUUN:

DANMARKS AMTSFORVALTERE 1660—1848

for 3 Kr. Prisen for Ikke-Medlemmer er 5 Kr.

Bestillinger bedes indsendt til Sekretæren for Danmark:
H. Hjorth-Nielsen, Nybrogade 32, København K.